

T.C
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDEKİ
SALTANAT MÜCADELELERİNDE
MOĞOLLARIN ETKİSİ
(1243-1277)

Sadık PİŞTAV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

TEMMUZ - 2019

T.C
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDEKİ
SALTANAT MÜCADELELERİNDE
MOĞOLLARIN ETKİSİ
(1243-1277)

DANIŞMAN : Prof. Dr. Orhan DOĞAN
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPASLAN

Sadık PİŞTAV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ - 2019

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDEKİ SALTANAT
MÜCADELELERİNDE MOĞOLLARIN ETKİSİ
(1243-1277)**

Sadık PİŞTAV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez ...../...../2019 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Orhan DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN

Dr. Öğr. Üyesi
ALPASLAN

Erhan

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDEKİ SALTANAT
MÜCADELELERİNDE MOĞOLLARIN ETKİSİ
(1243-1277)**

Sadık PİŞTAV

Danışman : Prof. Dr. Orhan DOĞAN

Yıl : 2019, Sayfa: 98+VIII

**Jüri : Prof. Dr. Orhan DOĞAN (Başkan)
: Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇAPAN (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPASLAN (Üye)**

Türk devlet geleneğine göre iktidar, Tanrı tarafından hanedanlara verilen kut ile elde edilmekteydi. Hanedan üyeleri arasında iktidarı kimin elde edeceği ise belirli kurallara bağlanmadığından saltanat mücadeleleri yaşanmıştır. Saltanat mücadelelerinin yoğun yaşandığı Türkiye Selçuklu Devleti, kuruluşundan Sultan Alaeddin Keykubad'ın ölümüne kadar gücünü korumuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde otorite boşluğu meydana gelmiş ve devlet güç kaybetmeye başlamıştır. 1243 Köseadağ bozgunundan sonra Türkiye Selçuklu Devleti Moğol tahakkümü altına girmiştir. Bu süreçte Moğollar, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in üç oğlu arasında yaşanan saltanat mücadelelerine doğrudan etki etmiştir. Moğol müdahalesi, destekledikleri melikler vasıtasıyla iktidarı elde etmek isteyen devlet erkânının izlemiş olduğu politikalar ile birleşince kaos ortamı baş göstermiştir. Diğer yandan Moğollar ve destekçilerinin devlet üzerindeki hakimiyetini kabul etmeyen devletin bazı ileri gelenleri, Moğol karşıtı politikalar izleyerek destekledikleri meliki tahta çıkarmaya çalışmışlardır.

En büyük oğul II. İzzeddin Keykâvus babasının ölümünden sonra devletin ileri gelenleri ve halkın desteği ile tahta oturdu. Moğol Han'ı Göyük

Han'ın isteğiyle II. Keykâvus tahtan indirilerek yerine kardeşi IV. Kılıç Arslan sultan ilan edildi. Bu değişiklik sonucu ortaya çıkan saltanat kavgalarına son vermek isteyen Celâleddin Karatay üç kardeşin ortak saltanat dönemini başlatmıştır. Fakat bu süreç uzun sürmemiş tek başına iktidar olmak isteyen IV. Kılıç Arslan ile II. Keykâvus karşı karşıya gelmiş ve uzun süren saltanat mücadelesi başlamıştır. Bu süreçte tahta oturacak sultanı Moğollar doğrudan tayin etmiştir.

Bu çalışmada, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra meydana gelen saltanat mücadelesinde Moğolların etkisi ana kaynaklar üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçukluları, Moğollar, Saltanat Mücadeleleri, II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan.

**DEPARTMENT OF HISTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**IMPACT OF THE MONGOLS IN THE STRUGGLE OF
REIGN OF TURKEY SELJUK STATE (1243-1277)**

Sadık PİŞTAV

Supervisor : Prof. Dr. Orhan DOĞAN

Year : 2019 , Pages: 98+VII

**Jury : Prof. Orhan DOĞAN (Chairperson)
: Asst. Prof. Fatma ÇAPAN (Member)
: Asst. Prof. Erhan ALPASLAN (Member)**

According to the tradition of the Turkish state, power was obtained by the Kut (divine authority) given to the dynasties by God. Since there was no specific rules among the members of the dynasty who would gain power, reign struggles had been experienced. Turkey Seljuk State that experienced the intense power struggle maintained its power until death of Sultan Alaeddin Keykubad I. During the Gıyasedin Keyhüsrev II period, there was a lack of authority and the state began to lose power. Turkey Seljuks was under the Mongol domination after the Battle of Kösedag in 1243. In this process, the Mongols had a direct impact on the Seljukid reign struggles among Gıyasedin Keyhüsrev's three sons. When the Mongol intervention combined with policies pursued by the state authority who want to gain power through the Melik (Seljukid Princes) they support, political chaos began in Seljuk administration. On the other hand, the state men who did not accept the influence of the Mongols and their supporters over the state, tried to enthrone the Melik who they supported by pursuing anti-Mongolian policies.

After the death of his father, the eldest son George sat on the throne with the support of the state men and the public. At The Mongol Khan's request, Keykavus II was dethroned and Kılıç Arslan IV who his brother was declared as Seljuk Sultan. Celaledin Karatay who want to end the reign

fights that emerged after this change, started the period of joint reign of the three brothers. But this process did not last long, Kılıç Arslan IV and Keykavus II, who wanted to be the sole ruler, confronted and the long struggle for reign began. In this process, the Mongols appointed directly to the Seljuk throne.

In this study, the influence of the Mongols in the struggles for reign that occurred after the death of Gıyaseddin Keyhüsrev II was examined through the first hand sources.

Keywords: Turkey Seljuks, Mongols, Struggles of Reign, Izzedin Keykavus II, Rükneddin Kılıç Arslan IV.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	1
1. GİRİŞ	2
2. KONUYLA İLGİLİ KAYNAKLAR VE ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	3
2.1. Vakfiyeler ve Resmî Belgeler.....	3
2.2. Meskûkât	3
2.3. Vekâyinâmeler.....	3
2.4. Seyahatnameler.....	8
2.5. Menakıbnâmeler	8
2.6. Araştırmalar	9
3. KÖSEDAĞ SAVAŞINA KADAR TÜRKİYE SELÇUKLULARI.....	11
4. MOĞOL İSTİLASININ BAŞLAMASI VE 1243 KÖSEDAĞ SAVAŞI.....	14
4.1. Yaklaşan Moğol Tehlikesinin Ayak Sesleri	14
4.2. Moğolların Anadolu'ya Keşif Akınları	16
4.3. Anadolu'daki Moğol İstilasının Nedenleri	18
4.3.1. Yönetimde Oluşan Otorite Boşluğu.....	18
4.3.2. Türkmen Hareketleri ve Babai İsyanı	19
4.4. Moğolların Erzurum'u Tahrip Etmesi	21
4.5. Anadolu'nun Kaderini Değiştiren Savaş: Köseadağ	23
4.5.1. Sultanın Savaş Hazırlıkları	23
4.5.2. Moğollara Karşı İttifak Kurma Çalışmaları	24
4.5.3. Köseadağ Savaşı 1243	25
4.5.4. Moğollar ile Barış	27
5. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS'UN MÜSTAKİL SALTANATI (1246-1249).....	29
5.1. Tahta Çıkışı (1246).....	29
5.2. Devlet Erkânı İçerisinde İktidar Mücadeleleri	30
5.2.1. Şemseddin Hasoğuz ve Eseddin Ruzbeh'in Bertaraf Edilmesi	31
5.2.2. Sahip Şemseddin'in İktidarda Kalma Mücadelesi.....	32
5.3. Türk Ahmed İsyanı	36
5.4. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Moğolistan'dan Dönmesi ve Taht Mücadelesi (1249).....	37
6. ÜÇ KARDEŞ YÖNETİMİ (1249-1254).....	40
6.1. Kardeşler Arası İktidar Mücadelesi	40
6.2. Yeni Devlet Erkânın Belirlenmesi ve Aralarındaki İktidar Mücadelesi.....	43
6.3. II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan Arasındaki Saltanat Mücadelesin Tekrar Başlaması ve Ahmedhisar Savaşı (1254).....	49

7. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS'UN MÜSTAKİL SALTANAT YILLARI VE MOĞOLLARLA MÜCADELE (1254-1258).....	54
7.1. Baycu Noyan İkinci Defa Anadolu Topraklarında.....	55
7.1.1. Sultan Hanı Savaşı (1256)	56
7.2. II. İzzeddin Keykâvus'un Ülkeden Ayrılması ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı (1257).....	58
7.3. Anadolu'da Baycu Noyan Rüzgarı ve Dönüşü.....	60
7.4. II. İzzeddin Keykâvus'un Tekrar Tahta Çıkışı	61
7.5. IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Yeniden Türkiye Selçuklu Tahtına Geçmesi (1258) ...	63
7.6. II. Alâeddin Keykubad ve Heyetinin Akıbeti	64
7.7. Mengü Han'ın Türkiye Selçuklu Devletini İki Kardeş Paylaştırması (1258)	65
7.8. II. Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan Hülâgu'nun Huzurunda (1258)	65
7.9. İkili Yönetim.....	67
7.10. II. Keykâvus'un Tahtan İndirilişi ve IV. Kılıç Arslan'ın Müstakil Saltanatının Başlaması.....	68
7.10.1. II. Keykâvus'un İttifak Girişimi Çerçevesinde Sultan Baybars ile Yakınlaşması (1262).....	70
7.10.2. II. Keykâvus'un Memlûklü Devleti ve Altın Orda Devleti İttifakıyla Tahta Çıkarılmak İstenmesi	72
8. KILIÇ ARSLAN'IN TÜRKİYE SELÇUKLU TAHTINA TEK BAŞINA ÇIKIŞI (1262) VE PERVANE MUİNEDDİN SÜLEYMAN'IN SİYASİ GÜCÜ KONTROL ETMESİ	74
8.1. Sinop'un Geri Alınması Ve Pervane Beyliğinin Kuruluşu	75
8.2. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı (1266)	76
8.3. II. Keykâvus'un Yardım Talep Etmesi ve Fahreddin Ali'nin Bertaraf Edilmesi.....	77
8.4. Anadolu'da Moğol Baskısının Artması ve Pervane Muineddin Süleyman için Sonun Başlangıcı	78
8.5. Tuku Noyan ve Pervane Muineddin Süleyman'ın Abaka Han'ın Huzuruna Çıkması..	79
8.6. Bire Kuşatması ve Pervane Muineddin Süleyman'ın Sultan Baybars ile Teması.....	80
8.7. Hatiroğlu İsyanı (1276)	82
8.8. Sultan Baybars Anadolu'da	83
8.9. Pervane Muineddin Süleyman'ın Öldürülmesi	86
9. SONUÇ	88
KAYNAKÇA.....	90
ÖZGEÇMİŞ	97

ÖN SÖZ

Günümüz dünyasında yaşanan siyasi olaylar, devletlerarasında yaşananlar Tarih biliminin önemini artırmaktadır. Geçmişte yaşanan benzer olaylar ve ilişkilerin bize yansıtacağı ışıkla atalarımızdan emanet aldığımız Türk medeniyetini geleceğimiz olan gençlere aktarabilmemiz açısından önem arz etmektedir. Anadolu coğrafyası daima dünyayı etkileyen siyasi, ekonomik, sosyal olayların yaşandığı yer olmuştur. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu stratejik konumu gereğince her dönemde bütün güç unsurlarının gözünde olmuştur. Çeşitli medeniyetlere yuva olan Anadolu'nun tarihsel geçmişi, üzerinde kurulan medeniyetlerin ve onların etkileşimde oldukları medeniyetlerin aydınlatılması açısından önem arz etmektedir. Anadolu'ya Türklerin gelmesi ve Türk Devleti'nin kurulmasından sonra Türkiye olarak anılan bu değerli topraklarda yaşanan özellikle ilk dönemlerin aydınlatılamadığı veya bilgi yetersizliği nedeniyle yeterince gün yüzüne çıkarılamayan olaylar söz konusudur. Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir paya sahip olan Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili değerli eserler kaleme alınmıştır. Fakat aydınlatılmayı bekleyen noktalar söz konusudur. Yapılan çalışmalarda yaşanan saltanat mücadelelerinin iç siyasette etkileri değerlendirilmiş ise de bu saltanat mücadelelerine dış unsurların etkisi, bu etkinin devlet üzerinde nasıl bir etki yarattığı gibi noktalar eksik kalmıştır. Ayrıca Moğol İstilasına üzerine ve Saltanat mücadelesi üzerine yapılan çalışmalarda Türkiye Selçuklu saltanat mücadelelerinde Moğollara yetirince yer verilmemiştir. Bu perspektif ile çalışmamızın amacı Türkiye Selçuklu Devleti'nde yaşanan saltanat mücadelelerinde dönemin etken gücü olan Moğolların etkisi araştırmak için çalışma konumuzu *Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki Saltanat Mücadelelerinde Moğolların Etkisi (1243-1277)* olarak belirledik.

Çalışmamızın konuyla ilgili birinci bölümünde Türk veraset sistemi ve Moğolların Anadolu'ya yaklaşması ve Köseadağ bozgunu değerlendirilmiştir. İkinci bölümde II. Keykâvus'un Sultan olmasından sonra başlayan kardeşleriyle saltanat mücadelesinde Moğolların İran kökenli ihtiras sahibi devlet adamları üzerinden saltanat mücadelelerine dâhil olması üçüncü bölümde üç kardeş dönemi, dördüncü bölümde Keykavus'un ikinci müstakil saltanatı, beşinci bölümde ise Rükneddin Kılıç Arslan'ın tahta çıkışı ve diğer devlet adamları ile Moğolların yönetimde etkisi incelenmiştir.

Çalışmamız esnasında bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım değerli danışman hocam Prof. Dr. Orhan DOĞAN'a tezimizin hazırlanışının her safhasında bilimsel desteğini eksik etmeyen dostum Arş. Gör. Toroshan ÖZDAMAR'a ve Arş. Gör. Hadi AVA'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

1.GİRİŞ

Türk Devlet geleneğinde veraset usulünün olmayışı ve hanedan fertlerinin devlet üzerinde eşit haklara sahip olması ve tahta çıkışın kurala bağlanmayışı saltanat mücadelelerinin çıkmasına neden olmaktadır. Varislerin iktidar ulaşımlarında önemli devlet adamları ve zümrelerin desteklerine ihtiyaç duymuşlardır. Kimi zaman da varislerin küçük yaşlarda olmaları hasebiyle ileri gelen devlet adamlarının himayelerinde saltanat makamına getirilmiştir. Yaşanan iktidar mücadelelerinde devletin ve milletin çıkarlarını geri plana iten ihtiras sahibi kişilerin etkileriyle bu mücadeleler devlet ve millet üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Kişisel hedeflerine ulaşma amacıyla olan bu kişilerin zaman zaman dış güçlerle birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra dış unsurlar kendi siyasetleri gereğince yaşanan iktidar savaşlarına müdahil olmaları ve yaşanan bu mücadeleler esansında kendileri için faydalı olacak kişileri destekledikleri görülmektedir.

Konunun amacı; I. Alaeddin Keykubad döneminde en parlak dönemini yaşayan Türkiye Selçuklu Devletinde Keykubad'ın vefatından sonra yaşanan taht mücadelelerinde Moğolların ne derece etkili olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca Türkiye Selçuklularının önde gelen devlet adamlarının saltanat mücadelelerinde aldığı rol ve bu devlet adamlarını kamçılayan iktidar hırsının yabancı güç konumundaki Moğollar tarafından hangi yönde kullanıldığının anlaşılmasıdır.

Hemen hemen bütün Türk Devletlerinde görülen saltanat mücadeleleri, iç ve dış etkilerle kışkırtılmıştır. Askeri, ekonomik ve diplomaik yollarla mağlup edilmesi zor olan Alaeddin Keykubad dönemi sonrasında Türkiye Selçukluları saltanat mücadeleleri nedeniyle zor duruma düşmüş ve Moğolların tehakkümü altına girmiştir. Bu dönemin araştırılması Türkiye Selçuklularının yıkılmasında en önemli amillerden olan Moğol İstilasının ve sonrasında gelişen siyasi konjonktürün anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Konunun Kapsamı; Konumuzun ana kapsamı Köseadağ Savaşından sonra Türkiye Selçuklularını siyasi ve askeri olarak nüfuzuna Moğolların, saltanat mücadeleleri yoluyla yönetime müdahale etmesidir. Bu kapsamda, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğulları arasında, 1246-1277 tarihleri arasında vuku bulan iktidar mücadelesidir.

İktidar mücadelesinin ana aktörleri olan II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alaeddin Keykubad'ın Moğollar ve Moğol destekçisi devlet adamları tarafından yönlendirilmesi, buna karşın Moğol karşıtı devlet adamlarının Selçuklu otoritesini yeniden tesis etmek adına saltanat mücadelesine etki çabası konu kapsamı dâhilindedir.

Yöntem; “Türkiye Selçukluları Devletindeki Saltanat Mücadelelerinde Moğolların Etkisi (1243-1277)” adlı tez çalışmamızda konuyla ilişkin kaynakların bir ön taraması yapılmış, tespit edilen kaynaklara ulaşılarak, yararlanacak kaynaklar temin edilmiştir. Toplanan kaynaklar yapmış olduğumuz çalışma planına göre, belirli başlıklar altında incelenmiştir. İncelemeler sonucunda gerekli kısımlar kronolojik sıra gruplandırılmıştır. Elde edilen bilgiler okunduktan sonra belli başlı tespitler yapılmıştır. Çalışmamızın diğer evresinde ise elde edilen bilgiler yapılan plan çerçevesinde konumuzun ana başlıkları ve alt başlıkları belirlenerek yazılmıştır.

2. KONUSYLA İLGİLİ KAYNAKLAR VE ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Vakfiyeler ve Resmî Belgeler

Vakfiyeler, hayır amaçlı vakfedilen bir malın hangi amaçla kullanılıp, yönetileceğini gösteren senettir. Bu belgeler, vakıf eserine, vakfedene ve dönemin sosyoekonomik hayatına dair bilgiler vermektedir. Bu açıdan önem arz etmektedir.¹ Bu çalışmamızda Osman Turan'ın yayımladığı; “Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı”² ve “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”³ adlı makaleleri ve İsmet Kayaoğlu'nun “Turumtay Vakfiyesi”,⁴ makalesi önemlidir. Yine Osman Turan tarafından hazırlanan *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*⁵ adlı çalışmada da konumuzla ilgili önemli belgeler mevcuttur.

2.2. Meskûkât

Madeni para ve sikkelere meskûkât denilmektedir. Bunları inceleyen bilim Nümismatik'tir. Meskûkâtın üzerinde yer alan yazılar ve meskûkâtın altın ve gümüş oranları hesaplanarak önemli bilgelere ulaşılabilmektedir. Çalışmamızı kapsayan dönem açısından, Cevriye Artuk'un “III. Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler”⁶ adlı makale önemlidir. Ayrıca H. Erkiletlioğlu ve O. Güler tarafından hazırlanan *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*,⁷ adlı çalışma daha önce yapılan çalışmaların incelenmesiyle tüm çalışmalar bu eserde toplanmıştır. Ayrıca II. Keykâvus dönemine ait çok sayıda sikke mevcuttur. II. Keykâvus adına kesilen sikkeler onun hükümdarlık dönemini ve ekonomik durumunu aydınlatmada önemli bir yer tutmaktadır.

2.3. Vekâyinâmeler

Yaşanmış olayların kronolojik bir şekilde yaratılıştan itibaren veya dönemin devlet veya hükümdar temelinde anlatıldığı eserlere vekâyinâme denir. Bu eserler daha çok siyasal konular hakkında bilgi içermektedir. Vekainamelerde verilen bilgilerin doğruluğu dönemin diğer kaynakları ile karşılaştırmalı olarak irdelenmelidir. Çalışmamızda Arapça ve Farsça olan vekâyinâmelerin Türkçe tercümelerinden faydalandık.

İbn-i Bîbî, el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugedî, el-Evâmir el-Alâiyye fî'l-ümûr el-Alâiyye (Selçuknâme): Babası, Cürcan'ın (Gürgen) önde gelen ailelerinden olan Meceddin Muhammed Tercüman, annesi Nişabur'da şafii cemaatinin reisi Kemaleddin Simnani'nin kızıdır. Babası Cürcan Harzemşah Devleti'nde münşi

¹ Osman Özgüdenli, “Vakfiye”, TDVİA, c. 42, İstanbul 2012, s. 465-467

² Osman Turan, “Şemseddin Altun-aba Vakfiyesi ve Hayatı”, Belleten, c.XI, S.42,

³ Osman Turan, “Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”, Belleten, c. XII, S.45-48, Ankara 1948

⁴ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, VD., XII, Ankara 1978,

⁵ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Metin, Tercüme ve Araştırmalar, Ankara 2014.

⁶ Cevriye Artuk, “III. Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler”, Malazgirt Armağanı, TTK. Yay., Ankara 1993, s. 287-296.

⁷ Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Erciyes Üniversitesi Basımevi, Kayseri, 1996.

olarak çalışmaktadır. Yassıçemen Savaşı'nı muahhar, ailesiyle Dımaşk'a (Şam)'a daha sonra da I. Alaeddin Keykubat'ın daveti ile Konya'ya gelmişler ve devlet hizmetine girmişlerdir.⁸ Türkiye Selçuklu Tarihinin en önemli kaynaklarından biri İbn-i Bîbî'nin Selçuknâme'sidir 1231-1232'de Selçuklu sarayına giren İbn-i Bîbî, Divan-ı Tuğra Reisliği'ne kadar yükselmiş ve ölümüne kadar sarayda bulunmuştur. Eseri 1192-1280 yıllarını kapsamaktadır. Eserin en önemli kısmı kendisinin yaşadığı süreçte gerçekleşen olayların yer aldığı son yarım yüzyıldır. Eserde II. Keykâvus dönemi hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Sarayda bulunması açısından taraflı anlatımı kaçınılmazdır. Fakat dönemle ilgili detay bilgi veren başka bir kaynağın bulunmaması nedeniyle değerli bir kaynaktır. Biz bu çalışmamızda Mürsel ÖZTÜRK tarafından yapılan Türkçe tercümesinden faydalandık.⁹ Hollandalı şarkiyatçı M. T. Houtsma tarafından, 1902'de *Tevarih-i Âli Selçuk* adıyla bir muhtasar daha neşredilmiştir. Onun bu muhtasarı ise 1941'de M. Nuri Gençosman tarafından *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi* adıyla dilimize tercüme edilmiştir¹⁰

Aksarayî, Kerimüddîn Mahmud: Aksarayî, künyesinden de anlaşılacağı üzere Aksaraylıdır. Eserinde Aksaray ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Hatîroğlu isyanı sırasında divan kâtibi olan Aksarayî, daha sonra İlhanlıların Anadolu'ya gönderdiği Mücireddîn Emir Şah'ın yanında çalışmış ve Gazan Han döneminde evkaf nazırlığı görevinde bulunmuştur. Emir Çoban'ın oğlu Anadolu valisi Demirtaş Noyan adına kaleme aldığı *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr* adlı eseri dört bölümden oluşur.¹¹ Genel bir tarih kitabı niteliğinde olan eser, Demirtaş Noyan'ın Anadolu valiliği anlatılarak bitirilir. İbn Bîbî'den sonra dönemin en önemli vekayinamesidir. Eser Moğol istilâsı altındaki Anadolu hakkında, özellikle malî hususlarda önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Çalışmamızda, Eserin Mürsel Öztürk tarafından yapılan Türkçe tercümesinden faydalandık.

Anonim Selçuknâme: Eretnalılar zamanında Selçuklu şehzadelerinden birisinin adına 1363'de yazılmıştır. Yazarı bilinmeyen bir eserdir. Eserin içeriğinde özet bilgiler bulunmaktadır. Eserin tercümesi ve neşri, 1952 yılında *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III* ismiyle Feridun Nafiz Uzluk tarafından yapılmıştır. Bu neşrin giriş kısmında verilen bir bilgiye göre eser, Kırım Harbi esnasında İstanbul'daki Fransız Elçiliği'nde tercüman olarak görev yapan Schefer Bey'e, iyi hizmetlerinden dolayı Sultan Abdülmecit tarafından hediye edilmiştir. Biz çalışmamızda, bu eserin Feridun Nafiz Uzluk tarafından yapılan tercüme ve neşrinden yararlandık.¹²

Niğdeli Kadı Ahmed: Niğde'de doğmuş ve Niğde'de yaşamıştır. Hayatıyla ilgili yeterli bilgiye sahip değiliz. 1333 yılında yazılan, Farsça yazmış olduğu ve muhtasar bir İslam tarihi niteliği taşıyan *el Veledü-ş Şefik ve Hafidü-l Halik* isimli eseri dört

⁸ Fazıl Konuş, Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi, Konya 2006, s.84-86.

⁹ İbn-i Bîbî ve eseri konusunda daha geniş bilgi için bkz. A. Sadık ERZİ, "İbn-i Bîbî", md., İA., MEB., Eskişehir 1997, c.5/2, s.712-718; İbn-i Bibi, El Evâmirü'l-Alâiyye fî'l-Umuru'l-Alâiyye (Selçuknâme), çev. Mürsel Öztürk, TTK Ankara 2014.

¹⁰ İbn Bîbî, Anadolu Selçukî Devleti Tarihi, Çev.: M. Nuri Gençosman, Notlar İlave Eden: F. N.Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara 1941.

¹¹ Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, Çev.: Mürsel Öztürk, TTK. Yay., Ankara 2000, s. XIII-XVI.

¹² Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III, Neşr.: Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara 1952.

bölümden oluşmaktadır.¹³ Eserin bilinen tek nüshası, Süleymaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu eser, Selçuklu tarihi hakkında özet bilgiler içermektedir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış dönemi hakkında özet de olsa verilen bilgiler önemlidir.¹⁴ Eserin tercümesi ve tahkiki, Ali Ertuğrul tarafından iki cilt olmak üzere doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Biz çalışmamızda, eserin söz konusu doktora tezindeki tercümesinden faydalandık.

Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah: XVII. yüzyıl tarihçilerinden olan Münecimbaşı, Selanik'te dünyaya gelmiştir. Mevlevi olan ve Galata Mevlevihane'sinde Şeyh Arzi Dede'nin hizmetine girmiştir. IV. Mehmed'in müneccimi olduğundan dolayı bu isim ile tanınmıştır. IV. Mehmet'in 1687'de tahttan indirilmesinden sonra Mısır'a sürülmüş ve 1702 yılında Mekke'de öldürülmüştür. En önemli eseri Sahaifü'l-Ahbâr fî Vekayi'il-Âsar'dır. Başlangıçtan 1673'e kadar gelen eser, Damad İbrahim Paşa'nın isteği üzerine Şair Nedim başkanlığındaki bir heyet tarafından on yıl içinde dilimize tercüme edilmiştir. Fakat bu tercümenin iyi olmadığı anlaşıncı sonradan yeni tercümeleri yapılmıştır. Hasan Fehmi Turgal¹⁵ ve Necati Lugal¹⁶ tarafından da kısmi tercümeleri yapılan eser daha sonra iki cilt olarak Ali Öngül tarafından hazırlanmıştır.¹⁷ Bir diğeri de, İsmail Erünsal tarafından, Osmanlı tarihinin kuruluş yıllarından itibaren ilgili kısımları iki cilt olarak yayınlanmıştır.¹⁸ Çalışmamızda Ali Öngül tarafından hazırlanan, İsmail Erünsal'ın ve Hasan Fehmi Turgal'ın neşrinden faydalandık.¹⁹

İbn Şeddâd, İbrahim b. Ali (1217-1285): İbn-i Şeddâd Halep'de dünyaya gelmiştir. Devletin çeşitli kademelerinde görev yapmıştır.²⁰ Memlük Sultanı Baybars'ın dönemini anlattığı Siretü'z zahir Baypars isimli eseri oldukça önemlidir. Eser iki ciltten oluşmaktadır. İlk cildi kayıptır. İkinci cildi ise Baypars Tarihi ismiyle Şerefüddin Yaltkaya tarafından tercüme edilmiştir. Memlük Sultanı Baybars'ın, birbirleri ile karıştırılması muhtemel olan iki önemli hal tercümesi olup Şerefüddin Yaltkaya'nın Baypars Tarihi'nin ön sözünde belirtildiği gibi, bunlardan biri İbn Şeddâd'ın (1216-1285), diğeri de İbn Abdü'z zahir'in eseridir.²¹

¹³ Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in El- Veledü'l-Şefik Ve'l-Hâfidü'l-Halîk'i, I, Haz. Ali Ertuğrul, (DEÜ. SBE. YDT.), İzmir 2009.

¹⁴ M. Altay Köymen, "Türkiye Selçukluları Tarihine Dair Yeni Bir Kaynak: el-Veledü's-Şefik, Belgeler, 1993, XV/19, s.1-22; M. Fuad Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", Belleten, 1943, c. XII, S.27, s.392.

¹⁵ Münecimbaşı, Anadolu Selçukluları. Münecimbaşıya Göre, Neşr.: Hasan Fehmi Turgal, Türkiye Matbaası, İstanbul 1935.

¹⁶ Münecimbaşı, Karahanlılar ve Anadolu Selçukluları, Çev.: Necati Lugal, Türkiye Basımevi, İstanbul 1950.

¹⁷ Münecimbaşı, Câmîu'd-Düvel. Selçuklular Tarihi I. Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları, Yay.: Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2000; Câmîu'd-Düvel. Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Yay.: Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001.

¹⁸ Münecimbaşı Tarihi, I, Çev.: İsmail Erünsal, Tercüman, 1974.

¹⁹ Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Trk. trc. Coşkun Üçok, Ankara 2000, s. 258-259.

²⁰ Konuş, 2006, s.32.

²¹ İbn Şeddâd, Baypars Tarihi. Al-Melik-Al-Zahir(Baypars) Hakkındaki Tarih İkinci Cildi, Çev.: M. Şerefüddin Yaltkaya, TTK. Yay., Ankara 2000, s. X-XI.

İbn Kesîr, İsmail b. Ömer (1300-1373): Bursa’da doğmuştur. Dimaşk’a giderek medreselerde dersler vermiştir. Genel bir İslam tarihi niteliğindeki 10 ciltlik *el-Bidâye ve’n-Nihâye* adlı ansiklopedik eseri ile tanınmaktadır.²² Eserin 13 cilt halindeki tercümesi Çağrı Yayınlarından çıkmıştır. Çalışmamızda, bu ansiklopedik eserin konumuzu 12. ve 13. Cildinden yararlandık.²³

İbnü’l-Esir, İzzeddin Ali b. Muhammed (1160-1233): İbnü’l-Esir Cizre’de doğmuştur. Genel İslâm tarihi niteliğindeki 12 ciltlik büyük eseri *El-Kâmil fi’t-Tarih* ile tanınmıştır.²⁴ Eser, 1231 tarihine kadar gelmektedir. Biz çalışmamızda, bu ansiklopedik eserin konumuzu ilgilendiren 9. ve 12. Cildinden yararlandık.²⁵

Cüveynî, Alâeddin Ata Melik (1226-1283): Cüveynî, İran’ın köklü ailelerinden birine mensup önemli Moğol devlet adamlarındandır. Moğol sarayında çeşitli devlet kademelerinde çalışmış, zamanla idarecilğe kadar yükselmiştir. Şahit olduğu olayları eserinde anlatmıştır. En önemli eseri *Tarih-i Cihan-Güşa* (Cihan Fatihinin Tarihi)’dir.²⁶ Üç cilt olan eser, Cengiz Han’ın ortaya çıkışı ile başlar ve Hülâgu Han’ın İran ve Ön Asya harekâtları anlatılarak bitirilir. Eser Türkiye Selçuklu Devleti’nin Moğollarla olan ilişkilerinin yanı sıra siyasi ve ekonomik ilişkiler konusunda önemli bilgiler içermektedir. Biz bu çalışmamızda, eserin Mürsel Öztürk tarafından hazırlanan tercümesinden faydalandık.²⁷

Moğolların Gizli Tarihi: 1240 yılında yazıldığı düşünülen eserin kim tarafından kaleme alındığı bilinmemektedir. *Moğolların Gizli Tarihi*’nin günümüze ulaşan nüshaları Moğolca metnin Çince işaretler ile yazılan halidir. Orijinali olan eserin Uygur harfleri ile yazıldığı tahmin edilmektedir. Altan Debter ile kronolojik olarak benzerliğinden dolayı ikisinin aynı eser olup olmadığı konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Kitap başlıklı olarak on iki bölümden oluşur. Eser, Moğolların ilk tarihi ve Cengiz Han dönemi hakkında önemli bilgilere yer vermektedir. Biz çalışmamızda, bu eserin Ahmet Temir tarafından hazırlanan tercüme ve neşrinden faydalandık.²⁸

Reşîdüddin Fazlullah: İlhanlı Devleti’nin çeşitli devlet kademelerinde görev alan tarihçi Reşîdüddin Fazlullah, Gazan Han döneminde vezirlik görevini üstlenmiştir. Ancak Olcaytu Han’a ilaç yerine zehir verdiği iddia edilerek 1318’de idam edilmiştir.²⁹ *Câmi el-tevârih* adlı eserinde başka bir yerde yer almayan Türk kavimlerinin isminden ilk defa bahsetmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti-Moğol ilişkileri hakkında önemli bilgiler eserde yer almaktadır. Türkiye Selçuklu Devletinin Hülâgu Han tarafından ikiye bölünmesi hakkında önemli bilgileri detaylı anlatmaktadır. Çalışmamızda İsmail Aka,

²² Fazıl Konuş, Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi, Konya 2006.

²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*. Büyük İslâm Tarihi, XIII, Çev.: Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul 2000.

²⁴ Konuş: 2006, s. 15-16.

²⁵ İbnü’l-Esir, *İslâm Tarihi. el-Kâmil fi’t-Tarih Tercümesi*, XII, Çev.: Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, Bahar Yay., İstanbul 1987

²⁶ Konuş, 2006, s. 72-73.

²⁷ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev.: Mürsel Öztürk, TTK. 2014.ayrıntılı bilgi için bkz. Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları, Tarih ve Müverrihler*, Haz. Yüksel Kaynar, İstanbul 1991. s. 219-241.

²⁸ *Moğolların Gizli Tarihi I. Tercüme*, Haz.: Ahmet Temir, TTK. Basımevi, Ankara 2016.

²⁹ Konuş: 2006, s. 74-75;

Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani tarafından yapılan Türkçe tercümesinden faydalandık.³⁰

Abû'l-Farac, Gregory: İbrani bir doktorun oğlu olarak Malatya'da dünyaya gelmiştir (1225/1226). Astronomi, din, fizik ve mantık ile ilgili ve çeşitli eserlerin tercümeleri başta olmak üzere ondan fazla kitap kaleme almıştır. *Abû'l-Farac Tarihi* adıyla dilimize çevrilen eserinin asıl adı *Kethabha Dhe-Makhtebhanuth Zabhnê*'dir. Ömer Rıza Doğrul tarafından iki cilt olarak Türkçe tercümesi yapılmıştır. Yerli kaynaklardan sonra çalıştığımız dönemle ilgili önemli bilgiler vermektedir. Türkiye Selçuklu Devleti ve Moğollarla ilgili aktardığı bilgiler bakımından önemlidir. Araştırmamızda, eserin söz konusu tercümesinden faydalandık.³¹ Ayrıca, aynı eser Şerefüddin Yaltkaya tarafından muhtasar olarak ve *Tarihi Muhtasarüddüvel* adıyla dilimize çevrilmiştir.³²

Aknerli Grigor: Aknerli Grigor, Kilikya'nın Ermeni manastırı rahiplerindendir. Onun "Okçu Milletin Tarihi" adlı eseri, Moğol tarihine yönelik önemli Ermeni kaynaklarından olan eser, Türkiye Selçuklu-Moğol ilişkileri hakkında da bilgiler vermektedir. Anadolu'nun Moğollar tarafından işgal edilmesi ve şehirlerin yağmalanması ve Ermenilerin Moğol tabiyetini kabul etmeleri konularında özet bilgiler bulunmaktadır. Çalışmamızda, bu eserin H. D. Andreasyan tarafından yapılan tercümesinden faydalandık.³³

Vardan Vardapet: XIII. Yüzyıl yazarlarından olan Vardan Vardapet Ermenistan'ın doğusunda doğmuştur. Vardapet'in, kendisine saygı duyulan biri olduğu ve Hülagu Han tarafından davet edildiği bir kurultayda, onunla konuştuğu bilinmektedir.³⁴ Genel nitelikli eserinin önemli kısımları *Türk Fütuhâtı Tarihi* adı ile H. D. Andreasyan tarafından dilimize tercüme edilmiştir. Bu eserde, Büyük Selçuklular, Selçuklu sultanlarının Anadolu Fetihleri, Haçlılar ve Moğolların ortaya çıkması ile ilgili bilgiler verilmektedir. Biz araştırmamızda, bu eserin söz konusu tercümesinden faydalandık.

Akropolites, Georgios (1217-1282): 1217 yılında İstanbul'da doğmuştur. Devlet kademelerinde önemli görevler üstlenmiştir. 1282'de Trabzon sefiri olmuş aynı yıl vefat etmiştir. Devlet adamı ve aynı zamanda retorik bir tarihçi olan Georgios Akropolites, II. Theodoros Laskaris'in yakın arkadaşı ve eğitmeni olması ile de önemlidir. Eserin asıl adı, *Khronike Syngraphe'dir*.³⁵ Eser Bilge Umar tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Eserde, Bizans İmparatorluğu'nun 1204-1261 seneleri arasındaki siyasî olayları anlatılır. İznik Rum İmparatorluğu ve Türkiye Selçuklu ilişkileri hakkında önemli

³⁰ Reşidüddîn Fazlullah, Câmîu't-Tevârih, (İlhanlılar Kısım), Trk. trc. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK. 2014; Reşidü'd-Dîn Fazlullah, Cami'üt-Tevârih. Selçuklu Devleti, Çev.: Erkan Göksu- H. Hüseyin Güneş, Selenge Yay., İstanbul 2010.

³¹ Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), Abû'l-Farac Tarihi, II, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, TTK. Yay., Ankara 1999.

³² Ebülferec-İbnülibrî, Tarihi Muhtasarüddüvel, Çev.: Şerefüddin Yaltkaya TTK. 2011.

³³ Aknerli Grigor, Okçu Milletin Tarihi, Çev.: Hrand D. Andreasyan, Yeditepe Yay. İstanbul 2012.

³⁴ Müverrih Vardan, Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269), Çev.: Hrant D. Andreasyan, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1937, s. 154-158.

³⁵ Georgios Akropolites, Vekayinâme, Çev.: Bilge Umar, AS. Yay., İstanbul 2008.

bilgiler içermektedir. Çalışmamızda bu eserin Bilge Umar tarafından hazırlanan tercümesinden yararlandık.

Pachymèrès, Georges (1242-1310): Georges Pachymèrès, 1242 yılında doğmuş, önemli görevlerde bulunmuş ve 1310 yılında vefat etmiştir. Bizanslı tarihçi ve filozoftur. Pachymèrès'in en önemli eseri 13 "kitap" başlıklı bölümden oluşan Bizans Tarihi'dir. Dilimize *Bizanslı Gözüyle Türkler* olarak çevrilen bu eserde Pachymèrès, ilk defa Bafeus Savaşı'nda Osman Bey'den bahseden tarihçi olmuştur.³⁶ II. Keykâvus'un Bizans'taki hayatına şahit olmuştur. Eser II. Keykâvus'un hayatı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Eser 1261-1308 arasını kapsamaktadır. Bizans'ın Türkiye Selçukluları ve Moğollarla olan ilişkileri hakkında bilgiler içermektedir. Ayrıca Kıpçaklar, Selçuklular, İlhanlılar ve Osmanlı Beyliği'nden bahsedilmektedir. Olaylara şahitlik etmesi bakımından çalıştığımız dönem için önemli bir kaynaktır. Çalışmamızda, bu eserin İlcan Bihter Barlas tarafından hazırlanan tercümesinden yararlandık.

2.4. Seyahatnameler

Simon de Saint Quentin: 1247 yılında Baycu Noyan'ı ziyaret eden Hristiyan misyoner heyetinde yer almıştır. Bu heyet papa tarafından Moğollarla iletişime geçmek amacıyla gönderilmiştir. Simon Selçuklular ve Moğollar hakkında bilgiler vermektedir. Yolculuğu esnasında II. Keykâvus'un devlet adamları ve saltanat mücadelesi hakkında bilgiler vermektedir. Eserin asıl adı *Histoires des Tatares dir*. Erendiz Özbayoğlu tarafından tercümesi yapılmıştır. Çalışmamızda söz konusu olan tercümeden faydalandık.³⁷

Rubruk, Wilhelm Von: XIII. yüzyıl seyyahlarından olan Wilhelm Von Rubruk Fransa Kralı IX. Lois'in verdiği emirle Moğollara gönderilmiştir. Yolculuğu esnasında geçtiği şehirler ve bölgeler hakkında bilgiler vermektedir. Eserde Moğol Han'ın huzuruna çıkan Türkiye Selçuklu elçileri ve II. Keykâvus'un annesi hakkında bilgiler mevcuttur. Eser Türkçeye Ergin Ayan tarafından Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255 olarak çevrilmiştir.³⁸

2.5. Menakıbnâmeler

Konumuzla ilgili kullanılabilecek en mühim menakıbname Ahmed Eflaki *Menakıbü'l-Arifîn*'dir. Ahmed Eflaki hakkında bilinenler azdır. Ali Natur'un oğlu ve Bedreddin Tebrizi'nin öğrencisi olduğu bilinmektedir. Yıldızlar ilminde şöhret kazanması sebebiyle Eflaki namıyla tanındığı düşünülmektedir.³⁹ Dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik hayatı hakkında bilgiler vermektedir. Mevlana ile devlet adamlarının ilişkileri hakkında ve Mevlevilerin sosyal durumu ile Moğollarla olan ilişkileri hakkında bilgiler vermektedir. *Menakıbü'l-Arifîn* (Ariflerin Menkıbeleri) adlı

³⁶ Georges Pachymèrès, Bizanslı Gözüyle Türkler, Çev.: İlcan Bihter Barlas, İKS. Yay., İstanbul 2009.

³⁷ Simon de Saint Quentin, Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248, Çev.: Erendiz Özbayoğlu, Haz.: Tufan Karasu, Daktav Yay., Alanya 2006.

³⁸ Wilhelm Von Rubruk, Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255, Çev.: Ergin Ayan, Kronik Yay., İstanbul 2019.

³⁹ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, Çev.: Tahsin Yazıcı, MEB. İstanbul 1995.

eserin Tahsin Yazıcı tarafından tercümesi yapılmıştır. Çalışmamızda söz konusu olan tercümeden faydalandık.

2.6. Araştırmalar

Türkiye Selçuklu Tarihi hakkında bilgilerimizi genellikle Arap, Fars, Bizans, Süryani ve Ermeni kaynaklarından edinmekteyiz. Bu kaynaklar kısıtlı bilgiler içerse de elimizde olan kaynaklar ile mukayese edildiğinde değerli bilgiler sunmaktadırlar. Türkiye Selçuklu Tarihi hakkındaki yerli kaynakların tasnifi ilk defa F. Köprülü tarafından “*Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları*” adlı makalesinde yapılmıştır. Diğer yandan M. Altay Köymen tarafından yazılan “*Selçuklu Devri Türk Tarihi Araştırmaları II*” ve Claude Cahen tarafından yazılan “*Selçuklu Devri Tarih Yazıcılığı*” adlı makaleler de önem arz etmektedir. Ayrıca Türkiye Selçuklu biyografyası çalışmaları olarak şunları belirtmeliyiz. Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*⁴⁰, Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları, Tarih Müverrihler*,⁴¹ Melek Delilbaşı, “*Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*”,⁴² H. Andreasyan, “*Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynaklar*”⁴³ Altan Çetin, *Ortaçağ Türk Tarihi Ana Kaynakları*,⁴⁴ Fazıl Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası*⁴⁵ önemli eserlerdir.

Osman Turan’ın *Selçuklular Zamanında Türkiye*⁴⁶ adlı eseri, Moğolların faaliyetleri hakkında Faruk Sümer’in “*Anadolu’da Moğollar*”⁴⁷ adlı makalesi, Nejat Kaymaz’ın *Pervâne Muineddin Süleyman*⁴⁸ ve II. Gıyâsü’l-Dîn Keyhüsrev ve Devri kitapları, Hacı Ahmet Özdemir’in *Moğol İstilası. Cengiz ve Hülâgu Dönemleri*⁴⁹ ve Bertold Spuler’in *İran Moğolları. Siyaset, İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri. 1220-1350*,⁵⁰ Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*,⁵¹ kitapları ve Köseadağ savaşı ile ilgili Salim Koca’nın “*Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu’nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu*”,⁵² adlı makalesi tezimizde yararlandığımız başvuru eserleridir.

İlhan Erdem’in “*Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*”⁵³, Züriye Çelik’in “*Moğol İstilasası ve Türkiye Selçuklu Devleti*”,⁵⁴ adlı doktora tezi Moğol-Selçuklu ilişkileri üzerine yapılmış önemli lisansüstü tezleridir. Bunun dışında Abdullah

⁴⁰ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İTSKV. Yay., İstanbul 1998

⁴¹ Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları, Tarih Müverrihler*, Endülüs Yay. İstanbul, 1991.

⁴² Melek Delilbaşı, “*Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*”, Cogito, S.17, İstanbul, 1999.

⁴³ H. Andreasyan, “*Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynaklar*”, Tarih Dergisi, 1956, I/2, s. 401-438.

⁴⁴ Altan Çetin, *Ortaçağ Türk Tarihi Ana Kaynakları*, Kriter Yay., Ankara 2008.

⁴⁵ Fazıl Konuş, *Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi*, Konya 2006.

⁴⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay. İstanbul, 2011.

⁴⁷ Faruk Sümer, “*Anadolu’da Moğollar*”, Selçuklu Dergisi, I, 1969, s. 1-147.

⁴⁸ Nejat Kaymaz, II. Gıyâsü’l-Dîn Keyhüsrev ve Devri, Ankara 2011

⁴⁹ H. Ahmet Özdemir, *Moğol İstilasası. Cengiz ve Hülâgu Dönemleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

⁵⁰ Bertold Spuler, *İran Moğolları. Siyaset, İdare ve Kültür. İlhanlılar Devri. 1220-1350*, Çev.: Cemal Köprülü, TTK. Yay., 1987, Ankara.

⁵¹ Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, İstanbul 2017.

⁵² Salim Koca, “*Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu’nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu*”, Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 37, 2015. s.35-85.

⁵³ Nejat Kaymaz, *Pervâne Muineddin Süleyman*, Ankara 1970.

⁵⁴ Züriye Çelik, *Moğol İstilasası ve Türkiye Selçuklu Devleti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2014

Bayındır'ın "Selçuklularda Saltanat Mücadeleleri"⁵⁵ adlı doktora tezi ve Mevlüt Günler'in "Türkiye Selçuklu Devletinde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri"⁵⁶ başlıklı yüksek lisans tezi konumuzla ilgili yapılmış diğer lisansüstü çalışmalardır.

---

⁵⁵ Abdullah Bayındır, Selçuklularda Saltanat Mücadeleleri, Basılmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2017.

⁵⁶ Mevlüt Günler, Türkiye Selçuklu Devletinde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

3. KÖSEDAĞ SAVAŞINA KADAR TÜRKİYE SELÇUKLULARI

Selçuk Bey önderliğinde Maverāünnehir ve Horasan bölgesine gelen Türk kavimleri kısa zaman içerisinde bölgenin siyasi konjektürel yapısından istifade ederek güç kazanmışlardır. Öncelikle Samanoğullarıyla işbirliği yaparak yeni yurtlar elde eden Selçuklular daha sonra Karahanlılar ve Gazneliler arasındaki siyasi çekişmelerde faydalanarak yer edinmeye başlamışlardır. Nitekim 1040 yılında Gaznelilerle yapılan Dandanakan Savaşı onları en zirve noktaya taşımış ve Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Tuğrul ve Çağrı Beylerin önderliğinde kurulan bu devletin kısa süre içerisinde genişlemesi nüfus bakımından da kalabalıklaşmasına neden olmuştur. Bu kalabalık nüfusa gereken yeni yurtların temin edilmesi için ise başlangıçtan itibaren batıya doğru yani Bizans topraklarını hedef alan bir politika izlenmiştir. Bu batı politikası 1071 Malazgirt Meydan Muharebesiyle gelebileceği en son noktaya ulaşmış ve Anadolu artık Türklerin rahat bir şekilde girip çıkabileceği ve yerleşebileceği bir mekân haline gelmiştir. Nitekim 1075 yılında Anadolu'nun batı uçlarına ulaşarak Süleyman Şah tarafından ele geçirilen İznik merkez olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuştur.⁵⁷ Bizans'ın doğu sınırlarında kurulan bu devlet zaman içerisinde hem Bizans topraklarına tehdit etmeye hem de Bizans'taki taht kavgalarına karışarak Bizans siyasetine yön vermeye başlamıştır. Bu durumdan rahatsız olan Bizans İmparatorluğu Türklere karşı yeni politikalar üretmeye başlamıştır. 1081 yılında tahta çıkan Bizans İmparatoru I. Alexios Komnenos Süleyman Şah ile Dragon Suyu anlaşmasını yaparak onun tüm dikkatini doğuya çevirmeyi başarmıştır.⁵⁸ Nitekim Süleyman Şah'ın ölümünden Sultan I. Kılıç Arslan'ın tahta çıkışına kadar geçen dönemde Türkiye Selçuklu Devleti'nde bir duraklama dönemi yaşanmış bu da Bizans'ın bir süreliğine rahat bir nefes almasına neden olmuştur. Ancak doğu sınırlarında Türk tehdidini ortadan kaldırmak isteyen İmparator I. Alexios Komnenos bu kez kesin çözüm için Avrupa'ya başvurmuş ve ücretli asker talebinde bulunmuştur. Böylece Türkiye Selçuklu tarihinde ve Dünya Tarihinde önemli bir rol oynayan Haçlı Seferleri başlamıştır. Ancak Haçlı Seferleri her ne kadar Anadolu'daki Türkleri hedef edinse de Bizans Tarihi açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Nitekim IV. Haçlı Seferi doğrudan İstanbul üzerine yapılmış ve Bizans İmparatorluğu'nun İstanbul'daki varlığı 1204 yılından 1261 yılına kadar son bulmuştur. İstanbul'dan kaçabilenler Karadeniz'de Komnenos Hanedanlığını Ege de Laskaris Hanedanlığını kurarak Bizans'ın varlığını kısmen devam ettirmiştir. Bizans'ta bu olaylar yaşanırken Anadolu'daki Türkiye Selçuklu Devleti bunu fırsata çevirmeyi bilmiş Karadeniz de Sinop gibi Akdeniz de Antalya ve Alanya gibi liman şehirlerini ele geçirerek önemli bir ticaret merkezi haline gelmeyi başarmıştır. Özellikle 1220 ve 1237 yılları arasında hüküm süren Sultan Alaeddin Keykubad döneminde Türkiye Selçuklu Devleti her bakımdan en parlak yıllarını yaşamıştır. Ancak doğudan batıya doğru sinsi bir şekilde ilerleyen Moğol istilas tehlikesi artık Anadolu'yu da sarmaya başlamıştır. Sultan Alaeddin Keykubad

⁵⁷ Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1972, c. 8, s. 213.

⁵⁸ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 2011, s. 91.

3. KÖSEDAĞ SAVAŞINA KADAR TÜRKİYE SELÇUKLULAR Sadık PİŞTAV

yaklaşan Moğol tehlikesine karşı ülkesini korumak için hem siyasi hem de askeri tedbirler almaya başlamıştır. Nitekim olası bir Moğol saldırısında Eyyubilerin ittifakına ihtiyaç olduğunu fark eden sultan 1227 yılında Eyyubilerden Melik Eşref'in kız kardeşi Gaziye Hatun ile evlenerek Eyyubilerle bozuk olan ilişkileri yeniden düzenlemeye çalışmıştır.⁵⁹ Aynı zamanda bu evlilikten doğan oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı kendine veliaht tayin ederek Eyyubilerin sempatisini kazanmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra Sultan Alaeddin Keykubad Konya, Kayseri, Sivas gibi stratejik öneme sahip şehirlerin surlarını da yeniden inşa ve tahkim etmiştir. Bu sırada Bağdat'ta Moğol istilasından korkan Abbasi Halifesi de Alaeddin Keykubad'dan yardım istemişti. Halifenin manevi desteğini göz ardı etmeyen Sultan Alaeddin Keykubad beş bin kişilik bir kuvveti Bağdat'a gönderdi.⁶⁰

Celaledin Harzemşah'ın Moğolların önünden kaçarak Doğu Anadolu sınırlarına gelmesi Moğol tehdidini de beraberinde getirmesi anlamına gelmekteydi. Bu nedenle Moğollar ile Türkiye Selçuklu toprakları arasında tampon vazifesi gören Celaledin Harzemşah'la ittifak kurmak isteyen Sultan Alaeddin Keykubad karşılıklı iyi niyetli mektuplarla irtibat kurmaya çalıştı. Ancak Celaledin Harzemşah'ın Türkiye Selçuklu sınırlarındaki Ahlat'ı muhasara etmesi bu dostça ilişkilerin düşmanca bir şekle bürünmesine neden oldu. 13 Ağustos 1230 tarihinde her iki taraf arasında yapılan Yassıçemen Savaşı ile birlikte Harzemşahlar Devleti yıkıldı. Bu savaş Türkiye Selçuklu Devlet'i için hem iyi hemde kötü sonuçlar doğurdu. Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına saldıran bir düşman bertaraf edilirken bir başka düşman olan Moğollar ile aradaki tampon bölge ortadan kalmış oluyordu. Sultan Alaeddin Keykubad tüm bunlara rağmen Moğol tehlikesine karşı tedbir almaya devam etmiş Yassıçemen Savaşı'ndan sonra Celaledin Harzemşah'ın dağılan askerlerini ordusuna almıştır. Bir yandan da Moğollara karşı politik davranarak iyi geçinme siyaseti izlemiştir. Moğol Hanı'na bir elçi göndererek onure etmeye çalışmış ve böylece olası bir Moğol hareketini bir süre olsun geciktirmeyi amaçlamıştır.

Moğol istilasının bu denli farkında olan ve Moğollara karşı etkili etbirler alan Sultan Alaeddin Keykubad maalesef genç yaşta bir suikaste uğrayarak hayatını kaybetti. 1 Haziran 1237 tarihinde Kayseri'nin Meşhed Ovasında yer alan ordusunun yanına gitti aynı günün akşamında devlet ileri gelenleri ve komutanlarına verdiği bir ziyafet sırasında Çaşnigir Nasıreddin Ali'nin ikram ettiği bir av etinden zehirlenerek öldü. Saadettin Köpek başta olmak üzere bazı devlet adamlarının da içinde bulunduğu bu suikast girişimi sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemi sona ererek en karanlık devirler başladı diyebiliriz. Çünkü bundan sonra tahta geçen küçük yaştaki hükümdarlar basiretsiz devlet adamlarının etkisinde kalarak ülkeyi iyi yönetemediler. Diğer yandan Moğol tehdidi ülke üzerinde iyice etkili olmaya başlamasına rağmen bu durum iyi yönetilemedi ve ülke toprakları doğrudan doğruya Moğol istilasıyla karşılaşmak zorunda kaldı.

⁵⁹ Faruk Sümer, "Keykubad I", TDVİA., Ankara 2002, c. 25, s.358

⁶⁰ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 353-355.

3. KÖSEDAĞ SAVAŞINA KADAR TÜRKİYE SELÇUKLULAR Sadık PİŞTAV

Diğer yandan Türk veraset sistemindeki tahta geçecek kişinin belirli şartlar sonucunda tahta geçmesi söz konusu olmadığı için Moğol istilasına tesadüf eden bu dönemde oldukça yoğun bir şekilde saltanat mücadeleleri yaşanmıştır. Bu mücadelelerde güçlü olan aday tahta geçmiştir. Bazen tahta geçebilmek için dönemin önde gelen isimlerinin veya belirli bir zümrenin desteğini almaları gerekmiştir. Ayrıca çocuk yaşta olanları ileri gelen devlet adamlarının himayesi altında sultanlığı elde etmişlerdir. Bu durumlarda devlet saltanat mücadelelerinden etkilenmiştir. Kimi zaman bu durum devletin bekası için olumsuzluk oluşturmamış ise de kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bazı devlet adamlarının etkili oldukları dönemlerde Türk Devletlerinin güç kaybetmesine neden olmuştur. İç mücadelelerin yanında dönemin etkin güçleri Türk Devletlerine güç kaybı yaşatarak ellerini güçlendirmek arzuları ile bu iktidar mücadelelerine dolaylı veya doğrudan müdahil olmuşlardır. Bu noktada tezimize konu olan dönemde etkin güç olan Moğollar Türkiye Selçuklu Devletinin içinde bulunduğu bu zaafiyeti kendi lehlerine oldukça usta bir şekilde kullanmışlardır. Özellikle 1243 Köseadağ Savaşı'nda Türkiye Selçuklu Devleti'nin yenilgiye uğraması sonucunda Moğollar devlet yönetiminde baskın unsur haline gelmiştir. Kardeşler arasındaki taht kavgalarına doğrudan müdahale edilmiş tahta geçecek olan hükümdarın Moğol hanından yarlığ alması şartı getirilmiştir. Aynı zamanda tahta geçecek hükümdara hizmet edecek devlet adamları da Moğollar tarafından belirlendiği için bu devlet adamları yapılacak tüm işleri Moğolların menfaatine uygun bir şekilde biçimlendirmiştir. Aksi bir şekilde hareket eden hükümdar veya devlet adamı Moğollar tarafından şiddetli bir şekilde cezalandırılmıştır. Bu siyasi ve askeri yetersizlikleri fırsata bilen Moğollar ekonomik açıdan da Türkiye Selçuklu Devleti ve halkına ağır yükler bindirmişlerdir. Tezimizde Türkiye Selçuklu Devleti'nde 1243 yılından sonra meydana gelen siyasi iktidar savaşlarında Moğolların yukarıda bahsettiğimiz etkileri üzerinde bilimsel ve akademik çalışmaları kronik eserleri kullanarak ortaya koymaya çalışacağız.

4. MOĞOL İSTİLASININ BAŞLAMASI VE 1243 KÖSEDAĞ SAVAŞI

4.1. Yaklaşan Moğol Tehlikesinin Ayak Sesleri

Sultan Alaeddin Keykubad tahta çıktığı zaman Moğol istilası Asya'yı ve Doğu Avrupa'yı kasıp kavuruyordu. Büyük Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra Asya da ortaya çıkan güç boşluğunu Moğollar doldurdular. Onlar 6. Yüzyılda Göktürk ve sonra Uygur egemenliğine girerek bu kültürlerden ve devlet geleneklerinden oldukça etkilenmişti. 10-12. Asırlarda Moğollar tarafından Asya içlerinde ve Çin'in Kuzey bölgelerinde Kitan, Kara Hitaylar, Curcen gibi Devletler kurulmuştur. 1206 yılında ise Cengiz ünvanını alan Timuçin tarafından kurulan Moğol İmparatorluğu dünya tarihinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Askeri bakımdan zengin olan Moğollar siyasi otoritelerini oluşturduktan sonra daha güçlenmeleri ve gelecekleri için ekonomik zenginliklerini de oluşturmaları gerekmektedir. Konargöçer toplum yapısıyla bu ekonomik politika düşüncesine ulaşamayacaklardı. Ekonomik hedeflerine ulaşmanın zengin güney bölgelerinde olduğunu gören Cengiz Han bu doğrultuda ilk adımı Uygurlar ile yakın ilişkilere başlayarak atmıştır. 1209 yılında Uygurlar Moğol tabiiyetini kabul etmiştir. Uygur İdikutuna kızını veren Cengiz Han, yapılan bu siyasi evlilikle Moğol ekonomisi açısından önemli bir kazanç sağlamıştır.⁶¹ Akabinde 1210 yılında Hitay coğrafyasından gelebilecek tehlikelere karşı Hitaylar üzerine harekete geçerek bu tehlikeyi bertaraf etmiştir. Çin seferinde başarılar elde eden Moğollar bu sefer esnasında bazı sorunlar yaşamıştır. Sibiry halkı isyan etmiş ise de Moğollar tarafından bu isyan bastırılmıştır. Ayrıca Nayaz şehzadesi Küçlügen Moğollara mağlup olduktan sonra Kara Hitaylar'a sığınmıştı. Kara Hitay hükümdarına komplo kuran Küçlügen yönetimi ele geçirmiş ve Müslüman Uygurlara baskı uygulamaya başlamıştır. Bu baskılardan kurtulmak için Uygurlar Moğollardan yardım talebinde bulunmuşlardır. Cengiz Han tabiiyeti altında olan Uygurlara yapılan baskıların sonlandırılması ve Kara Hitay ülkesinde Moğol egemenliğinin tesis edilmesi için meşhur komutanı Cebe'yi görevlendirmiştir. Cebe gerçekleştirmiş olduğu başarılı harekât sonrasında Kara Hitayları da Moğolların tabiiyeti altına almıştır (1218).⁶² Böylece tarihi İpek Yolu'nu kontrol altına alan Moğollar İslam devleti Hârezmşâhlar ile sınır komşusu olmuştur.

İpek Yolu'nun kontrolünü ele geçiren Cengiz Han bu başarılarının ekonomik kazanımları için harekete geçmiştir. Ticaret yolunun güvenli bir şekilde faaliyette olması için, ticari ilişkilerin geliştirilmesi için Hârezmşâh sultanı Muhammed'e elçiler göndermiştir.(1217). Sultan Muhammed bu teklifi geri çevirmemiştir. Fakat Sultan Muhammed bu dönemde öğrenmiş olduğu Çin'in zenginliklerini ele geçirmek için planlar yapmaktaydı. 1218 yılında Karakum'a giden kervan büyük kâr elde etmiştir. Bu durumdan memnun olan Moğollar daha fazla alış-veriş yapmak için bir tüccar kafilesi, Cengiz Han'ın elçileriyle birlikte Harezm'e gönderildi.⁶³ Kafile Otrar'a ulaştığı zaman

⁶¹ Manghol-un Niuça Tobça'an, Moğolların Gizli Tarihi, trk trc, Ahmet Temir, Ankara 2016, s. 159.

⁶² René Grousset, Bozkır İmparatorluğu, Çev. M. Reşat Uzmen, İstanbul 1993, s. 222-231; Mustafa Alican, Tarihin Kara Yazısı Moğollar, İstanbul 2016, s.48-56.

⁶³ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, Tarih-i Cihan Güşa, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2013, s. 116-117; Abdulkadir Yuvalı, İlhanlı Tarihi, İstanbul 2017, s.65.

4. MOĞOL İSTİLASININ BAŞLAMASI VE 1243 KÖSEDAĞ SAV.. Sadık PİŞTAV

şehrin valisi İnalçık tarafından durdurulmuştur. İnalçık sultana durumu bildirerek ne yapması gerektiğini sormuştur. Sultan Muhammed Kervan'da bulunanların öldürülmesini, mallara el konulmasını emretmiştir. Bu gelişmeden haberdar olan Cengiz Han öfkelenmiştir. Sultan'a üç kişiden oluşan bir heyet göndererek İnalçık'ın kendisine teslim edilmesini ve el konulan kervanın mallarını istemiştir. Sultan elçilik heyetinde bulunan Müslüman Buğra'yı öldürmüş, diğer iki elçinin de saç ve sakallarını keserek Cengiz Han'a göndermiştir. Cengiz Han, Sultan'ın bu hareketini savaş sebebi saymış ve bir mektup göndermiştir.⁶⁴

Cengiz Han savaş hazırlığına başlamış ve harekete geçmiştir. Sultan Muhammed ise Seyhun nehri kıyılarında karşılaşılmasını kabul etmemiş ve Moğolların Maverâünnehr'de karşılanması fikrini kabul etmiştir. Ayrıca Moğol ordusundan sayıca fazla olmasına karşın askeri birliklerini büyük şehir ve kalelere parçalamıştır. Sultan Muhammed ordusunda bulunmayarak Horasan'a gitmiştir.⁶⁵ Cengiz Han'ın ordusu mukavemet gösteren kalelerde katliamlar gerçekleştirmiş küçük kalelerin yanı sıra Buhara ve Semerkand gibi büyük kaleleri de ele geçirmişlerdir.⁶⁶ Moğol orduları Otrar, Sıgnak, Barçlıg-Kend, Cend, Benaket ve Hocend gibi şehirleri ele geçirmiştir.⁶⁷ Cengiz Han Sultan Muhammed'in yakalanması için Cebe, Sübütey ve Tuğaçar'ı görevlendirmiştir. Sultan Muhammed, Moğol takibinden kurtulmak için sadık adamlarıyla birlikte Elbruz Dağlarını geçerek Hazar Denizine ulaşmış ve Âb-ı Sükûn Adasına sığınmıştır. Yokluk ve sefalet içerisinde 1220 yılında burada vefat etmiştir.⁶⁸ Sultan Muhammed veliaht olarak oğlu Celâleddin Mengüberti'yi tayin etmiştir. Moğollar karşısında alınan hezimetten sonra toparlanmaya başlayan Celaledin, tekrar devleti Güney İran ve Azerbaycan'da canlandırmaya başlamıştır. Bu canlanma Moğollar için bir tehdit oluşturmaya başlıyordu (1225). Cengiz Han 1227 yılında vefat etmiştir. Büyük bir güce sahip bir devlet bırakmıştır. Büyük Kaan olarak Ögedey seçilmiştir. Moğol gelenekleri yerine getirilerek Cengiz Han'ın oğulları ve torunları arasında mirası paylaşmıştır.⁶⁹

Ögedey babası gibi dünya hâkimiyet politikasını benimsemiştir. Hârezmşâhlar istilasını tamamlamak isteyen Ögedey Çormagon komutasında otuz bin kişilik bir orduyu Azerbaycan üzerine göndermiştir.⁷⁰ 1228 yılında Azerbaycan'a giren Çormagan Erran ve Mugan'a yerleşmiştir. Gürcü Krallığı'nın üzerine hareket etmiştir öncelikle 1229 'da kendisine Gürcü Krallığını bağladı. 1230 yılında Celâleddin Yassıçemen'de Türkiye Selçuklularına yenilmiştir. Yeni savaştan çıkan Celâleddin'in ordusu dağınık vaziyetteydi. Çormagon bu esnada Celâleddin'in üzerine yürüdü. Çormagon'un karşısında tutunamayan sultan kaçmayı başarmış ise de dağlı bir Kürt tarafından

⁶⁴ İbn'ül Esir, el-Kâmil fi't-tarih, Trk. Trc. Abdülkerim Özeydin, İstanbul 1985, c. XII. s.322; Jean-Paul Roux, Moğol İmparatorluğu Tarihi, Çev., Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket, İstanbul 2001, s. 175.

⁶⁵ İbrahim Kafesoğlu, s. 230

⁶⁶ Cüveyni, s.145.

⁶⁷ Abdülkadir Özeydin, "Harzemşahlar", Türkler Ansiklopedisi, c. 4, s. 1416

⁶⁸ Yuvalı, İlhanlı Tarihi, s. 73

⁶⁹ Cüveyni, s. 184-190.

⁷⁰ Bahaeddin Ögel, "Alaeddin Keykubad Çağında Batı İran'da Çormahan Noyan'ın Durumu", Selçuk Dergisi, Sayı:3 (I. Alaeddin Keykubat Özel Sayısı), (Haziran 1988), s.13-17.

öldürülmüştür.⁷¹ Türkiye Selçuklu Devlet ile Moğollar arasında tampon olan Harzemşahların ortadan kalkmasından sonra Türkiye Selçukluları ve Moğollar komşu olmuşlardır.

Yakındoğu Ortaçağ Türk-İslam tarihi açısından en önemli olaylardan biri Moğol istilası olmuştur. Moğol istilasıyla karşı karşıya kalan ilk İslam devleti Hârezmşâhlar Devleti olmuştur. Dönemin siyasi yapısını ve dengeleri değiştiren bu hadise Anadolu coğrafyasının yoğun nüfus akışının neticesinde sosyokültürel ve etnik yapısı itibariyle önemli değişiklikler meydana getirmiştir.

4.2. Moğolların Anadolu'ya Keşif Akınları

Cengiz Han'ın vefatından sonra Moğol Han'ı olan Ögedey döneminde Moğol istilası ikinci kısmı başlamıştır. Ögedey Han, Cengiz Han'ın meşhur Noyanlarından Çormagon'u⁷² İran'ın fethiyle görevlendirmiştir. Çormagon, İran, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı itaat altına aldıktan sonra Eyübbi ve Artuklu beylerinin güçlerinin ne olduğu öğrenmek istemiştir. 1321 yılında Ahlat, Diyarbakır, Malatya, Harput, Silvan gibi zengin şehirleri tahrip edip yağmaladıktan sonra Mugan'a dönmüştür. Moğolların bu davranışları karşısında Türk hükümdarlarından ses çıkmamış ve bu tahribat sineye çekilmiştir.⁷³ Çormagon Anadolu'ya planlanan istila için keşif amacıyla yaptığı akının ikincisini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. 1232 yılında Moğol keşif birliği Sivas'a kadar ilerlemiş ve Kervansaray'ı tahrip ettikten sonra geri dönmüştür.⁷⁴ Türkiye Selçuklu sınırlarında dolaşan Moğolların, Anadolu istilasının ayak seslerinin duyulmasının başlangıcı Moğol keşif birlikleri olmuştur.⁷⁵ Fakat Sultan Alaeddin Keykubad'ın Yassıçemen'de Celaledin Harezmsah'ı mağlup etmesi ve Türkiye Selçuklu devletinin güçlü bir askeri yapısının olması Moğolları Anadolu'ya girme hususunda aceleci davranmamaya itiyordu.

Moğolların bu sınır ihlalleri Sultan Alaeddin Keykubad tarafından ciddiye alınmıştır. Bu yaklaşmakta olan Moğol istilasının habercisiydi. Bunun için Sultan Beylerbeyi Kemâleddin Kâmyar komutasında bir orduyu bölgeye sevk etmiştir. Çormagon bu keşif akınından sonra hızla Anadolu'dan çıkarak Azerbaycan'a geçmişti. Kamyar komutasında bölgeye gelen ordu Anadolu'yu çoktan terk eden Çormagon'ı yakalayamamıştır. Sultan Keykubad Kamyar'ı bir ordu ile bölgeye göndermekle birlikte Ögedey Han'a da bir elçi göndermiştir. Moğolların Anadolu'ya neden girdikleri öğrenmek istemiştir.⁷⁶ Ögedey Han, Türkiye Selçuklu elçisine; *“Alâeddîn'in akıllı ve*

⁷¹ Müverrih Vardan, Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269), Trc. Trc. Hrant D. Andreasyan, İstanbul 1937, s.224; Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu”, Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 37, 2015, s. 40

⁷² Çormagon Noyan hakkında bkz. Enver Konukçu, “Moğol Sunit Boyundan Otegedai'li Cormahan: Cengiz, Ögedey ve Töregene Hatun Döneminin (1206-1246) Büyük Noyan'ı”, İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na Armağan, (Editörler: Hayrunnisa Alan, Abdolvahap Kara, Osman Yorulmaz), İstanbul 2008, s. 275-288

⁷³ İbn'ül Esir, s.461; Koca, “..Köseadağ Bozgunu”, s.40.

⁷⁴ İbn Bîbî (el-Hüseyn b. Muhammed b Ali el-Caferî er-Rugedî), el-Evâmirü'l-'Alâ'ie fi'l-Umûr'l-'Alâ'ie, Trk. Trc. Mürsel Öztürk, Ankara 2014, s.410-411.

⁷⁵ Emine Uymaz, Sultan I. Alaeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237), TTK, Ankara 2003, s. 88.

⁷⁶ İbn Bibi, s. 412.

4. MOĞOL İSTİLASININ BAŞLAMASI VE 1243 KÖSEDAĞ SAV.. Sadık PİŞTAV

uzağı görücü bir adam olduğunu duymaktayız. Eğer kendisi buraya gelecek olursa bizden kabul ve ağırılanmak görür ve kendisine ehtaclık veririz ve aynı zamanda elindeki şehirleri de elinde ve kendisinde kalır” demiştir.⁷⁷ Ögedey’in huzuruna gelmesi talebini Sultan Keykubad yerine getirmemiştir ancak bu davranışıyla Moğolları bir süreliğine oyalayıp zaman kazanmayı başarmıştır.⁷⁸

Emir Şemseddin Ömer-i Kazvini Karakum’a 1236 yılında ticaret için gitmiştir. Karakum’da Ögedey Han onun Anadolu’dan geldiğini öğrenmiş ve Alaeddin Keykubad hakkında bilgi edinmek için ona; *“Onun yönetiminde ve padişahlıkta tuttuğu yol nasıl?”* diye sormuş,⁷⁹ Emir Şemseddin Ömer-i Kazvini övgüyle Sultan’ın adaletli ve güçlü bir yapısının olduğunu anlatmıştır. Bunun üzerine Ögedey Han, *“Böyle vasıflarla vasıflandırılmış ve yeteneklerle süslenmiş bir padişahı sevgimizden ve dostluğumuzdan mahrum bırakmak yazık olur Onu uyaralım da padişahlığımıza il olsun Ülkesi ve halkı mamur ve müreffeh kalsın! Yönetimimiz sırasında göndereceğimiz süyürgamişi(ihsan) ve hediyelerle onu sevindirelim.”*⁸⁰ demiştir. Tüccarı Todun ve Urumtay ile payza ve yarlık ile Sultan’a elçi olarak göndermiştir. Elçilik heyeti Kayseri’ye ulaşmıştır. Elçilik heyetinin geldiğini öğrenen Sultan Alâiyye’den hareket ederek Kayseri’ye ulaşmıştır. Burada Sultan’a Ögedey Han tarafından gönderilen yarlık sunulmuştur. Gönderilen yarlıkta *“Âdil padişah Sultan Alaadin Keykubad bilsin ki iyi yönetimin ve halka iyi davranman, geleni gideni hoşnut etmen konusundaki iyi şöhretin bize bildirdiler. Ben o habere çok sevindim. Onun için sana süyürgamişi buyurdum. Senin her zaman ülkende huzur ve rahat içinde olmanı istedim. Yüce Tanrı bizi büyük kılmış ve aziz yapmıştır. Yeryüzünü bizim soyumuza vermiştir. Sen iyi yolda ilerliyorsun. Onun için Durumumuzu sana bildirmek ve seni bize bağlamaya ve itaate çağırarak vacip oldu. Bizim halimizi bildirdiğimiz kimseler bize bağlanmazlar, asilik yolunu tutarlarsa, ordumuz onların ülkesine giderek köklerini kazır. Kadınlarını çocuklarını esir alır. Mallarını Mülklerini yağmalayıp harap eder. O zaman bize söyleyeceği bir şey olmaz.”*⁸¹ Ögedey Han Sultan Alaeddin Keykubad’ın itaat ederek il olmasını istiyor aksi halinde başına gelecekleri açıkça söylüyordu. Ögedey’in Sultan’a göndermiş olduğu bu yarlık bağımsız bir hükümdara gönderilen bir diplomatik mektuptan ziyade vassalına gönderilen bir ferman niteliğindedir. Sultan Alaeddin Keykubad yarlığı okuduktan sonra odasına çekilmiş ve bir süre odasında kalmıştır. 1232 yılında Sultan Alaeddin. Keykubad, Ögedey’in kendisini huzuruna çağırmasını kabul etmemişti fakat şimdi durum farklıydı. Sultan odasından çıktıktan sonra elçiye yanına çağırılmış ve *“ Onunla dost olursam ülkeme göz diker mi? ”* diye sormuştur. Elçi Sultan’a Moğol Han’ın ülkelerinden ve zenginliğinden bahsetmiştir.⁸² Yalnız Moğol Hanına hediye göndermesi

⁷⁷ Ebulferec, Tarihi Muhtasarüddüvel, Çev.: Şerefüddin Yaltkaya, Maarif Matbaası İstanbul 1941, s. 18; Salim Koca, “ Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddin Keykubâd’ın Güvenlik Politikası”, Türkiyat 5 s. 206

⁷⁸ Bertold Spuler, İran Moğolları. Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlı Devri 1220-1350, Çev. Cemal Köprülü, Ankara 2011, s. 53.

⁷⁹ İbn Bibi, s.438.

⁸⁰ İbn Bibi, s.438.

⁸¹ İbn Bibi, s.438

⁸² İbn Bibi, s. 440.

ve ona karşı dürüst olmasını söylemiştir. Bunun üzerine onunla “*dost ve barış içinde*” olmayı kabul etmiştir.⁸³ Sultan Alaeddin Keykubad’ın bu teklifi kabul etmesinde Moğol istilasına karşı almış olduğu önlemlerin sonuçsuz kalması neticesinde politikasını değiştirerek bu teklifi kabul etmiştir.⁸⁴ Salim Koca, Sultan’ın bu teklifi kabul etmesini “*barışı satın zordu kaldı*” diyerek açıklamaktadır.⁸⁵ Moğollara sunulmak için hazırlanan hediyeleri Alaeddin Keykubad’ın 1237 yılında ani ölümü nedeniyle gönderilememiştir. Bu hediyeler Alaeddin Keykubad’dan sonra Türkiye Selçuklu tahtına oturan oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından ulaştırılmıştır.

4.3. Anadolu’daki Moğol İstilasının Nedenleri

4.3.1. Yönetimde Oluşan Otorite Boşluğu

II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in devlet erkânının onayı ile 1237’de tahta oturması⁸⁶ ile Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu’nun geleceğinin belirleneceği bir dönem başlamıştır. I. Keykubad Anadolu’dan Moğol tehlikesini uzak tutmak için belirli tedbirler almıştır. Bu tedbirler ve Sultanın gücü nedeniyle Moğollar Anadolu’da keşif akınları düzenlemişlerdi. Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devletinin sadece il olmasını istemişlerdi. II. Keyhüsrev’in saltanatıyla birlikte Anadolu’da dengeler değişmeye başlıyordu. II. Keyhüsrev dönemi Türkiye Selçuklu Devleti için bir geçiş dönemi olmuştur. Selefleri döneminde tam bağımsız ve güçlü olan devlet, halefleri döneminde Moğol tahakkümü altına girmiştir. II. Keyhüsrev’in dönemi Moğol tahakkümüne geçiş süreci olmuştur.

Türkiye Selçuklu tahtına II. Keyhüsrev çıktığı zaman çocuk yaştaydı. Bir hükümdarın sahip olması gereken ehliyet henüz sahip değildi. Bunun yanı sıra II. Keyhüsrev eğlenceye düşküncü ve devlet işlerini henüz ciddiye almıyordu.⁸⁷ Sultan kendisini geliştirebilecek bilgi ve tecrübe sahibi devlet erkânı yerine, kendisinin yanlışlıklarını öven kendi ihtirasları için hareket edenlerin sözlerine itibar etmiştir. Bunun neticesi olarak bu durumdan faydalanmak isteyen Sadeddin Köpek yönetimde güçlü bir konum elde etmiş ve II. Keyhüsrev’in iktidarını vesayeti altına almıştır. Sadeddin Köpek, II. Keyhüsrev’in saltanat makamına gelmesini kendi ihtirasları için istemiştir. Bu amaç doğrultusunda II. Keyhüsrev’i saltanat makamına getirdikten sonra kendisine engel teşkil edecek devlet erkânını ortadan kaldırmak için hareket etmiştir.⁸⁸ Ayrıca Sadeddin Köpek II. Keyhüsrev’i ortadan kaldırdıktan sonra saltanat makamına

⁸³ İbn Bibi, s. 440; Salim Koca, “Moğol İstilasına Karşı Sultan I. Alaeddin Keykubad’ın Güvenli Politikası”, Gazi s. 210.

⁸⁴ Herbert Jansky, “Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubad’ın Emniyet Politikası”, Zeki Velidi Togan’a Armağan, Ankara 2010, s.125.

⁸⁵ Koca, “..Kösedag Bozgunu”, s. 42.

⁸⁶ II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in tahta çıkışı seleflerinin tahta çıkışlarından farklı olmuştur. Sultan Alaeddin Keykubad, Melik İzzeddin Kılıç Arslan’ı veliaht tayin etmiş ise de Emir Sadeddin Köpeğin öncülüğünde Atabeg Şemseddin Altun-Aba, Taceddin Pervane, Lala Cemâleddin Ferruh gibi isimlerin desteği ile tahta geçmiştir. II. Keyhüsrev ortada biat edilen bir veliaht var iken onun yerine tahta geçen ilk Türkiye Selçuklu Sultanı olmuştur. cülüşü hakkında bkz. İbn Bibi, s. 447-448; Nejat Kaymaz, Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü’l-din Keyhüsrev ve Devri, Ankara 2014, s.25-38.

⁸⁷ Georgios Akropolites, Vekayinâme, Çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 75

⁸⁸ İbn Bibi, 453-462.

4. MOĞOL İSTİLASININ BAŞLAMASI VE 1243 KÖSEDAĞ SAV.. Sadık PİŞTAV

geçmeyi planlamıştır.⁸⁹ Saltanat makamını elde etmesi için Türk veraset sistemi gereği hanedan soyundan olması gerekmektedir, bunun için kendisinin I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in gayri meşru oğlu olduğunu iddia etmekteydi. Bunun yanı sıra taht için varis bırakmamanın planını yapmaktaydı. Ayrıca Sadeddin Köpek halka adaletli davranmakta ve itibarını artırmaya çalışmaktaydı. Hatta bunun için 1238 yılında Sümeysat seferine dahi çıkmıştır.⁹⁰ Bu davranışının nedeni ise planladığı gibi saltanat makamını elde ettiği zaman halkın tepkisiyle karşılaşmamak içindir.

II. Keyhüsrev'in Sadeddin Köpeğin bu faaliyetlerine karşı sessiz kalması ve otorite kuramamasının nedeni ise otoritesini kabul ettirebilecek güce sahip olmadığından kaynaklıydı. Dolayısıyla kendisinin yanında duran devlet erkânının isteklerini yerine getirmekten başka çaresi yoktu. Bunun aksi halinde saltanatından ve canından olacağını biliyordu.⁹¹ II. Keyhüsrev bu vesayetten ancak Sadeddin Köpek'in bertaraf edilmesinden sonra kurtulabilmiştir. Bu süreçte II. Keyhüsrev devlet erkânı üzerinde otoritesini kurmayı başaramamıştır.⁹²

Sadeddin Köpek'in bertaraf edilmesiyle problemler son bulmamıştır. Onun tarafından tecrübeli devlet adamlarının bertaraf edilmesiyle yönetimde bir sarsıntı yaşanmıştır. Yönetimdeki bu sarsıntı Türkiye Selçuklu Devleti'ne oldukça zarar vermiştir. II. Keyhüsrev bu gelişmelerden ders almayarak yine kendisini öven ve ruhunu okşayan kişilerin sözlerine itimat etmiştir. Türkiye Selçuklu Devletinde yaşanan bu otorite zafiyeti hem iç politikada hem de dış politikada olumsuz sonuçlara neden olmuştur. İçeride Sadeddin Köpeğin entrikaları ve Babai isyanı gibi olaylar yaşanırken dışarıda ise Moğol tehlikesinin adım adım yaklaşmaktaydı. Nitekim devletin otorite zafiyeti Moğol istilasını teşvik etmekte birinci etken olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹³

4.3.2. Türkmen Hareketleri ve Babai İsyanı

Tarih boyunca Anadolu'nun Türk yurdu olmasını ve Türkleşmesini sağlayan iki büyük göç dalgası meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi 1071 Malazgirt Zaferinin kazanılmasından ve Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasından sonra gerçekleşmiştir.⁹⁴ İkincisi ise Moğolların önünden kaçarak XIII. Yüzyıl'da hareket eden Türkmenlerin Anadolu'ya gelmeleriyle gerçekleşmiştir.⁹⁵ Bu ikinci göç esnasında Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde önemli etkileri olacak olan Türkmen dervişler ve tasavvuf, ilim adamları da Anadolu'ya gelmiştir.⁹⁶ Bu Türkmen kitlelerinin Anadolu'ya hareket etmelerinde, I. Alaeddin Keykubad'ın yönetiminde Türkiye Selçuklu Devletinin

⁸⁹ Simon de Saint Quentin, Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248, Çev.Erendiz Özbayoğlu, Antalya 2006, s. 52.

⁹⁰ İbn Bibi, s. 458-460.

⁹¹ Salim Koca, "Sultan I. Alâeddin Keykubâd'dan sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zafiyeti ve Emir Sadeddin Köpek'in Saltanatı Ele Geçirme Teşebbüsü" Gazi Türkiyat, 7 s. 71

⁹² Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 537; Züriye Çelik, Moğol İstilası ve Türkiye Selçuklu Devleti, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2014, s. 63.

⁹³ Koca, "... Köseadağ Bozgunu", s.43

⁹⁴ Çelik, Moğol İstilası...,s. 75.

⁹⁵ Tamara Talbot Rice, Anadolu Selçuklu Tarihi, Ankara 2015, çev. Tuna Kaan Taştan, s.73

⁹⁶ Seyfullah Kara, Selçuklular'ın Dini Serüveni, İstanbul 2006, s.167-168.

güçlü olması dolayısıyla ülkesinin güvenli olması etkili olmuştur. Birinci göç dalgasında nüfus problemi yaşanmamıştır fakat ikinci göç dalgasında nüfusun ani göçler ile artmasıyla iskân problemi yaşanmaya başlamıştır.⁹⁷ Bu durum karşısında çözüm olabilecek bir iskân politikasının uygulanamaması neticesinde II. Keyhüsrev döneminde Güneydoğu ve Akdeniz bölgesinde yığılmaya neden olmuştur.⁹⁸ Çözüm olabilecek bir iskân politikasının uygulanmasını engelleyen ise Moğolların önünden hareket ederek Anadolu'ya gelen Türkmenlerin yoğunluğunun fazla olması olmuştur.⁹⁹

Türkmenlerin yoğun olduğu bölgeler gün geçtikçe kaynamaya başlamıştır. Topraklarını terk ederek Anadolu'ya göç eden Türkmenler yer yurt tutmakta sorunlar yaşamış ve ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlamışlardır. Bunun neticesinde Türkmenler ile şehirlerde bulunan halk arasında gerginlikler baş göstermiştir. Zaman zaman Türkmenlerin yağma yaptığı görülmüştür.¹⁰⁰ Devlet erkânın içerisinde gün geçtikçe İran kökenlilerin tercih edilmesi ve sayılarının artması ile bunların Türkmenlere sırt çevirmesi nedeniyle, kendi topraklarında istenmeyen unsur haline gelen Türkmenler merkezi otorite ile çatışmalar yaşamaya başlamıştır.¹⁰¹ Türkmenler tüm yaşadıkları olumsuzluklar nedeni ile patlamaya hazır durumda idiler. Babai isyanını tetikleyen II. Keyhüsrev'in yaşam tarzı ve zayıf şahsiyeti olmuştur. Baba İlyas'ın geniş bir kitleyi etrafında toplamasında sultanın benimsenmeyen davranışları etkili olmuştur.

Babai İsyanın lideri olan Baba İlyas, Anadolu'ya Horasan'dan gelmiştir. Anadolu'ya Calaleddin Harzşah'la birlikte geldiği düşünülmektedir.¹⁰² Baba İlyas, Dede Karkın adlı bir şeyhin halifelerindendir. Dede Karkın'ın izniyle Anadolu'ya gelmiştir.¹⁰³ Dede Karkın'ın görevlendirmesi üzerine Sümeysat civarındaki Kefersud'ta görevlendirilmiştir.¹⁰⁴ Burada bütün faaliyetlerini Türkmenlerin dini, ekonomik, sosyal sorunları üzerine yoğunlaştırmıştır.¹⁰⁵ Böylelikle geniş bir Türkmen kitlesini etrafında toplamayı başarmıştır. Merkezi yönetime karşı başlatılacak olan isyan için hazırlıkların yapıldığı aşikârdır. Baba İlyas geniş bir alanda hazırlıkları sürdürürken geniş bir alana düşüncelerini yayabilmek için müritlerini kullanmıştır. Müritleri aracılığıyla düşüncelerini ulaştırdığı yerlerde de isyan düşüncesini oluşturmaya başlamıştır.¹⁰⁶ Sultan II. Keyhüsrev'in yaşam tarzı ve yönetimdeki zayıflığı, Harzemli bey ve askerlerini devlete küstürmesi ve iskân politikasının başarısızlığı isyanın başlıca sebepleri olmuştur. İsyanın nedenleri sosyo-ekonomik sıkıntıları olan bir dini isyan olarak gelişmiş olsa da bu isyanın amacı Türkiye Selçuklu Devletini ele geçirmektir.

⁹⁷ Tufan Gündüz, Bozkırın Efendileri, İstanbul 2009, s. 17.

⁹⁸ Salim Koca, “Dini İnançları ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması” Gazi Türkiyat, XI, 2012, s. 16.

⁹⁹ Osman Turan, Selçuklular ve İslamiyet, İstanbul 1999, s. 69; Kara, s. 164.

¹⁰⁰ Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı. Aleviliğin Tarihsel Alt yapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, İstanbul 2009, s.58-59.

¹⁰¹ Ocak, s. 60

¹⁰² Claude Cahen, “Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri”, AÜİFD., çev. İsmet Kayaoğlu, XVIII/I, Ankara 1970, s. 197.

¹⁰³ Ocak, s. 108; Koca, “Dini İnanışları..”, s. 18.

¹⁰⁴ İbn Bibi, s. 478.

¹⁰⁵ Koca, “Dini İnanışları..”, s. 18.

¹⁰⁶ Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 540; İbn Bibi, s. 478.

İsyan esnasında Konya'ya hareket eden isyancıların amacı da budur. S. Koca, Baba İlyas Horasanî'nin şeyhlikten şahlığa geçmeyi bu isyanla amaçladığını belirtir.¹⁰⁷ Sosyal bir çatışma söz konusu olsa da bu isyanın hedefi şehirli halk değil yönetim olmuştur.

Baba İlyas, Kefersud'dan kimsenin haberi olmadan Amasya'nın Çat köyüne yerleşmiş ve isyan fikirlerini yaymaya devam etmiştir. Burada halkın desteğini alabilmek için “güvenilir insan imajı” çizmekle işe başlamıştır. Dünyevi hırs ve arzulardan uzaklaşan bir veli gibi kendisini göstermiştir. Toplumun saygısını elde edebilmek için sadece insanlara saygı ve sevgi göstermekle kalmamış hayvanlara da ilgi göstermiştir. Bunun neticesinde bölge halkının desteğini elde etmiştir. İbadetlerini yapabilmek için bir zaviye yaptıran Baba İlyas müritlerinin sayısının günden güne artırmasıyla çevrede yeni zaviyeler yaptırmıştır.¹⁰⁸

Baba İlyas'ın Amasya'daki faaliyetleri neticesinde Selçuklu kuvvetleri kent kalesinde kuşatmıştır. Bu esnada halifelerinden olan Baba İshak II. Keyhüsrev'e karşı cihat ilan etmiştir(1240). Kefersud, Kâhta, Adıyaman bölgesindeki Türkmenler de isyana katılarak geniş çaplı bir yağma harekâtına başlamışlardır. Müritler vasıtasıyla isyan dört bir köşeye duyurulmuş ve ganimetten pay alınacağı isyana karşı gelenlerin öldürüleceği ilan etmişlerdir.¹⁰⁹ İki buçuk ay süren isyan geniş bir alana yayılmıştır.¹¹⁰ Türkmenler kurtarıcı olarak gördükleri Baba İlyas'ı Baba Resul diyorlardı.¹¹¹

Selçuklu kuvvetlerini mağlup eden Baba İshak, Baba İlyas ile birleşmek için Amasya'ya hareket etmişlerdir. II. Keyhüsrev durumun ciddiyeti üzerine Amasya subaşılığına atadığı Mubârizeddin Armağanşah'ı göndermiştir. Armağanşah Baba İlyas'ı öldürmüştür. Fakat Türkmenler Baba İlyas'ın hiçbir fani tarafından öldürülemeyeceğini onun göklere çıkıp yardım getireceğini dile getirmişlerdir. Bunun neticesinde ise saldırganlıkları şiddetlenmiş ve Türkmenler Armağanşah'ı öldürmüşlerdir.¹¹² Türkmenler Konya'ya doğru taarruz başlatmışlardır. II. Keyhüsrev Erzurum'daki askeri birlikleri Türkmenlerin üzerine sevk etmiştir. Ayrıca Selçuklu hizmetindeki Gürcü ve Frank askerlerini de Türkmenler üzerine gönderilmiştir.¹¹³ Böylece bu isyan hareketi bastırılmıştır.

4.4. Moğolların Erzurum'u Tahrip Etmesi

Moğol tehlikesine karşı Alaeddin Keykubad'ın aldığı tedbirler Moğolların Anadolu sınırında durmalarını sağlamıştı. 1232'de Moğol keşif birliklerinin Sivas'a kadar ilerlemesiyle tehlikenin farkında olan Alaeddin Keykubad Kayseri, Erzurum ve Sivas kalelerinin bakımı ve tamirini yaptırmıştır. Selçuklu iradesine Harizmliler askerleri almıştır. Bunların yanı sıra Moğollarla barış için 1237 yılında “il” olmayı kabul

¹⁰⁷ Koca, “Dini İnanışları..”, s. 21-23.

¹⁰⁸ İbn Bibi, s. 478; Simon, s. 43.

¹⁰⁹ İbn Bibi, s. 479; Mustafa Uyar, “Moğol İstilas Döneminde Selçuklular”, Selçuklu Tarihi El Kitabı, edt. Refik Turan, Ankara 2012, s.415 (s.a.409-438.)

¹¹⁰ Simon, s. 43.

¹¹¹ Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 539-540.

¹¹² Turan, Selçuklular Zamanında...,s. 443.

¹¹³ Erkan Göksu, ”Türkiye Selçuklu Ordusundaki Frenk Ücretli Askerler ve Babailer İsyanı'nın Bastırılmasındaki Roller” Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2015/74, 219 vd

4. MOĞOL İSTİLASININ BAŞLAMASI VE 1243 KÖSEDAĞ SAV.. Sadık PİŞTAV

etmiştir. Ayrıca Eyyübiler ile yakın ilişkiler kurarak Moğollara karşı bir ittifak sağlamıştı.¹¹⁴ Sultan Alaeddin Keykubad'ın Moğollara karşı almış olduğu bu tedbirler 1237 yılında vefat etmesiyle birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü tahta geçen oğlu II. Keyhüsrev bu politikalarından vazgeçmiştir. Üstelik onun otoritesini yönetimde oluşturamadığı dönemde Anadolu'da geniş çaplı bir Türkmen (Babai) isyanı başlamıştır. Bu isyanın uzun süre bastırılmaması Moğollara Anadolu'dan ve Türkiye Selçukları Devleti'nden çekinecekleri bir durumun olmadığı mesajını vermiştir. Bunun üzerine Moğollar Anadolu'ya girme yönünde karar vermişlerdir.

1240 yılına gelindiğinde yaşanan isyanı bastırmak için doğu sınırında Moğol tehlikesine karşı yerleştirilmiş olan askerlerin çağrılmasıyla Moğollara karşı herhangi bir Seçuklu kuvveti kalmamıştır. Bunu fırsat bilen Moğollar harekete geçmiştir. 1241 yılında Çormagon'un yerine Baycu Noyan getirilmiştir. Baycu Noyan Moğol Han'ın nezdinde yükselmek istiyordu. Bu esnada Anadolu'da yaşanan isyan neticesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin içerisinde bulunduğu durumdan haberdar olan Baycu Noyan Anadolu'ya askeri harekâtın yapılmasının zamanı olduğunu görmüştür.¹¹⁵ Yaşanan isyan karşısında Selçuklu ordusunun yetersiz kalmasıyla devletin ve ordunun eski gücünde olmadığını göstermiştir.¹¹⁶

Baycu Noyan otuz bin kişiden oluşan bit orduyla Mugan'dan hareket etmiştir. Baycu Noyan'ın ordusunda Ermeni ve Gürcüler de bulunuyordu.¹¹⁷ Baycu Noyan'ın hedefi Erzurum olmuştur. Erzurum coğrafi konumu itibariye Anadolu'ya giriş ve ticaret yollarının üzerinde olan önemli bir şehirdi ve iyi bir şekilde istihkâm edilmişti. Uzun sürebilecek saldırılara dayanabilecek durumda idi¹¹⁸. Erzurum'da Alaeddin Keykubad döneminde Moğol tehlikesine karşı tedbiren her an hazır olan bir ordu bulunmaktaydı. Ancak Babai isyanının bastırılması için buradaki askeri gücün bir kısmı çekilmiş diğer kısmı da el- Cezire'ye gönderilmiştir.¹¹⁹ Bu askeri gücün buradan çekilmesi Moğollara karşı şehri savunmasız bıraktığı gibi Anadolu'da Moğol dehşetini başlatmıştır. 1242 yılının Sonbaharında aralarında Hristiyanların da yaşadığı şehir halkı kışa hazırlanmaktaydı¹²⁰. Moğollar Erzurum'u kuşattıklarında şehrin idaresi Sinaneddin Yakut ve Şihne Şerefeddin Duvini'deydi.¹²¹ Ayrıca Sinaneddin Yakut'un emrinde Hristiyan ve Frank ücretli askerlerinin lideri Istankos bulunmaktaydı.¹²²

Kuşatmanın ilk günü Baycu Noyan şehrin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Şehrin teslimi kabul edilmemiş ve şehir Moğollar tarafından mancınıklarla dövülmeye

¹¹⁴ Türkiye Selçuklu Eyyubiler ilişkileri için bkz. Yasemin Aktaş, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diploması Tarihi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015 Erzurum, s.191-197.

¹¹⁵ Erkan Göksu, "Erzurum'un Sonbaharı", Turkish Studies, Vol 4/8, 2009, s.1289

¹¹⁶ Simon, s.45.

¹¹⁷ İbn Bibi, s. 490-491; Aknerli Grigor, Okçu Milleti Tarihi, çev. Hırant D. Andreasyan, İstanbul 2012, s.33

¹¹⁸ Koca, "...Kösedağ Bozgunu", s. 46.

¹¹⁹ Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 540; İbn Bibi, s. 493; Simon, s. 44.

¹²⁰ Müverrih Vardan, s.228

¹²¹ Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 541; İbn Bibi, s. 490-491.

¹²² Türkiye Selçuklu ordusunda bulunan Hristiyan ve Frank ücretli askerleri için bkz. Erkan Göksu, Türkiye Selçuklularında Ordu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 110-170.

başlamıştır. Fakat Alaeddin Keykubad'ın aldığı önemler neticesinde şehrin kolay kolay elde edilemeyeceği anlaşıyordu. Zaman zaman Sinaneddin Yakut komutasında ani taarruzlar yapılmış ve Moğollar zayıt vermiştir.¹²³ Böyle bir durumla karşılaşmayı beklemeyen Moğollar şaşırılmış ve kış mevsiminin de yaklaşması nedeniyle kuşatmayı durdurmasını söylemişlerdir.¹²⁴ Moğolların saldırısıyla merkezden yardım istenmiş fakat o yardımın gelmesi gecikmiştir. Her geçen gün Moğol saldırısının şiddeti artarak devam etmiştir. Bu mücadele gerçekleşirken Şihne Şerefeddin Duvini, Moğollarla işbirliği içerisine girmiştir.¹²⁵ Bu işbirliğiyle Baycu Noyan onun ailesi ve adamlarının canına malına dokunmayacağını hususunda söz verdi. Bir gece iki yüz Moğol askerini sorumlu olduğu bölgeden kaleye almıştır. İçeriye giren Moğol askerleri kalenin kapılarını açarak Moğollar içeriye girdi.¹²⁶ Gece boyu devam eden mücadele sonucunda Moğollar sabah şehre hâkim oldu. Şehir yağma ve ağır bir tahribat altında kalmıştır. Şehrin surlarını yıkmışlardır. Şehir de bulunan Manastır ve kiliseler tahrip edilmiş ve kutsal kitaplar yakılmıştır. Çok az sayıda değerli kitaplar Ermeni ve Gürcü prensler tarafından kurtarılabilmektedir.¹²⁷ Bu yaşananlar Anadolu'da yaşanacak olan büyük yıkımın başlangıcı olmuştur.

4.5. Anadolu'nun Kaderini Değiştiren Savaş: Köseadağ

4.5.1. Sultanın Savaş Hazırlıkları

II. Keyhüsrev'in sultan olmasıyla birlikte Türkiye Selçuklu Devleti'nin yaşamış olduğu otorite boşluğu ve Sultan Alâeddin Keykubad'ın Moğol tehlikesine karşı almış olduğu tedbirleri terk edilmesi, Anadolu'da yaşanan Babai isyanı, Moğolların acımasız Noyanı Baycu'nun Anadolu'ya yönelmesinde en önemli etken olmuştur. Baycu Noyan, rakipleri karşısında daha güçlü olmak ve Moğol Han'ın nezdinde önemli bir yükseliş elde etmek istiyordu. Bu nedenle Moğol Han'ı ile Alaeddin Keykubad arasında barış için yapılan il olma anlaşmasına uymayarak daha fazlasını elde etmek için harekete geçmişlerdir. 1242 yılında Erzurum'daki yıkımın ardından Sultan II. Keyhüsrev nihayet ne derece bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu görmüş ve durumun değerlendirilmesi için komutanlarını Kayseri'de toplamıştır.¹²⁸ Keykubâdiye Sarayında gerçekleştirilen bu toplantı Moğol istilasına karşı toplanan ilk savaş meclisi olmuştur.¹²⁹ II. Keyhüsrev toplantıda herkesin Moğollar karşısında neler yapılabileceği hakkındaki düşüncelerini açıkça beyan etmelerini istemiştir. Yapılan istişareler sonucunda savaş kararı alınmıştır. Alınan kararlar; Moğollara karşı komşu devletlerle ittifak kurulmasına, Türkiye

¹²³ Turan, Selçuklular Zamanında..., s.449.

¹²⁴ İbn Bibi, s. 491.

¹²⁵ Sinaneddin Yakut Diyarbakır'ın fethinden sonra Moğol tehlikesine karşı tedbir almak için Erzurum'da görevlendirmiştir. Erzuruma geldi zaman Şerefeddin Duvini'nin görevini suiistimal ettiğini görmüştür. Zulüm ve adaletsizliğe karşı çıkan Sinaneddin Yakut ile Şerefeddin Duvini'nin arası açılmıştır. İbn Bibi, s. 490-491; Bu anlaşmazlıkları nedeniyle şehri Moğollara teslim etmiştir. Cahen, ihanetin söz konusu olmasa şehrin düşmesinin zor olduğunu ifade etmektedir. Cahen, Cl., Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler İstanbul 1979, s.144

¹²⁶ İbn Bibi, s. 491; Cahen, Cl., Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler İstanbul 1979, s.144.

¹²⁷ Aknerli Grigor, s. 33.

¹²⁸ İbn Bibi, s. 493; N. Kaymaz, ...Keyhüsrev Devri, s.90.

¹²⁹ Koca, "...Köseadağ Bozgunu", s. 51.

Selçuklu vasalı olanların üzerine düşeni yapmaları istenecek ve Anadolu’da başta Türkmenler olmak üzere ve yabancı unsurlardan ücretli asker toplanarak askeri gücün artırılmasına karar verilmiştir. Böylece Sultan geç de olsa Moğolların karşısına güçlü bir şekilde çıkmak istiyordu.¹³⁰

4.5.2. Moğollara Karşı İttifak Kurma Çalışmaları

II. Keyhüsrev’in Moğollara karşı ittifak yapmayı düşündüğü Eyyübiler, Harezmi ve Artuklu Beyleri, İznik Rum İmparatorluğu gibi altarnetifleri bulunmaktaydı. İttifak çalışmalarına vakit kaybetmeden başlanmış ve ilk olarak Meyyâfarîkin emiri Şihabü’ddin Gazi (Melik Gazi)’ye elçi olarak Şemseddin İsfahanî gönderilmiştir. Meyyâfarîkin bölgesine yapılan sefer için özür dilenerek ve yüz bin dinar ve yüz bin dirhem hediye olarak taktim edilmiş ve Ahlat’ın yönetiminin kendisine bırakılacağı bildirmiştir.¹³¹ Daha sonra Mardin Artuklu beyinin ve Harezmli beylerinin desteklerinin alınması için Artuklu beyine Resulayn, Harezmli’lere ise Harput ve civarı teklif edilmiş ve Moğollara karşı birlikte mücadele etmeye davet edilmiştir.¹³²

Eyyubi meliklerine sunulan hediye ve paralara rağmen Moğollara karşı yardım alınamamış sadece Halep meliki Nasır’dan yardım alınabilmiştir. Nasır iki bin kişilik bir askeri kuvveti Sivas’a göndermiştir (1243). Moğollar karşısında alınabilecek bir mağlubiyet neticesinde Eyyübi melikleri Moğolların kendi üzerlerine geleceğini düşünmüşler ve yardım göndermemişlerdir.¹³³ Savaş sonrasında Moğol tahakkümünde olan Türkiye Selçukluları ile Eyyubiler arasında ilişkiler de sonlanmıştır.¹³⁴

Bir başka elçilik heyeti ise Kilikya Ermenileri ile ittifak kurulması için Ermeni Prenslğine gönderilmiştir. Ermeni Prenslğine hediyeler sunulmuş ve Moğollara karşı mücadele için davet edilmiştir. II. Keyhüsrev’in isteğiyle Kayseri’ye gelen Baron Kostantin yapacağı yardım karşılığında kendisine Ereğli’nin bırakılmasını istemiştir. Bu istek Sultan tarafından kabul edilmiştir. Sultan Baron Kostantin’den kendi askerlerine ek olarak Franklardan da takviye asker toplamasını istemiştir.¹³⁵ Ayrıca Selçuklu ordusuna destek güç olmaksı için Franklar, Kaymer, Gürcü, Sürmari, Gencei, Kıpçak gibi unsurlardan ücretli asker toplanmıştır.¹³⁶

Alınan savaş kararı neticesinde savaş hazırlıkları için yoğun bir diplomasi işlemiş, ittifak görüşmeleri ve ordunun toparlanması ve ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla 1243 kışı Türkiye Selçukluları için yoğun geçmiştir.

¹³⁰ Turan, Selçuklular Zamanında.., s. 451; Koca, “...Kösedağ Bozgunu”, s. 51; Erkan Göksu, “Kösedağ Savaşı (1243)”, Tarihîn Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl 2009, S. 2, s. 4.

¹³¹ Turan, Selçuklular Zamanında.., s. 451; Ali Üremiş, Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası, Ebabil Yayınevi, Ankara 2005, s.330.

¹³² Aktaş, T.S.D.D.T., s.263.

¹³³ İbn Bibi, s. 495-496.

¹³⁴ Emine Uyumaz, “Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyûbî Münasebetleri”, Türkler Ansiklopedisi, Ankara, 2002, c. 5. s. 94.

¹³⁵ İbn Bibi, s.493-494; Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 541; Mehmet Ersan, Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler, Ankara 2007, s. 185; Aknerli Grigor, Gürcü ve Ermenilerin Kösedağ savaşında Selçuklu ordusunda yer almadığını Moğolların yanında olduklarını bildirmektedir. Ermeniler ve Gürcüler savaşta sadakatsizlik göstererek Moğolların yanında yer almışlardır. Aknerli Grigor, s. 34-35;

¹³⁶ Koca, “... Kösedağ Bozgunu”, s.53.

4.5.3. Köseadağ Savaşı 1243

Kış boyunca savaş hazırlıklarını tamamlayan II. Keyhüsrev ücretli askerlerle ordusunu güçlendirerek Kayseri’de büyük bir ordu oluşturmuştur.¹³⁷ Hazırlanan ordu Kayseri’den Sivas’a harekete etmiştir. Burada ittifak kurulan devletlerin orduya katılımı beklenmiştir.¹³⁸ Baycu Noyan da kışı savaş hazırlıklarıyla geçirmişti. Selçuklu ordusu Sivas’tayken Anadolu’ya hareket etmişlerdir.¹³⁹ Anadolu coğrafyası Baycu Noyan ve ordusu için yabancıydı. Pusuya düşmek istemeyen Baycu Noyan temkinli hareket ediyordu. İlerleyişini sürdüren Baycu Noyan önüne çıkan yerleşim yerlerini tahrip edip yağmalayarak Erzincan’ın Akşehir ovasına kadar gelmiştir.¹⁴⁰ İttifak güçlerini Sivas’ta bekleyen Selçuklu ordusu zaman kaybetmeye devam ediyordu. İttifak güçlerinden umduğu desteği bulamayan sultan sadece Halep Eyyubi Melikinin gönderdiği iki bin kişilik bir kuvvet Selçuklu ordusuna katıldı. Burada II. Keyhüsrev orduyu denetlerken boş kaldığı zamanda eğlence hayatından geri kalmıyordu.¹⁴¹

Sivas’ta destek güçlerini beklemekle zaman kaybeden II. Keyhüsrev ikinci kez savaş meclisini toplamış ve neler yapılabileceği hususunda görüşülmüştür. Bu toplantıya tecrübeli isimlerle genç ve tecrübesiz devlet erkânın karşı karşıya gelmesi damga vurmuştur. Tecrübeli isimler Vezir Mühezzibüddin Ali, Beylerbeyi Zahirüddeve Sivas’ta vakit kaybedilerek Moğolların Anadolu’ya girmelerinin üzerine savunma savaşı yapılmasını önerilmişler ve bunun için de en uygun yer Sivas olduğu için Moğolların burada beklenmesinin doğru olacağını söylemişlerdir. Bu teklif genç ve tecrübesiz olan Nizameddin Suhrab, Gürcüoğlu Zahirüddeve tarafından korkaklık olarak ifade edilmiş savunmanın aksine saldırıya geçilmesini savunmuşlardır.¹⁴² II. Keyhüsrev bu genç ve tecrübesiz isimler etkisinde kalmıştır.

Savaşın başlamasıyla birlikte Nizameddin Suhrab yirmi binlik öncü birlikle saldırıya geçmiş ise de göçebe taktiğini uygulayan Moğollar karşısında tutunamamıştır. Bu durumu gören Selçuklu kuvvetlerinde panik oluşmuş bazı Selçuklu komutanları bölgelerini terk etmiş ve öncü birliklerinin uğradığı hezimetini haber alan II. Keyhüsrev ailesini ve mahiyetini Tokat’a göndermiştir.¹⁴³ Moğollar asıl Selçuklu ordusuna rastlayamayınca bunu bir savaş taktiği olarak düşünmüş iseler de durumun öyle olmadığını anlamışlardır. Bu öncü birliğin başarısızlığıyla seksen bin kişilik Selçuklu kuvveti başka bir girişim göstermeden 3 Temmuz 1243’te Moğollar önünden kaçmıştır. Moğollar savaştan sonra büyük bir katliam ve yağma gerçekleştirmiştir.¹⁴⁴

Sultanın yetersizliği, tecrübesiz devlet erkânının yanlış savaş taktiği, devlet erkânı arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle kazanılabilecek bir mücadeleden ağır bir

¹³⁷ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Muhtasari'd-Düvel, Trk trc. Şerafeddim Yaltkaya, Ankara 2011, 20; Roux, Moğol İmparatorluğu, 301.

¹³⁸ Turan, Selçuklular Zamanında..., s.452

¹³⁹ Yuvalı, İlhanlı Tarihi, s. 109; Koca, “... Köseadağ Bozgunu”, s.54.

¹⁴⁰ İbn Bibi, s.497; N. Kaymaz, ...Keyhüsrev Devri, s.92.

¹⁴¹ İbn Bibi, s. 495-496; Koca, “...Köseadağ Bozgunu”, s.55.

¹⁴² İbn Bibi, s. 498-499; Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 541-542; Turan, Selçuklular Zamanında, 453-454; N. Kaymaz, ...Keyhüsrev Devri, s.93

¹⁴³ İbn Bibi, s. 499-500; Turan, Selçuklular Zamanında..., 455; N. Kaymaz, ...Keyhüsrev Devri, s.93-94.

¹⁴⁴ İbn Bibi, s. 501

4. MOĞOL İSTİLASININ BAŞLAMASI VE 1243 KÖSEDAĞ SAV.. Sadık PİŞTAV

mağlubiyetle çıkmıştır. Ayrıca Moğolların yaymış olduğu korku ve panik havası da etkili olmuş psikolojik çöküntü devletin bağımsızlığına neden olacak sonun başlangıcı olmuştur. Köseadağ mağlubiyetiyle Türkiye Selçuklu Devleti gerilemeye dönemine girmiştir. Moğollar adeta savaşımadan bir başarı elde etmiş ve Sivas, Erzincan, Kayseri ve Malatya istikametinde ilerlemişlerdir.¹⁴⁵ Sivas'ın ileri gelenleri ve halkı Moğollara karşı gelmeyecek barış yolunu seçmişler fakat Kayseri halkı Moğollara boyun eğmeyecek müdafaaya hazırlanmışlardır.¹⁴⁶ Sivas halkı ile anlaşıldıktan sonra üç boyunca yağma yapan Moğollar buradan ayrılarak Kayseri'ye hareket etmişlerdir. Savaş alanından Camedar Samsaü'd-din Kaymaz ve Topal Fahrüddin Ayaz öncülüğünde Kayseri halkı savunmaya geçmiştir. Fakat İğdişbaşı Hacukoğlu Hüsameddin Baycu Noyan ile görüşerek şehri hileyle Moğollara teslim etmiştir. Bu ihanet sonucunda Moğollar karşısında bir direniş neticesinde sonuçsuz kalmıştır. Moğollar Kayseri'de katliam ve yağma yaptıktan sonra Mugan'a dönmüşlerdir.¹⁴⁷

Moğolların bu dehşet verici yağma katliamları neticesinde varlıklı olanlar Haleb'e gitmişlerdi. Haleb'e gitmek isteyenler içerisinde sultanın annesi ve aile mensupları da vardı. Fakat Haleb'e giderken Çukurova Ermeni Prensi tarafından yakalanmıştır. Ermeni Prensi Moğolları memnun etmek için haber göndererek durumu bildirmiş ve akabinde Moğollara teslim edilmiştir.¹⁴⁸ Ermeni prensinin bu tutumu karşısında Baycu Noyan bölgede barışın süreceğini söylemiş ve Ermeni prensini Moğol Hanı'nın yanına göndermiştir.¹⁴⁹ Moğollar 1242 yılında Erzurum'u aldıklarında şehirde bulunan Ermenilere özel bir ilgi göstermişlerdi. Moğollar şehirde bulunan Ermeni tüccarlardan temsilciler tayin etmiş ve Ermenilere karşı bir tutum sergilememişler aksine Ermenileri desteklemişlerdi.¹⁵⁰ Ermeniler her dönemde dönemin güçlü olan siyasi otoritesine tabii olmuşlardır. Fakat tabii oldukları siyasi otoritenin yaşadığı bir sarsıntı da hemen eski dostlarına düşman, yeni oluşan güçlü siyasi otoriteye tabi olmuşlardır.¹⁵¹

Öncü kuvvetlerin bozguna uğramasından sonra II. Keyhüsrev Tokat'a kaçmıştı. Burada kendini güvende hissetmeyen II. Keyhüsrev İstanbul'a gitmek istemiş ve önce Antalya'ya daha sonra da Menderes havzasına çekilmiştir. Moğollara barış için girişimlerin olmasıyla kendisi için tehlikenin olmadığını düşünerek Konya'ya dönmüştür.¹⁵²

¹⁴⁵ Ahmed bin Lütfullah Münecimbaş, Câmîu'd-düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Yay. Ali Öngül, İzmir 2001, s. 88.

¹⁴⁶ Aknerli Grigor, 36; Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 542; İbn Bibi, s. 503.

¹⁴⁷ N. Kaymaz, ...Keyhüsrev Devri, s.97-98; Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 542; İbn Bibi, s. 503; İbnü'l-İbri, Muhtasari'd-Düvel, 20.

¹⁴⁸ Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s. 542; M. Uyar, "Moğol İstilas Döneminde Selçuklular", s. 418.

¹⁴⁹ Galtsyan, A. G., Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar, XIII. Ve XIV. Yüzyıllara Ait Eserlerden Alıntılar, çev. İlyas Kamalov, İstanbul 2005, s.182; Aktaş, T.S.D.D.T., s. 267.

¹⁵⁰ Aktaş, T.S.D.D.T., s. 266.

¹⁵¹ Abdulkadir Yuvalı, "Tarihi Devirlerde Ermenilerin İdari Statüleri", Yakın Tarihimizde Van Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Van 1990, s. 128-134.

¹⁵² İbnü'l-İbri, Muhtasari'd-Düvel, 21; N. Kaymaz, ...Keyhüsrev Devri, s.97.

4.5.4. Moğollar ile Barış

Kösedağ bozgunuyla Türkiye Selçuklu Devleti'nin ordusu dağılmış ve teşkilatı çökmüştür. Anadolu adeta sahipsiz viran bir hale dönmüştür. Önemli şehirler Moğollar tarafından tek tek düşürülmüştür. Bu şehirlerin halkı büyük katliamlara maruz kalmış, mimari eserler tahrip edilmiştir. Doğu Anadolu'da Türkiye Selçuklularının kontrolünden çıkmıştı. Sultan başta olmak üzere devlet erkânı canlarının peşine düşerek kendilerini güvende gördükleri yerlere sığınmışlardır. Hiç biri devletin ve milletin içerisine düştüğü bu acı tablodan kurtarma azmi ve cesareti değildi.¹⁵³

Amasya'ya sığınmış olan Mühezzibüddin Ali devletin ani bir şekilde gerilemesi karşısında devletin bu durumdan nasıl kurtarılacağı bundan sonraki süreçte nelerin yapılabileceği konusunda şehrin ileri gelenleriyle durum değerlendirmesi yapmıştır. Bu değerlendirme neticesinde öncelikle Moğolların askeri müdahalelerinin önünün kesilmesi için karar verilmiştir. Bu doğrultuda askeri güçle başarı elde edilemeyeceğini gören Mühezzibüddin Ali ve yanında olan devlet erkânı, Baycu Noyan'a barış teklifinde bulunarak Moğol egemenliğini kabul edilmesi yönünde karar alındı. Bu doğrultuda Baycu Noyan'a barış yapılması için haber gönderilmiştir.¹⁵⁴ Baycu Noyan gelen bu teklifi olumlu karşılamıştır. Mühezzibüddin Ali derhal elçilik görevini üstlenerek Malatya kadısı, Fahrüddin ile birlikte değerli hediyelerle Baycu Noyan ile görüşmek için harekete geçti. Baycu Noyan'a Erzurum da ulaşmış ise de Baycu görüşmeyi Mugan'da yapmak istemiştir. Elçilik heyeti Baycu Noyanla birlikt Mugan'a hareket etti.¹⁵⁵

Elçilik heyeti Mugan'da Baycu ve Çormagon Noyan ile görüşmüş, Moğol Noyanları barış teklifini değerlendirmişler ve anlaşma koşulları belirlenmiştir. Moğolların isteklerine karşı gelinmeden istekleri kabul edilmiştir. Zaten pazarlık imkânı dahi bulunmayan Selçuklu heyeti her yıl ödenecek vergi miktarını kabul etmiş ve anlaşma sağlanmıştır. Yapılan bu anlaşma ile Türkiye Selçuklu Devleti il olmayı kabul ederek Moğollara tabii olmuştur. Ayrıca Anadolu'ya Moğol Noyanlarının ve askerlerinin yerleşmelerine izin verilmiştir. Anlaşma sağlandıktan sonra Türkiye Selçuklu Heyeti, Moğol veziri Fahreddin Bitikçi'yle beraber Anadolu'ya gelmiştir.¹⁵⁶

Moğollara yıllık ödenecek vergi miktarı Berthld Spuler 400.000 dinar olarak vermiştir. Aynı'den nakleden Osman Turan ise yılda “360,000 dirhem gümüş para, 10,000 koyun, 1000 sığır, 1000 deve” verileceğini söylemektedir. Ödenen yıllık vergi

¹⁵³ Koca, “...Kösedağ Bozgunu”, s. 80.

¹⁵⁴ İbn Bibi, 505-506. Anonim Selçuknâme, S. 32; Müneccimbaşı, II. s.90; İlhan Erdem, Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308), AÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995, s.92-93.

¹⁵⁵ İbn Bibi, 505-506; Cahen, Osmanlılardan Önce, s. 263; Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, SAD, S.I, Ankara 1970, s.10.

¹⁵⁶ N. Kaymaz, ...Keyhüsrev Devri, s.101-102; Roux, Moğol İmparatorluğu, 301. Mühezzibüddin Ali'nin anlaşmayı yaptıktan sonra Mugan'dan dönüşünün gecikmesi, Selçuklu devlet adamlarının endişelenmesine neden oldu. Bunun üzerine geçici olarak vezirliğe Şemseddin İsfahanî tayin edildi. N. Kaymaz, Pervâne Mu'înu'd-din Süleyman, Ankara 1970, s. 34. Yapılan anlaşmanın büyük Moğol Han'ın onayının olması gerekmektedir. Büyük Han'ın Batı'da temsilcisi olan Altın-orda Hanı Batu'nun onayına gönderilmiştir. Altın-orada hanlığına gide bu heyete ise Şemseddin İsfahanî başkanlık etti. Cahen, Osmanlılardan Önce, s. 263.

4. MOĞOL İSTİLASININ BAŞLAMASI VE 1243 KÖSEDAĞ SAV.. Sadık PİŞTAV

sürekli artırılmıştır.¹⁵⁷ Simon Saint Quentin vergi miktarını “1.200 Hyperper ile 500 top ipekli kumaş, 500 deve ve 5000 küçükbaş verecek” olarak vermekle birlikte buna ek olarak Moğol elçilerinin ihtiyaçlarının karşılanacağını belirtmektedir.¹⁵⁸

Türkiye Selçuklu Devleti bir anda gücünü kaybetmiş vassalları olan bir devlet iken ağır şartlar altında yapılan bu anlaşmayla birlikte Moğollara tabi konuma gelmiştir. Her ne kadar Türkiye Selçuklu Devleti varlığını korumuş ise de bundan sonra Moğollar Türkiye Selçuklu Devletinin başına inmeyi bekleyen bir kılıç gibi beklemekteydi. Trabzon Rum İmparatorluğu ve Ermeniler Türkiye Selçuklu Devletine verdikleri vergileri bundan sonra Moğollara vermeye başlamışlardır.

Alaeddin Keykubad’ın vefatıyla başlayan süreçte kudretli sultanların olmayışı ve ihtirash devlet adamlarının faaliyetleri sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti kudretli devri son bulmuş ve inhitat süreci başlamıştır. Çocuk sultanların etrafında toplanan ihtirash yöneticiler izledikleri politikalar neticesinde devlet erkânı arasında mücadeleler baş göstermeye başlamıştır. Kendi mücadelelerini çocuk sultanları kullanarak sürdürmeleriyle uzun yıllar sürecek olan saltanat mücadelelerine sebep olmuşlardır. Öyle ki zamanla bu mücadelelere Moğollar yön vermeye başlamıştır. Alaeddin Keykubad’ın vefatından Pervane Muineddin Süleyman’ın 1277 ‘de öldürülmesine kadar geçen sürede ülkenin sosyokültürel ve sosyoekonomik yapısı zarar büyük zarar görmüştür.

¹⁵⁷ Bertold Spuler, İran Moğolları, Trk. trc. Cemal Köprülü, Ankara 2011, s.355; Turan, Selçuklular Zamanında, 465.

¹⁵⁸ Simon s.65.

5. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS'UN MÜSTAKİL SALTANATI (1246-1249)

5.1. Tahta Çıkışı (1246)

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev öldüğünde saltanat varisi olan üç erkek evladı vardı. Bunlardan en büyüğü olan İzzeddin Keykâvus 11, Rükneddin Kılıç Arslan 9 ve en küçükleri Alâeddin Keykubad ise yedi yaşında idi.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Abhaz Melikesi Gürcü Hatun'dan olan oğlu II. Alâeddin Keykubad'ı veliaht tayin etmiş ve emirlerden bu konuda güvence almıştır.¹⁵⁹ Aksarayî'ye göre; Sultanın Gürcü Hatun'a olan sevgisi ve Gürcü Hatun'un soy bakımından diğer eşlerinden üstün görmesi nedeniyle II. Alâeddin Keykubad veliaht ilan edilmişti.¹⁶⁰ Ancak Sultanın vasiyetine rağmen II. Alâeddin Keykubad saltanat makamına oturamamıştır. Bunda devrin ünlü devlet adamlarının tutumu etkili olmuştur. İki büyük kardeşin bırakılarak en küçük kardeşin saltanat makamına geçmesini örfe uygun görmemişlerdir.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev ölünce yerine tahta geçecek adayın belirlenmesi için Sâhip Şemseddin Muhammed, büyük Emir Celaeddin Karatay, Emir Şemseddin Hasoğuz, Emîr-i Câmedâr Emir Eseddin Ruzbeh ve Pervâne Fahreddin Ebû Bekir Attar gibi dönemin ileri gelen devlet adamları toplandı. Devlet adamları saltanat makamının varisi olan üç kardeşten hangisinin tahta geçmesi gerektiğini onların davranışlarını göz önünde bulundurarak, halkın ve önemli şahıslarında görüşlerini alarak tartıştılar.¹⁶¹ Görüşmeler neticesinde II. İzzeddin Keykâvus'u Sultan olması uygun görüldü. İbn Bibi'ye göre; kararın alınmasında II. İzzeddin Keykâvus'un cömert tabiatı, dirayeti, liyakati ve en önemlisi de yaş bakımından büyük oluşu etkili olmuştur. İbn Bibi'nin aktardığı bu özellikler henüz çocuk yaşta olan bir şehzade için abartılıdır. II. İzzeddin Keykâvus'un Türkiye Selçuklu Sultanı olmasına karar verildikten sonra Kardeşleriyle birlikte bulundukları Uluborlu (Borgulu) Kalesi'nden alınarak Konya'nın Akşehir ilçesinin tahta geçiş merasimi için hazırlanan Altuntaş köyüne götürüldüler. Sultanın oturacağı tahtın sağına ve soluna meliklik kürsüsü yerleştirildi. Sol meliklik kürsüne Alâeddin Keykubad, sağ meliklik kürsüsüne de Rükneddin Kılıç Arslan oturtuldu. Meliklerin oturtulmasından sonra Sahib Şemseddin ile Şemseddin Hasoğuz, Sultan'ı sağ ve sol kollarından tutarak onu padişahlık tahtına oturtular. Sultan tahta oturduktan sonra saç geleneğine (*resm-i nisar*) göre dinarlar ve mücevherler saçıldı. Buradan bir kaç gün sonra Konya'ya hareket edildi ve 1246 yılının başlarında Sultan Keykavus atalarının tahtına oturdu.¹⁶²

II. İzzeddin Keykâvus'un resmi tahta çıkış merasimi Konya'ya girmeden önce gerçekleşmişti. Tahta oturan kişinin başkente girmeden önce hükümdar ilan edilmesi, uygulaması daha önceki Türkiye Selçuklu Sultanlarında görünen bir uygulamadır.¹⁶³ Bu

¹⁵⁹ İbn Bibi, s.552

¹⁶⁰ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Mûsâmeretü'l Ahbâr, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 2000, s.28

¹⁶¹ İbn Bibi, s. 517-518

¹⁶² İbn Bibi, s. 518; Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.545

¹⁶³ Bu uygulamayı I. Alâeddin Keykubad'ın tahta geçişinde de görülmekteyiz. Devlet erkânı tahta kimin geçeceği konusunda görüş alışverişi sonrasında I. Alâeddin Keykubad'ın taht için en doğru aday olduğuna karar verdikten sonra Güzerpirt kalesinde bulunan I. Alâeddin'e haber verilmiştir. Sivas'ta gerçekleştirilen

uygulamanın nedeni, kardeş kavgaları ve hükümdar seçiminde meydana gelen karışıklıkların ve itirazların önlenmesinin istenmesiydi.

Sultan olarak Konya'ya gelen II. İzzeddin Keykâvus için tekrar bir tören düzenlenerek Emirler, komutanlar ve devletin ileri gelenleri Sultana olan bağlılıklarını bildirerek biat ettiler. Böylece II. İzzeddin Keykâvus'un saltanatı bütün klikler tarafından tanındı. Konya'da görevine başlayan Sultan kendisini tahta çıkaran devlet adamlarından; Sahip Şemseddin'i Vezir, Emîr Celâleddin Karatay'ı Naib, Şemseddin Hasoğuz'u Beylerbeyi (Melikül ümera), Eseddin Ruzbeh'i saltanat makamının atabeyi ve Ebu Bekir Attar'ı Pervane olarak görevlendirmiştir.¹⁶⁴

5.2. Devlet Erkânı İçerisinde İktidar Mücadeleleri

II. İzzeddin Keykâvus'un tahta geçmesi esnasında koordineli çalışan ve üst makamlara atanan devlet erkânının uyumu uzun sürmemiştir. Beylerbeyi Şemseddin Hasoğuz'un kızını, Câmedâr Emîr Eseddin Ruzbeh'in kız kardeşinin oğlu Mübarizeddin Bayram'a vermesi Hasoğuz ve Ruzbeh'i yakınlaştırmıştı. Bu yakınlaşma ikilinin devlet işlerinde daha baskın konuma gelmesini sağladı. Devlet işlerinde insanların onlara başvurma, onların onayı alınmadan hiç bir iş karara bağlanamaması, devlet içerisinde sahip oldukları önemli konum düşmanlarını artırdı.¹⁶⁵ Hasoğuz ve Ruzbeh'in devlet içerisinde bu kadar güçlenmesinin temelinde çocuk yaştaki sultanın dirayetsizliği yatmaktadır.

Hasoğuz ve Ruzbeh'e karşı olanların başında Pervane Ebu Bekir Attar ve Emir-i Dad Nusret yer almaktaydı. Sâhip Şemseddin, devlet erkânı arasındaki çekişmeye dâhil olmadığı gibi müdahalede de bulunmuyordu. Sahip Şemseddin, doğruluğu ve dürüstlüğüyle tanınan, ilim sohbetlerinde bulunan değerli bir devlet adamı idi. İbn Bibi'ye göre Sâhip Şemseddin'in Hasoğuz ve Ruzbeh'e müdahale etmemesinin gerekçesi şöyledir; Her ne kadar müdahil olmak istemiş ise devlet erkânı arasına kırılganlık neden olmamak ve devlet içerisinde düzeni ve uyumu bozmamak ayrıca kötü niyetli kişilerin işlere dâhil olmasından çekinmesinden dolayı müdahil olmadığını aktarmaktadır.¹⁶⁶ Her ne kadar Sahip Şemseddin bu durum karşısında iyi niyetli tutum sergilemiş ise de onun geri durmasını değerlendiren diğer devlet adamları otoriteyi kendilerinde toplamaya çalışmışlardır.

Hasoğuz ve Ruzbeh'e karşı olan Emir-i Dâd Nusret, onlar hakkında gerçek olmayan tamamen kendi çıkarları doğrultusunda uydurduklarını abartarak Sahip

---

törenle I. Alâeddin Selçuklu Sultanı ilan edilmiştir. Üç günlük yasın ardından başkent Konya'ya hareket etmişlerdir. İbn Bibi, s.224-234; Müneccimbaşı, Anadolu Selçukileri, haz. Hasan Fehmi Turgal, s. 40-41 I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünü devlet adamları çıkabilecek kargaşaları önlemek için bir süre sakladılar. Bu esnada saltanat mücadelesi baş göstermiş, Keyhüsrev'in taraftarları harekete geçerek onu tahta çıkarmayı başarmışlardır. Devlet erkânı Keykubâdiyye Sarayı'nda bulunan Melik Gıyaseddin Keyhüsrev'i, Kayseri getirerek burada düzenlenen törenle Selçuklu tahtına oturtmuşlardır. İbn Bibi, s.447-451; Nejat Kaymaz, Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri, Ankara 2014, s.32; Osman Turan, Selçuklular Zamanında.. , s. 424 Her iki durumda da görülmektedir ki bu uygulama önceki Türkiye Selçuklu Sultanlarında da yaşanan bir durumdur.

¹⁶⁴ İbn Bibi, s. 518

¹⁶⁵ İbn Bibi, s.519

¹⁶⁶ İbn Bibi, s. 519

Şemseddin'e yeminlerle anlatmıştır. Sahip Şemseddin bu düzenbaz adamın anlattıklarına başlarda ehemmiyet vermemiştir. Fakat her geçen gün Emir-i Dâd Nusret'in etkisinde kalarak onun anlattıklarına inanmaya, Hasoğuz ve Ruzbeh'e nefret beslemeye ve korkmaya başlamıştır. Gelişen bu olaylar neticesinde Sahip Şemseddin Moğol Kağanı'nın yanına gönderilen VI. Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanına gitmeyi düşünmüştür. Bu düşünce doğrultusunda hazırlıklarını dahi tamamlamış fakat Emir-i Dâd Nusret ve Pervane Ebu Bekir Attar, onu bu fıkirden vazgeçirmişlerdir.¹⁶⁷ Ayrıca Hasoğuz ve Ruzbeh'i görevlerinden alınarak hapsedilmesi konusunda da Sahip Şemseddin'in iznini almışlardır. Böylelikle devlet erkânı içerisindeki kanlı mücadelenin başlamasına neden oldu.¹⁶⁸

5.2.1. Şemseddin Hasoğuz ve Eseddin Ruzbeh'in Bertaraf Edilmesi

Emir-i Dâd Nusret ve Pervane Ebu Bekir Attar, Sahip Şemseddin'in desteğini almalarıyla birlikte Hasoğuz ve Ruzbeh'i ortadan kaldırmak için plan yapmışlardır. Bu iş için Akşehir ve Ilgın'daki haydutları yanlarına çekmeye çalışmışlar, haydut elebaşlarına ıktâlar, hediyeler ve paralar vaat edilmiştir. Daha önce yapılan plan gereğince haydutlar Sahip'in sarayının yanındaki köle evlerine yerleştirilmişlerdir. Yapılan plan doğrultusunda Hasoğuz ve Ruzbeh' Sahip'in sarayına davet edilecek ve haydutlara öldürtüleceklerdi.¹⁶⁹ Emir-i Dâd, Hasoğuz ve Ruzbeh'i saraya getirebilmek için Sahip'in hasta olduğunu ve muhtemelen vasiyetini beyan edeceğini söyledi. Durumdan şüphelenmeyen Hasoğuz ve Ruzbeh saraya doğru hareket etmişlerdir. Nusret önden giderek plan gereği hareket etmiş ve onları kapıda sahte bir karşılamayla içeri aldıktan sonra kapıyı kapatmıştır. Daha sonra belirlenen parolayı "kuzu" söyleyerek haydutlar saklandıkları yerlerden çıkarak emirleri öldürüldü. Merhumların cesedi ise ibret olması için sarayın kapısına asılmıştır. Nusret öldürülen emirlerin mallarını ayak takımına yağmalatmış, adamlarının bazılarını öldürtmüştür.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Emir-i Dâd Nusret ve Pervane Ebu Bekir Attar, Sahip Şemseddin'in ülkeyi terk etme düşüncesinden vazgeçirmelerinde, Sultan Gıyaseddin'in hem sağlığında hem de can çekişirken evlatlarını ve ülkeyi kendisine bıraktığını hatırlatmaları etkili olmuştur. İbn Bibi, s.520

¹⁶⁸ İbn Bibi, s. 520.

¹⁶⁹ İbn Bibi, s.521; İbn Bibi, Muhtasar, s. 230

¹⁷⁰ İbn Bibi, s.521-524. Anonim Selçuknâme de ise; Hasoğuz ve Ruzbeh'in kuvvetlendiğini, bunların sultanı ele geçirmek istedikleri gerekçeleri ile çocuk yaştaki sultan tarafından 12 emirle birlikte öldürülmüşlerdir. Daha sonra bu emirlerin suçlu olmadığını öğrenen sultan pişman olmuş ve onları suçlu gösterenlerin boynunu vurdurmuştur. Bu kişilerin mal ve mülklerini Hasoğuz ve Ruzbeh'in çocuklarına vermiştir. Anonim Selçuknâme, s.33; İbn Bibi'nin Sahip Şemseddin İsfahânî'nin ilim irfan sahibi olması ve zekâsını övmektedir. Gerçekleşen suikasttan bilgisi olduğunu fakat mesuliyetin Emir-i Dâd Nusret ve Pervane Ebu Bekir Attar olduğunu anlatmaktadır. İbn Bibi'nin bu tutumunu Osman Turan, Sahip Şemseddin İsfahânî'yi İbn Bibi'nin koruduğunu söylemektedir. Osman Turan, Selçuklular Zamanında., s.480. Sahip Şemseddin'in sonraki süreçteki faaliyetlerine bakıldığı zaman güçlü devlet adamlarını bertaraf ederek etrafında kendisine karşı gelebilecek kimseyi bırakmayarak onların yerine tamamen İranlılardan oluşan bir yönetici kadrosu oluşturmuş, şahsi bir dikta rejimi oluşturmuştur. N. Kaymaz, Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman, Ankara 1970, s. 41-42. M. H. Yinanç ise İsfahânî'nin İranlıları Anadolu'ya ve devletin kademelerinde görevlendirdiğini ve ihtiras sahibi olduğu söyler. Hasoğuz ve Ruzbeh'in onayı alınmadan vezirin ve pervanenin sözünün geçmemesi İsfahânî'nin onlardan intikam almaya teşvik etse de gücünün yetmeyeceğinin farkında idi. Karşılarında nüfuzsuz kalınca Melik Rükneddin'i de yanına alarak Moğol Kağanına gitmeye karar verdiğinde imdadına Pervane ve Emir-i Dâd yetişti. Hasoğuz ve Ruzbeh'e karşı üçü plan yaparak onları öldürmüştür. M.H. Yinanç, Türkiye Tarihi

5.2.2. Sahip Şemseddin'in İktidarda Kalma Mücadelesi

Hasoğuz ve Ruzbeh'in ortadan kaldırılması ile Nusret ve Ebu Bekir Attar, devlet erkânı içerisinde güçlü bir konuma geldiler. Konumlarının verdiği güvenle Sahip Şemseddin'i de ortadan kaldırmayı planlamaya başladılar. Pervane Ebu Bekir Attar'ın oğlunun eğlence meclisinde sarf ettiği *"Bir gün bu yaşlı bunağın da başına aynı şey gelecek"* sözleri ilk hedefin belirlendiğini gösteriyordu. Sahip Şemseddin, muhbirler aracılığıyla Nusret ve Ebu Bekir'in açığa çıkan bu düşüncelerini öğrenmiştir. Sahip Şemseddin emirlerin kendisine karşı güçlenmeleri ve tutumları karşısında büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu düşünmüş ve endişelerini sırdaşı Melikül Küttab Tuğracı Şemseddin Mahmut ile paylaşmıştır. Tuğracı Şemseddin Mahmut, Erzincan Subaşı Şerefeddin Mahmut'un başkent Konya'ya davet edilmesini, övgüler ve hediyelerle gönlünün kazanılması gerektiğini, Nusret ve Ebu Bekir Attar'a karşı Şerefeddin Mahmud'un askeri gücünden yararlanılması gerektiğini tavsiye etmiştir.¹⁷¹

Sahip Şemseddin bu öneriyi dikkate alarak Şerefeddin Mahmud'u övgülerle Konya'ya davet etmiştir. Şerefeddin Mahmud, hediyeler ve övgüler karşısında son derece mutlu olmuş ve mahiyeti altında olan askerle Konya'ya gelmiştir. Sahip Şemseddin, onu hürmetle karşılamış ve çeşitli lütuflarla kendisine bağlamıştır.¹⁷²

Sahip Şemseddin, Nusret ve Ebu Bekir Attar'ın kendisini ne denli müşkül duruma düşürdüğünü Şerefeddin Mahmud'a anlatmıştır. Hasoğuz ve Ruzbeh'in öldürülmesinden Emir-i Dâd ve Pervaneyi suçlamakta kendisinin bu cinayetlere karşı olduğunu, onların içinde yalnız kaldığını ve onları durdurmak için elinden bir şey gelmediğini söylemiştir. Ayrıca Emir-i Dâd ve Pervanenin, Saltanat alayının Kayseri ve Sivas taraflarına gitmesine engel olduklarını, onların güvenlik nedeniyle şehirden ayrılmak istemediklerini gözyaşları içerisinde anlatmıştır. Şerefeddin Mahmud, Sahip Şemseddin'e inanmış ve emrinde olduğunu ne gerekirse yapacağını ifade etmiştir. Böylelikle aralarında güven köprüsü oluşmuştur.¹⁷³

Sahip Şemseddin, Şerefeddin Mahmud'un desteğini alınca tuğracı Şemseddin Mahmud'u da yanlarına alarak Emir-i Dâd Nusret ve Pervane Ebu Bekir Attar'ı ortadan kaldırmak için plan yapmaya başlamışlardır. Yapılan plan gereğince emirlerin öncelikle Konya'dan uzaklaştırılması gerekmektedir. Burada bulunan akraba ve taraftarlarının işe karışması durumunda etkisiz emirleri ortadan kaldırmak imkânsızlaşacaktı. Öyle ki; Konya'daki nüfuzlarının farkında olan Nusret ve Ebu Bekir Attar, başkent Kayseri veya Sivas'a taşınmasını engellemişlerdi. Plan gereğince Emir-i Dâd Nusret'i

---

Selçuklular Devri, C.II, Ankara 2014, s.192-193. İbn Bibi'de açıkça görülmektedir ki Sahip Şemseddin çevresindeki güçlü devlet adamlarını bertaraf etmiştir. Fakat İbn Bibi onun ilim ve zekâsını methederek olayların dışında ve masum olduğunu anlatır. Bakıldığı zaman İbn Bibi'nin devlet taraftarı olduğu görülür. Tarihi olayları anlatışı doğru olsa dahi bazı olayların perde arkasını görmemizi engeller. Bu açıdan dikkatli okunmalıdır. Kanaatimizce hem Anonim Selçuknâme de bu olayın sorumlusu Sultan olarak gösterilse de henüz küçük yaşta olan hükümdara bu gelişen olayları yüklemek doğru değildir. İbn Bibi'nin taraflı tutumu ile Sahip suçsuz gösterilmek istenmiş ise de Emirlerin öldürülmesinin onun kontrolünde olduğu görülmektedir.

¹⁷¹ İbn Bibi, s.524

¹⁷² İbn Bibi, s.525.

¹⁷³ İbn Bibi, s.525-526

başkentten uzaklaştırma bahanesi olarak onu Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanında Moğol Kaan'ına göndermekte bulmuşlardır. Divanda Sahip Şemseddin, Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın en kısa süre Kaan'ın yanına gönderilmesi gerektiğini ve Melik'in yanında kimin olacağı bahsini açmıştır. Bu husus görüşülürken Tuğracı Şemseddin Mahmut, bu göreve en uygun kişinin Emir-i Dâd Nusret olduğu önermiştir. Bu önerinin kabul edilmesiyle Emir-i Dâd Nusret onların bu isteğini kabul etmek durumunda kaldı. Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanında birkaç gün sonra Sivas'a hareket etmiştir.¹⁷⁴ Böylelikle planın birinci evresi tamamlanmış sıra ikinci evreye, Pervane'nin etkisiz hale getirilmesine gelmiştir.

Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın yola çıkışından bir kaç gün sonra Sahip Şemseddin, Şerefeddin Mahmud ve Tuğracı Şemseddin Mahmud yanlarında Sultan II. İzzeddin Keykavus olmak üzere Aksaray'a doğru hareket etmişlerdir. Yolda Emir Celaledin Karatay'a haber göndererek saray eşyalarının ve hazinelerinin Sultanın yanına getirilmesi istendi.¹⁷⁵ Bu durumu öğrenen Pervane Ebu Bekir Attar paniğe kapıldı. Yönetimin Konya'dan ayrılması ve Emir-i Dâd Nusret'in merkezden uzaklaştırılmasının nedenini anlamıştır. Pervane, Konya ahilerini ve fityanlarını (yiğitlerini) yanına çekebilmek için onlara çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Fakat ahiler *"...Sizin onunla aranızda giren ayrılık tozundan dolayı Sultan da karşı ayaklanmaya kalkışamayız ve efendimizin nimetlerine edemeyiz."* diyerek Pervane Ebu Bekir Attar'ın emellerine alet olmamışlardır. Böylece Pervane yalnız kalmıştır.¹⁷⁶ Pervane kendisini kurtarmanın yollarını ararken, Emir Şemseddin Yavtaş, Pervane tehlikesine karşı Konya'ya subaşı olarak görevlendirildi. Emir Yavtaş'ı ahiler karşılayarak yanında olduklarını bildirmişlerdir. Böylece ahiler bu güç çekişmesinde yönetimin yanında yer almışlardır. Taraftar bulamayan Pervane ise, oğlunun önerisiyle Sis tarafına hareket etmişlerdir. Bu esnada yanlarında bulunan askerlerin de onu terk etmesiyle ne yapacağını bilemeyen Pervane oğluyla birlikte mağara ve ağaçlıklara sığınarak kaçmaya çalışmıştır. Emir Yavtaş kaçmalarını önlemek için şehrin giriş ve çıkışlarına kontrol altına almıştır.¹⁷⁷ Bu gelişmeler esnasında Sahip Şemseddin Sivas'a ulaşmış ve Emir-i Dâd Nusret yakalanarak Hafik kalesine hapsedilmiştir. Sahip Şemseddin, Pervane ve oğlunun işini bitirmek için Konya'ya güvenilir bir emir göndermiştir. Gönderilen bu emir Pervane Ebu Bekir Attar'ı oğlu ile birlikte yakalamıştır. Pervane Darende Kalesine oğlu ise Kâhta Kalesine hapsedilmiştir.¹⁷⁸

Türkiye Selçukluları iç çekişmelerle uğraşırken, Ögedey Han'ın ölümü üzerine Moğol tahtına geçecek Han'ı belirlemek için bir kurultay yapılacaktı. Moğollar, Köseadağ Savaşı'ndan sonra vergiye bağlayarak tabiiyetleri altına aldıkları Türkiye Selçuklu Sultanının da kurultaya katılarak yeni hanlarına da bu bağlılığı göstermelerini ve devam ettirmelerini istiyorlardı. Töregene (Turakina) Hatun, Sultan Gıyaseddin'in

¹⁷⁴ İbn Bibi, s.527; O. Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 480; Kansu Ekici, Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266), SDÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005, s.10

¹⁷⁵ İbn Bibi, s.527

¹⁷⁶ İbn Bibi, s. 528

¹⁷⁷ İbn Bibi, s. 528

¹⁷⁸ İbn Bibi, s.528-529; Turan, Selçuklular Zamanında..., s.480-481; Kansu, a.g.t., s.11-12

son zamanlarında Anadolu'ya elçiler göndererek bağılıklarını sunmaları için kurultaya davet etmiştir.¹⁷⁹ Sultan sağlığında Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ı kendi yerine Karakuma göndermeyi düşünmüştür.¹⁸⁰ Yol hazırlıkları dahi yapılmıştı. Bu esnada Sultan Gıyaseddin'in vefatı üzerine Türkiye Selçuklu Devletinde hükümdar değişikliği gerçekleşmiş, tahta II. Keykâvus çıkmıştır. Moğol elçileri¹⁸¹ yeni Sultan'a bağılıklarını sunması için Karakuma davet etmişlerdir.¹⁸² Sultan II. Keykâvus memleketinden ayrıldığı takdirde Rum ve Ermeniler'in saldırılarına maruz kalacaklarını belirterek kurultaya katılamayacağını bildirmiştir. Kendisini yerine kardeşi Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ı göndereceğini uygun bir zaman kendisinin de geleceğini bildirmiştir.¹⁸³ Sultan II. Keykâvus da tıpkı babası gibi devletin içerisinde bulunduğu kaos ortamında kendisi gitmek yerine Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ı göndermeyi uygun görmüştür.

Sivas'ta Karakum'a gitmek için hazır olan heyet, Sahip Şemseddin'in rakiplerini ortadan kaldırmasının ardından büyük bir ihtişamlı bir ordu eşliğinde hareket geçti. Kadı Cemaleddin Hoteni, İşraf-ı Memâlik İzzeddin Muhammed Şah-i Râzî ve Tercüman Bahâeddin Erzincani heyete sonradan katılmışlardır.¹⁸⁴ Bu heyet iki yıl sonra memleketi geri döndükleri zaman Türkiye Tarihinde yeni bir dönemin kapılarını açacaklardır.

Sahip Şemseddin güçlü devlet adamlarını bir bir ortadan kaldırdıktan sonra kendi otoritesini artırmak ve sultana daha yakın olmak için sultanın annesi Berduliye Hatun ile evlenmiştir.¹⁸⁵ Bu izdivacı Sahip'in çevresindeki şakşakçıları kendi çıkarları

¹⁷⁹ Yinanç, Selçuklular Devri, s.192

¹⁸⁰ Moğol Han seçimi için düzenlenen kurultayın 1246 baharında toplanması ve kurultaya davet edilecek tabi devletlere elçilerin gönderilmesi, kurultaydan en az altı ay öncesinde olmalıdır. Bu şekilde düşünüldüğünde 1245 yılında II. Gıyaseddin'in davet edildiği görülür.

¹⁸¹ Elçiler bir yandan da Baycu Noyan ve Sahip Mühezzi-bü'd-Dîn Ali tarafından belirlenen vergiyi artırmak içinde görüşmeler yapmışlardır. Bakıldığı Zaman Moğollar Selçuklu üzerindeki etkilerini daha da artırmak istemişlerdir. N. Kaymaz, Pervâne Mu'înu'd-din Süleyman, s. 42. Sahip Şemseddin elçilere kıymetli hediyeler takdim etmiştir. Bu durum siyasi olduğu kadar devleti ekonomik olarak da olumsuz etkilemiştir.

¹⁸² Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbri, Târîhu Muhtasari'd-Düvel, Trk. trc. Şerafeddin Yaltkaya, Ankara 2011, s.21; Bertold Spuler, İran Moğolları, Trk. trc. Cemal Köprülü, Ankara 2011, s. 51; Yinanç, Selçuklular Devri, s.193

¹⁸³ Abû'l-Farac Tarihi, c. II., s.545-546; s. 23; Abraham Costantin Mouradegea D'ohsson, Moğol Tarihi,Yay. Haz. Ekrem Kalkan, İstanbul 2014, s. 226; İlhan Erdem, Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308),AÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995, s.106; Emine Uymaz, Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler, İstanbul 2011, s.88

¹⁸⁴ İbn Bibi, s. 529

¹⁸⁵ İbn Bibi, Sahip Şemseddin'i diğer olaylarda olduğu gibi evlilik bahsinde de korumaktadır. Bu evliliğin gerçekleşmesinden şöyle bahsetmektedir; *"Faydasız şeylerle uğraşmayı alışkanlık haline getiren, işleri yoluna koymak ve amaçlara ulaşmak için eğri ve doğru kararlar arasında bocalayan, "Evet vezir.", "Doğru vezir." sözlerini kendilerine meslek edinen lüzumsuz kişiler ve cahil kafalılar, kendilerine menfaat sağlamak için Sahib'i Sultan'ın annesiyle evlendirmeye kalktılar. Bu planı hemen uygulamaya koydular. Şerefeddin'e haber vermeden nikâh ve şeker dağıtma hazırlıklarını tamamladılar. Hiç düşünmeden bu uygunsuz işi gerçekleştirmek için acele ettiler."* İbn Bibi, s. 529. Devletin zirvesinde olan, kendisine tehdit oluşturan veya oluşturabilecek olan güçlü devlet adamlarını ortadan kaldıran Sahip, İbni Bibi'nin bahsettiği gibi evliliğe zorlanabilir mi? Açıkça görülmektedir ki evlilikteki gaye Sahip'in yerini ve gücünü daha da güçlendirmek istemesidir. Sahip'in çevresindeki çıkarıcı grubun bu düşünce ile onu destekledikleri görülür. Fakat bu evlilik istenilen gibi olmamış aksine tepki topladığı gibi Sahip'e karşı antipatiyi artırmıştır.

doğrultusunda teşvik etmişlerdir.¹⁸⁶ Sultan II. Gıyaseddin, Sahip Şemseddin'e olan güveninden dolayı hem sağlığında hem ölümü esnasında devlet işleri ve evlatlarının vasilliğini ona bırakmıştır.¹⁸⁷

Devlet erkânı içerisinde bu evlilik velinimetlerine ve ailesine hakaret kabul edilerek büyük infiale neden olmuştur. Bir “hizmetlinin” hizmet ettiği kişinin yatak odasına girmesini ayıp sayarak onu kınadılar. Bu tepkiler karşısında Sahip özür dilese de kendisi hakkındaki düşünceleri değiştirememiştir.

Sahip Şemseddin, Moğol desteğini almış, kendi karşısın da ki güçleri bertaraf etmiş, çocuk yaşta olan sultanın adına devleti yöneten ihtiraslı bir vezir olmuştur. Bundan bir adım ötesi olan sultanlık makamına gelebilmesi için hanedan ailesiyle yakınlık kurması gerekmektedir. Bu evlilikle bunu hedeflemiş ise de bu kez büyük bir tepkiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişmeler öncesinde iyi ilişkilerde bulunduğu Şerefeddin Mahmud ile bu evlilik nedeniyle arası açılmıştır. Bu olay öncesinde de Şerefeddin Mahmud, Sultan II. Gıyaseddin'in vasiyetine rağmen II. İzzeddin'in tahta çıkarılmasıyla Sahip Şemseddin'e karşı bir düşmanlık beslemekteydi.¹⁸⁸ Sahip Şemseddin ile Şerefeddin Mahmud arasında ki gerginliği doruk noktasına getiren gelişme ise Şerefeddin Mahmud'un Ahlat Melikinin torununa sinirlenerek öldürtmesi olmuştur. Sahip Şemseddin de buna karşılık Şerefeddin Mahmud'a sinirlenerek tehditler savurmuştur. Bu tehditler karşısında Şerefeddin Mahmud Erzincan'a dönme kararı almıştır.

Sahip Şemseddin, iç çekişmeleri durdurmak ve Şerefeddin Mahmud'la olan ilişkilerini eski haline döndürmek amacıyla onun arkasından bir heyet göndererek anlaşma sağlanmasını istemiştir. Emir Taceddin Simcûrî ve Emîr-i Arz Nizameddin Ali b. İlalmış, Şerefeddin'e yetişmiş ve onu ikna etmeye çalışmışlardır. Başlarda istenen cevabı vermeyen Şerefeddin'i Sivas Kadısı Necmeddin'in huzuruna çıkarmışlardır. Buradaki görüşme sonucunda yapılan anlaşmaya göre Şerefeddin Mahmut'a Erzincan ve Niksar Subaşılığına ilave olarak özel gelirlerden (Vocûh-i Has)¹⁸⁹ yıllık 500 bin dirhem verilmesine karar verilmiştir. Şerefeddin Mahmud karşılığında ise uçları koruması, gelip giden elçi ve habercilere nezaret etmesi istenmiştir.¹⁹⁰ Şerefeddin yapılan bu anlaşmaya uymayarak, emirler ayrıldıktan sonra yanındaki ayak takımının de etkisiyle asker toplayarak Niksar tarafında isyan etmiştir. Sahip Şemseddin, Şerefeddin'in isyanının bastırılması için Şemseddin Yavtaş'ı yirmi bin kişilik bir orduyla göndermiştir. İki taraf Niksar'ın Haruni mevkinde karşılaşmış, Şemseddin Yavtaş isyanı bastırmakta muvaffak olmuştur. Şerefeddin Mahmud mağlubiyeti üzerine silah ve erzak tedarik edebileceği Kemah Kalesi'ne çekilmiştir. Kemah Kalesi kuşatma altına alınmış, güçlü

¹⁸⁶ İbn Bibi, s.529; O. Turan, Selçuklular Zamanında..., s.481

¹⁸⁷ İbn Bibi, s.520;

¹⁸⁸ Simon de Saint Quentin, Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248, Trk trc. Erendiz Özbayoğlu, s.61

¹⁸⁹ “vocûh-ı hâs”, hükümdara ait olan “hazine-i hâs” olmalıdır. Bkz. Zehra Odabaşı, “Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri”, Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür. Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan, Edt.: Hasan Bahar, Mustafa Toker, M. Ali Hacıgökmen, H. Gül Küçükbezci, SÜ. TAE. Yay., Konya 2013, s.581.

¹⁹⁰ İbn Bibi, s.350-351

kuşatma karşısında kalede bulunanlar umutlarını yitirmiştir. Şerefeddin'in yanındakiler bu umutsuzluk içerisindeyken dışarıdan gelen cazip tekliflere kapılarak onu yalnız bırakmışlardır. Yalnız kalmasının üzerine Şerefeddin, dostları aracılığıyla Sahip Şemseddin'den af dileyerek canın bağışlanmasını istemiştir. Onun bu isteği Sahip tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine teslim olan Şerefeddin, Emirlerle beraber Konya'ya hareket etmiş, fakat Kayseri'nin Çubuk nahiyesine vardıklarında Sahip Şemseddin'den gelen emirle Şerefeddin Mahmud öldürülmüştür.

Bu isyanın bastırılmasının akabinde tutuklu olmalarına rağmen kendisine tehlike olarak gördüğü Pervane Ebu Bekir Attar Darende Kalesinde oğlu ise Kâhta kalesinde kışla boğularak öldürülmüştür.¹⁹¹

Sahip Şemseddin böylelikle kendisine karşı olanları bertaraf etmiş, etrafında sadece kendisine yakın olanlar ve kendisine karşı olanların başına nelerin geleceğini gören bu nedenle sesini çıkaramayan bir grup muhalefet kalmıştır. Sahip'in kurduğu yönetim kadrosu ise; Şemseddin Mahmud Tuğraî, Celaleddin Karatay, Emîr-i Ârız Reşideddin Cüveyni, Emir-i Dâd Hatîreddin Zekerîya Sucasî ve bilgin ve tercüman olan Bedreddin Yahya Cürcânî'den oluşmaktaydı.¹⁹² Sahip Şemseddin'in tamamen İranlılardan oluşan yönetici kadrosu iki yıl boyunca şahsına bağlı güçlü bir otorite oluşturmuştu, çocuk yaşta Sultan II. İzzeddin tamamen göstermelik bir durumda idi. Öyle ki; devlet yönetiminde tek söz sahibi Sahip Şemseddin olmuş adeta hükümdar gibi hareket etmiştir. Çünkü divanda bazen başına sultana ait saltanat tacını takıyor, merasimlerde ve halkın içerisinde geçiş sultanın törenlerinden daha gösterişli oluyordu. Onun bu cüretkâr davranışları Altınorda hükümdarı Batu Han tarafından Türkiye Selçuklu topraklarına "Hâkim" tayin edilmiş¹⁹³ olmasından ve Sultanın çocuk yaşta olması nedeniyle tamamen etkisiz bir durumda olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerle ismi konmamış bir "Sultan" gibi hareket etmesine neden olmuştur.¹⁹⁴

Sahip Şemseddin'in bu iki yıllık hâkimiyet sürecinde iki sorunla karşı karşıya kalmıştır. Birincisi Türk Ahmed İsyanı, ikincisi de Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın Moğolistan'dan dönmesiyle saltanat mücadelesine başlaması olmuştur.

5.3. Türk Ahmed İsyanı

Sahip Şemseddin'i iki yıllık otoriter yönetiminde siyasî istikrar, ekonomik durum düzelmiş ve halk rahat bir nefes almıştır. Ancak 1249 yılında çıkan Türk Ahmed İsyanı siyasi istikrarı sarsmıştı. I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu olduğunu iddia eden Ahmed¹⁹⁵

¹⁹¹ İbn Bibi, s.531-532

¹⁹² İbn Bibi, s.532; N. Kaymaz, Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman, s.42

¹⁹³ II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Sahip Şemseddin'i Baycu Noyan'ın baskısından kurtulmak ve Altınorda Devletine bağlanmak için Batu Han'a göndermişti. Sahip Şemseddin Batu Han'ın Huzuruna çıkarak sadakatini bildirerek, dönemin en güçlü imparatorluğunun desteğini alan Sahip Şemseddin, Altınorda Hanı Batu Han'ın huzuruna elçi olarak çıktığı zaman kendisine "*Nizamü'l-Mülk ve Salahü'l-alem*" lakapları verilerek Türkiye Selçuklu Devletine kendi adına hakimi olarak görevlendirilmiştir. İbn Bibi, 513; Kaymaz, Anadolu Selçuklu..., s.104.

¹⁹⁴ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", SAD, S.I, Ankara 1970, s.10; O. Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 482

¹⁹⁵ I. Alâeddin Keykubad'ın Eyyübi Prensesi olan eşi Melike-i Adliye'den olan İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin adlarında iki oğlu vardı. Sultan bunlardan İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht tayin etmiştir. Devlet erkânından da İzzeddin Kılıç Arslan'a biat edeceklerine dair söz almıştır. Fakat sultanın vefatından sonra

adında bir Türk isyan etmiştir. Hanedan mensubu iddiasıyla ortaya çıkan Ahmed'in etrafında Türkmenler toplanmıştır.

Sahip Şemseddin'e gelen haberde biraz daha gecikildiği takdirde o bölgede kendi saltanatını kurabilecek potansiyele ulaşabileceği bildirilmiştir. Bunun üzerine isyanı bastırılması için Sahip Şemseddin büyük bir orduyu isyanı bastırmakla görevlendirmiştir. Fakat görevlendirilen ordu ve emirler isyancıların gücünden çekinmiş bahanelerle savaşın başlamasını geciktirmişler ve Sahip'ten yardım talep etmişlerdir. Sahip Hârizmli, Kıpçak ve Kürt ücretli askerlerden oluşan kendi muhafızlarını Hatîreddin Zekerîya kumandasında Türkmenlerin üzerine göndermiştir. Sahip Şemseddin'in kendi muhafızlarını göndermesi hem kendini hem de sarayı korumasız bırakmıştır.¹⁹⁶ Türk Ahmed ise 20.000 taraftarıyla Konya taraflarına gelip köyleri tahrip ederek Alâîye Kalesine saldırmıştır. Sahip Şemseddin tarafından gönderilen ordu ve Türkiye Selçuklularına tâbi olan Lampron¹⁹⁷ Senyörü'nün desteği ile isyan üç ayda bastırılabilmiştir.¹⁹⁸

Türk Ahmed isyanı Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısı altında olduğu dönemde karşılaştığı ilk büyük isyan olmuştur. I. Alâeddin'in varisi olarak saltanat makamında hak iddia etmesine rağmen neden Sultanın ölümü şüpheli olan oğullarının birinin ismiyle ortaya çıkmamış, Ahmed ismini kullanmıştır? Bu şahıs Sultan hazinelerinin bulunduğu Alâîye kalesine girmesine bakıldığında ganimet peşinde olan bir Türkmen lideri gibi görünmektedir.

5.4. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Moğolistan'dan Dönmesi ve Taht Mücadelesi (1249)

Melik Rükneddin Kılıç Arslan Moğolların yeni kağanı Göyük Han'ın tahta çıkışı için düzenlenen törene katılmak için Karakum'a gitmişti. Melik Rükneddin Kılıç Arslan üç yıl sonra geri dönebilmiştir. Bu zaman zarfında Göyük Han'dan Türkiye Selçuklu Devletinin Sultanlığının kendisine verilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Melik'in üç yıl gibi uzun bir süre Moğolistan'da kalmasının nedeni bu yöndeki girişimlerin geç sonuç vermesine bağlanabilir.¹⁹⁹ Melik Rükneddin Kılıç Arslan, yapılan kurultayda diğer tabii devlet yöneticileri ile hazır bulunmuştur.²⁰⁰ Türkiye Selçuklu heyeti Göyük Han'ın huzuruna altın elbise ve değerli atlardan oluşan hediyelerle çıkmıştır. Türkiye

---

emirler verdiklere söze sadık kalmamış İzzeddin Kılıç Arslan'ın yerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i Türkiye Selçuklu tahtına çıkarmışlardır. II. Keyhüsrev tahta geçtikten sonra üvey kardeşlerini Borgulu Kalesine hapsedirmiştir. Tahta çıktığında henüz evladı olmadığı için üvey kardeşlerini öldürtmemiştir fakat İzzeddin Keykavus ve Rükneddin Kılıç Arslan'ın doğumundan sonra İzzeddin Keykavus'un atabegliğine Armağan Şah'ın atanmasına kadar bu iki kardeş burada kalmışlardır. II. Keyhüsrev, İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin'in öldürülme görevini Armağan Şah'a vermiştir. Fakat Armağan Şah'ın bu görevi yerine getirip getirmediği konusunda bilgi bulunmamaktadır. İbn Bibi, s.456; N. Kaymaz, II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev..., s. 47

¹⁹⁶ İbn Bibi, s.546; Anonim Selçuknâme, s.33; O.Turan, Selçuklular Zamanında..., s.483; Doğan Avcıoğlu, Türklerin Tarihi, c. V, İstanbul 2001, s. 2099-2100.

¹⁹⁷ Lampron; Tarsus'un kuzey bölgesidir. Günümüzde Namrun olarak adlandırılmaktadır.

¹⁹⁸ İbn Bibi, a.g.e., s.546; O.Turan, Selçuklular Zamanında..., s.483; N. Kaymaz, Pervane..., s.39-40

¹⁹⁹ Jean-Paul Roux, Moğol İmparatorluğu Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s.303-304; H. Ahmet Özdemir, Moğol İstilas Cengiz ve Hülagü Dönemleri, İstanbul 2005, s.200

²⁰⁰ D'ohsson, s.222

Selçuklu heyetinden Bahaeddin Tercüman Sahip Şemseddin'den şikâyetçi olmuştur. Abû'l Farac'ın anlatımıyla " *Vezir eşrafı öldürdü. Vefat eden Sultanın karısı ile evlendi ve sizden izin almaksızın yeni bir sultan tayin etmek istedi.*"²⁰¹ Diyerek Sahip'in tutuklanması için izin istemiştir. Sahip Şemseddin'in kendisinden habersiz bu işlere kalkışmasına sinirlenen Göyük Han, izni olmadan sultan seçilen ve huzuruna gelmeyen II. İzzeddin Keykavus'un tahtan indirilmesini ve yerine huzuruna gelerek sadakatini bildiren Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın tahta geçmesini emretmiştir. Ayrıca kendisinden habersiz işlere giren Sahip Şemseddin'in görevinden azledilip yerine Bahaeddin Tercüman'ın geçmesini emretmiştir.²⁰² Böylelikle Sultanlığa Rükneddin Kılıç Arslan'ın vezirliğe de Bahaeddin Tercüman'ın getirilmesine dair yarlğ verilmiştir. Göyük Han'dan alınan bu yarlğtan sonra Bahaeddin 2000 Moğol askeriyle birlikte Sivas'a gelerek burada Rükneddin Kılıç Arslan'ı Sivas, Erzincan, Malatya, Kayseri, Diyarbakır ve Zait Kalelerine hükümdar ilan edilmiştir. Ayrıca buralardaki Sahip Şemseddin'in adamları azledilerek yerlerine kendi adamlarını yerleştirmişlerdir.²⁰³ Rükneddin adına para bastırılmıştır.(H.646/M. 1248-1249)²⁰⁴ Müşterek saltanat dönemine kadar Rükneddin Kılıç Arslan'ın bu hükümdarlığı devam etmiştir.

Sâhip Şemseddin Sultan II. İzzeddin Keykavus'un ve kendisinin azledilmesini öğrenmesiyle korkuya kapılmıştır. Göyük Hanının bu düşüncesini değiştirmek için Malatya Subaşı, Emîr-i Ârız Reşîdüddin Ebû Bekir Cüveynî'yi altın ve mücevherlerle dolu bir hediyelerle²⁰⁵ Elçigitay'a göndermiştir.²⁰⁶ Göyük Han, Elçigitay'ı Anadolu'nun meseleleri olmak üzere Gürcistan, Halep ve Musul'un sorumluluğunu ona bırakmış ayrıca başkalarının onun işlerine karışmasını yasaklamıştır.²⁰⁷ Hediyelerle yola çıkan Reşîdüddin Ebû Bekir Cüveynî Erzincan'a ulaştığında IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın mahiyetiyle birlikte yaklaştığını öğrenmiş, yanında bulunan hazineleri Kemah Kalesine bırakarak Haleb'e kaçmıştır.²⁰⁸ Bahaeddin Tercüman, Haleb'e kaçan Reşîdüddin için bir elçi gönderip yakalatmış daha sonra da Hafik Kalesine hapsedilmiştir. Daha sonra af edilerek serbest bırakılmıştır.²⁰⁹

Sâhip Şemseddin'in tutuklanması için Alparsı ve Sultan Gıyaseddin'in annesinin kölesi (gulam) Fahreddin Sivastos, yarlğ getirdiler. Emri getiren bu kişiler Celaledin Karatay ve Necmeddin Ebul-Kasım'ı Sâhip Şemseddin'e göndererek her ne kadar elimizde böyle bir karar var ise de her zaman olduğumuz gibi bugünde Sahip Efendinin yanındayız, fakat adet olduğu üzere iki kölesiyle Divan'a davet etmişlerdir. Bütün bu

²⁰¹ Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.548

²⁰² Abû'l-Farac, Tarihi, c.II, s.548; Cüveyni, Tarih-i Cihan Güşa, s.239; Minhâc-i Sirâc el-Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsirî, Trk. trc. Erkan Göksu, Ankara 2015, s.101;İbn Bibi, s. 546: Erdem, a.g.t., s.108.

²⁰³ Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.548;

²⁰⁴ Halit Erkiletlioğlu ve Oğuz Güler, Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri, Erciyes Üni. Basımevi, Kayseri 1996, s.161.

²⁰⁵ Devletlerarası hediyelerin gönderilmesi için bkz. Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I, Tarih İncelemeleri Dergisi, s.XIV, s.65-77.

²⁰⁶ İbn Bibi, s. 546; Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.548

²⁰⁷ Cüveyni, s. 239; Abû'l-Farac, Muhtasar, s.22; D'ohsson, s.225

²⁰⁸ Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.548

²⁰⁹ Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.548; Abû'l-Farac Reşîdüddin'in affedildiğini açıkça ifade etmektedir. O. Turan ise öldürüldüğünü yazmaktadır. O.Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 484.

gelişmelere Türk Ahmed İsyanını bastırmak için Sâhip'in bütün askerlerini göndermesi esnasında yaşanması nedeni ile merkezde tamamen savunmasız kalan Sâhip umutsuzluğa kapılarak sonun geldiğini anlamıştı.²¹⁰

Sâhip Şemseddin'in kurtuluş olarak gördüğü Batu Han'dan gelecek bir haber herşeyi değiştirebilirdi. O, Batu Han'dan aldığı yarlığa güveniyordu. Bu nedenle Batu Han'ın verdiği Hil'atı giyerek kendisini onun nüfuzunda olduğunu göstererek kendisini korumaya çalışmıştır. Güvendiği bir kaç adamı ve kölesini evinin kapısında görevlendirmiş, kendiside bir müddet evinden dışarı çıkmamıştır. Emir Celâleddin, Taceddin Simcuri'yi gizlice Sâhip'in yanına göndererek; Sahip'in bir şekilde şehirden çıkmasını ve uç tarafına gönderilen orduya katılmasını kendi yokluğunda hakkını korumak ve ailesini kötülüklerden koruyacağını belirtmiştir.²¹¹ Fakat Sahip Şemseddin bunun tuzak olacağını düşünmüş ve evini terk etmemiştir. Ayrıca Sâhip, Kadı Celâleddin'e bir mektup yazarak beklentilerini ve evinden çıkmadığı süre içerisinde kendi hakkında yirmi beyitlik Farsça bir mersiye yazmıştır.²¹² Ertesi gün Necmeddin Ebû'l Kasım, Konya Ahilerinin de yardımıyla Sahip'in evi kuşatılmış, elçiler aracılığıyla onu tekrar divana davet etmişlerdir. Sahip artık her şeyin bittiğini bildiği için sonunu bile bile saraya gitmiştir. Onun bütün servetinin bir listesi yapılarak neyi var ise sultanın sarayına taşınmıştır. Üç gün süren işkence sonrasında öldürülen²¹³ Sahip'in başı da Sivas'ta bulunan Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'a gönderilmiştir.²¹⁴

Görüldüğü üzere Türkiye Selçukluları tahtında oturan II. İzzeddin Keykavus'un çocuk yaşta olması ve bütün devlet işlerinin emirlere kalması devlet erkânı arasında iktidar mücadelelerine yol açmıştır. Moğol baskısı altında olan bir devletin bu şekilde bir iktidar mücadeleleriyle karşı karşıya kalması yönetim mekanizmasının işlevinin yitirmesine yol açmıştır. Bu konjonktür çerçevesinde sultandan sonra güç sahibi olan Sahip Şemseddin İsfahânî, gelişmeleri çıkarları ve iktidarı için iyi kullanmış, güçlü bir otorite kurmuştur. Otoritesini sağlarken devlet adamları arasındaki rekabeti iyi kullanmış ve güçlü devlet adamlarını bertaraf etmek suretiyle otoritesini sağlamlaştırmıştır. Güçlü devlet adamlarının yerine liyakatsiz ve kendi sözünden çıkamayacak kişileri getirmiştir. Aynı zamanda İran'dan Anadolu'ya davet ettiklerini ilmi ve idari görevlere atamıştır.

İlhan Erdem, Sahip Şemseddin'i Moğollar vasıtasıyla despot bir yönetim kuran, Sultanlık otoritesini elinde tutan ilk diktatör olarak kabul etmektedir.²¹⁵ Türkiye Selçukluları Devletini iki yıl boyunca adeta "*Vezir 'Sultan' "* gibi idare eden Sahip Şemseddin Moğolların emriyle öldürülen ilk vezir olmuştur.

²¹⁰ İbn Bibi, s.546

²¹¹ İbn Bibi, s. 546-547; Abû'l-Farac, İbn Bibi'nin aksine; İsfahanlı Şemseddin'in Sultan II. İzzeddin'i de yanına alarak deniz kenarı bir kalede (Antalya veya Alâiye) isyan etmeyi planladığını bu planı öğrenen Celâleddin Karatay'ın onu şehirde tutmayı başarmış ve Celâleddin'in Sahip Şemseddin'i rehin alarak Bahâeddin'e haber verdiğini ifade etmektedir. Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.548

²¹² O.Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Ankara 2014, s. 148-149

²¹³ Anonim Selçukname Sahip'in ölüm tarihini 8 Zilhicce 646 (24 Mart 1249) tarihini vermektedir. Anonim Selçukname, s. 33

²¹⁴ İbn Bibi, s. 549; Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.549

²¹⁵ Erdem, a.g.t., s. 110

6. ÜÇ KARDEŞ YÖNETİMİ (1249-1254)

6.1. Kardeşler Arası İktidar Mücadelesi

Göyük Han'dan aldığı yarlıg ile hükümdarlığını ilan eden IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Sahip Şemseddin'i de bertaraf ettikten sonra İzzeddin Keykâvus'a Cemaleddin Hoteni ve kağanın güvendiği vezirlerinden olan İmameddin Hotenî'yi elçi olarak göndermiştir. Konya'daki devlet ricali Cemaleddin Hoteni'yi iyi karşılamışlar ve onu Fahreddin Ebu Bekir'in sarayında misafir etmişlerdir. Cemaleddin Hoteni, İzzeddin Keykâvus'a Moğol Kağan'ın emrini bildirerek tahtı IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a devretmesi gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca kendisine de Konya kadılığına ek olarak Rum memleketlerinin kadılığını ayrıca hassa ve amme vakıflarının nazırlığının verilmesini talep etmiştir. Onun bu talebi de yerine getirilerek yardımcılığına da Bedreddinoğlu olarak tanınan Kadı İzzeddin atanmıştır.²¹⁶ Moğol Kağanının, Rükneddin Kılıç Arslan'ı Türkiye Selçukluları sultanı olarak ataması kardeşler arası mücadeleyi kışkırtmak niyetiyleydi. Bu mücadele Selçuklu topraklarını kaosa sürükleyeceğinden Anadolu'nun kolayca zapt edilmesi mümkün olacaktı.²¹⁷ Moğol Kağanının maksadının farkında olan ve devleti içerisine gireceği kaos ortamından korumak amacıyla Celâleddin Karatay devreye girmiş, *" Küçük kardeşi büyük kardeşten üstün tutmak ve onun önüne geçirmek, şeriate uygun, örf ve adetlere yakışır bir durum değildir. Böyle bir şeyin halkta, halife ve diğer milletlerin nezdinde iyi karşılanmayacağını, dinin ve emanetin şartlarını yerine getirmek için her üç kardeş birden tahta otursun, her birinin adlarına sırasıyla sikkede ve hutbede anılsın."* diyerek Kadı Cemaleddin'e bir anlaşma teklif etmiştir.²¹⁸

Celâleddin Karatay'ın ve Konya Emirlerinin teklifini götüren Kadı Cemaleddin Hoteni, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın bunu kabul etmesi üzerine yanlarında getirdikleri 2000 Moğol askerini geri gönderip, Kayseri'ye doğru hareket etmiştir.

IV. Kılıç Arslan'ın emirleri, Göyük Han'ın huzuruna çıkan IV. Kılıç Arslan'ın sultan olmasında büyük rol oynayan Bahaeddin Erzincani'nin ülkenin mutlak hâkimi gibi hareket etmesinden, zulüm ve baskıları yüzünden kendisine karşı cephe almışlardır. Bahâeddin Erzincani'nin bu tutumları sonunu hazırlamıştır. Yolda Latif Kervansarayına ulaşınca Bahaeddin Erzincani'nin azline karar verilmiştir. Vezirlik makamına Nizameddin Hurşid getirilmiştir. IV. Kılıç Arslan'ın emirleri bununla yetinmeyip Beylerbeyi olan Şemseddin Yavtaş'ın yerine kendi arkadaşları olan Sirâceddin Sarıca'yı tayin etmişler, Malatya Subaşılığına Seyfettin Toruntay, Sivas Subaşılığına ise Seyfeddin Türkeri getirilmiştir. Ayrıca Sahip Şemseddin'den sonra vezirlik makamına getirilen Kadı İzzeddin Râzi ise azledilmiştir.²¹⁹ Görevinden azledildikten sonra Moğol askerlerinin yanına giden Bahâeddin Erzincani, görevinden azledilmesinden kaynaklı kırgınlık ve kızgınlık ile Celâleddin Karatay'a gizlice haber göndererek IV. Kılıç Arslan

²¹⁶ İbn Bibi, s. 550

²¹⁷ Yinanç, Selçuklular Devri, s. 203

²¹⁸ İbn Bibi, s. 550; Turan; Selçuklular Zamanında..., s.486

²¹⁹ İbn Bibi, s. 551; Yinanç, Selçuklular Devri..., s. 203-204; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 486

ve adamlarının yapılan anlaşmaya uymayacaklarını bildirmiş ise de Karatay onun bu sözlerine aldırış etmemiştir.²²⁰ Daha sonra bu sözlerin hakikat olduğu ortaya çıkacaktır.

Sultan IV. Kılıç Arslan'ın emirleri tüm memlekete hâkim olmak arzusunda idiler. Bu doğrultuda Sultan İzzeddin'in divanı-ı saltanatında bulunanların görevlerinden azledilmesi onların yerlerine kendilerinin geçme arzusu içerisindeydiler.²²¹ Kılıç Arslan'ın Kayseri'den hareketle Aksaray'a ulaştığı zaman bu emirler yapılan anlaşma gereğince ortak saltanat fikrinden vazgeçmişlerdir. Bunda Kılıç Arslan'ın tek başına sultan olması için Göyük Han'dan alınan emrin güvencesi yer almaktadır.

İç savaş riskine karşısında Celâleddin Karatay bir orta yol bulmaya çalışmıştır. Bu amaçla anlaşma sağlanması için ilim ve din adamları olan Şeyh İmameddin-î Malatya ile Necmeddin Nahcevanî'yi ara bulucu olarak göndermiştir. Fakat Kılıç Arslan'ın yanında bulunan ihtiraslı devlet adamları, kendi menfaatleri doğrultusunda iç savaşın yaşanmasına koşar adımlarla gitmekteydiler.²²²

Bu gelişmeler Sultan II. Keykâvus ile Celâleddin Karatay arasında görüşülürken Sultan, aslında babası tarafından saltanatın küçük kardeşine bırakıldığını fakat ilahi takdirin kendisinden yana olmasıyla saltanat makamına oturduğunu, kardeşi ile olan bu saltanat mücadelesinde takdir-i ilahiye güvendiğini dile getirmiştir.²²³

Rükneddin Kılıç Arslan'ın emirlerinin anlaşmaya yanaşmamaları ve Kılıç Arslan'ı tek başına yönetime getirmek için ellerinden geleni yapacaklarını gören ve savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Celâleddin Karatay, Pervâne Seyfeddin Hamid, Şemseddin Tuğraî ve Emir-i Dâd Fahreddin Ali Aksaray'a doğru hareket etmeye ve asker toplamaya karar verdiler. Asker toplamak için hazinedeki tüm parayı kullandılar. Aksaray'a doğru hareket ettiler. Ruzbeh Ovasında askerleri topladılar; ücretlilerle birlikte Sultan Kervansarayına ulaştıklarında II. İzzeddin'in ordusu 10.000 kişiye ulaşmıştır.²²⁴

II. İzzeddin'in bu toplanan ordusunu Rükneddin'in emirleri küçük görmüşler ve önemsememişlerdir. Sabah olunca her iki ordu da harekete geçmiştir. II. İzzeddin öncü kuvvetlerine Fahreddin Aslandoğmuş ve Nureddin Yakup, IV. Rükneddin'in öncü kuvvetlerine ise Seyfeddin Torumtay ve Türkeri komuta ediyorlardı. Henüz savaş başlamadan önce iki taraf arasında elçiler anlaşma sağlamaya çalışmışlarsa da bunda başarılı olunamamıştır. Gergin ortamda anlaşma sağlanması beklenirken sağ koldaki Seyfeddin Torumtay'ın askerlerinin saldırıya geçmesiyle Türkeri'nde saldırıya geçmesine rağmen II. İzzeddin'in ordusu karşısında başarılı olamayarak esir düşmüşlerdir. Sirâceddin Sarıca karşı koyamayacağı anlayınca Aksaray'a kaçmıştır. Sultan IV. Rükneddin ordusunun başarısızlığını görünce Cemaleddin Hoteni ile birlikte kaçmaya çalışırken Fahreddin Aslandoğmuş tarafından yakalanmışlardır. Cemaleddin Hoteni Fahreddin Aslandoğmuş'un emri ile öldürülürken Sultan IV. Rükneddin ise

²²⁰ İbn Bibi, s. 551; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 486

²²¹ Yinanç, Selçuklular Devri..., s204

²²² İbn Bibi, s. 552

²²³ İbn Bibi, s.552

²²⁴ İbn Bibi, s. 552

kardeşi II. İzzeddin'in yanına götürülmüştür.²²⁵ Üçlü saltanat konusunda daha önce yapılan anlaşmayı kendi ihtirasları yüzünden bozan Seyfeddin Torumtay ve Türkeri, Sultan Hanı savaşı öncesi de anlaşma sağlanabilecek koşulları beklemeyerek hareket etmişler ve savaşı başlatmışlardır. İbn Bibi üçlü saltanat girişiminde tarafların tutumunu açıkça belirtmesine karşı Abû'l-Farac, İbn Bibi'den farklı bilgiler vermektedir. Abû'l-Farac, iki kardeş arasında memleketin taksim edildiğini batı şehirlerinin (Konya, Aksaray, Ankara ve Antalya) İzzeddin'e, doğu şehirlerinin Rükneddin Kılıç Arslan'a verildiğini aktarır. Bu taksimatı Rükneddin'in adamlarının kabul etmemiş II. İzzeddin'i Saltanat makamından indirilerek Rükneddin'in müstakil bir saltanat sürmesini istediklerini belirtir. Bunun üzerine Celâleddin Karatay, Rükneddin'in adamlarına haber göndererek istediklerinin olacağını, Rükneddin'i de alarak Aksaray'a gelmelerini burada yapılacak görüşmede II. İzzeddin'in kardeşinin kendisine ne verirse versin kabul edeceğini ve Sultanlıktan çekileceğini söyleyerek onlara karşı oyun oynamış, Aksaray'da Rükneddin ve adamlarına pusu kurarak esir aldıklarını nakletmektedir. Daha sonra Konya'da üç kardeşin tahta geçtiğinden bahsetmektedir.²²⁶ Burada Abû'l-Farac'ın bahsettiği gibi çıkarları doğrultusunda hareket eden ve kavgacı bir tutum sergileyen taraf Rükneddin'in adamlarıdır. Bakıldığı zaman savaşın II. İzzeddin tarafından değil Rükneddin'in adamları tarafından çıkarıldığı görülmektedir.

İki kardeşin karşı karşıya gelmesi ve savaşla sonuçlanan bu mücadelede önceki olaylarda olduğu gibi iktidar peşinde olan devlet adamlarının iktidarı elde edebilmek için oynadıkları oyunlar etkili olmuştur. İki kardeş savaş sonrasında sarayda birbirlerine sarılıp, bu gelişmelerden hoşnut olmadıklarını geçmişte yaşananların, gazez sahibi kişilerin kötülüklerinden kaynaklandığını görmüşlerdir. Çocuk yaştaki sultanlar birlikte tahta oturmaya razı olmuşlar, amaçları ülkede huzuru sağlamak olmuşsa da buna etraflarındaki ihtiras sahibi gruplar engel olmaktaydı.

Savaş sonrasında suçlu olan emirler Sultan Kervansarayına hapsedilmiştir. Konya'ya dönen Sultan II. İzzeddin'i adet olduğu üzere halk Sadeddin Köpek Kervansaray'ında ihtişamlı bir şekilde karşılamıştır. Bu zafer sonrasında af ilan edilmiş, daha önce ceza almış olan emirlerin para cezası verilerek eski makamlarına dönmeleri sağlanmıştır.²²⁷ Celâleddin Karatay ve diğer devlet adamları ortak bir şekilde, II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubâd'ın tahta birlikte oturmasına karar vermişlerdir.²²⁸ Üç kardeşin adları sikke²²⁹ ve hitabelerde birlikte yazılmış, hutbe okutulmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nde böylece üç kardeşin ortak saltanatı başlamıştır. Esasında bu durum Celâleddin Karatay'ın devletin üzerinden Moğolların baskısına karşı korumak ve düzeni sağlamak amacıyla bulduğu bir yol olmuştur. Köklü Türk devlet geleneği içerisinde böyle bir durumun olması söz konusu değildir. Merkeziyetçi devlet anlayışına ters düşen bu durumun sağlıklı işlemesi

²²⁵ İbn Bibi, s.553; Yinanç, Selçuklular Devri..., s.205; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 487

²²⁶ Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.549

²²⁷ İbn Bibi, s.553

²²⁸ İbn Bibi, s. 554

²²⁹ Üçkardeş adına sikke basımı 1249 yılında başlamış ve 1254 yılında son bulmuştur. Sikkelerde ve Kitabelerde üç kardeşin adları büyükten küçüğe doğru yazılmıştır. İlk sikke H.647/M.1249 yılında Sivas ve Konya'da basılmıştır. Sikkeler için bkz. Erkiletlioğlu, Güler, a.g.e., no: 365, 366,398, s.164-165,176.

Celâleddin Karatay'ın şahsına bağlı kalmıştır. Saltanat makamında oturan üç kardeşin de çocuk yaşta olması bu süreçte tahta kimin veya kimlerin oturduğunun öneminin olmadığını göstermektedir. Keza devleti sultanlar değil güçlü emirler yönetmekteydiler. Daha önce Sahip Şemseddin İsfahânî döneminde olduğu gibi şimdi ise devleti Celâleddin Karatay yönetimi ele alacaktır. Türkiye Selçuklu Devleti Moğol tahakkümü altına girmesiyle eski ihtişamını kaybetmiş, bu dönem artık hükümdarlar dönemi değil güçlü devlet adamlarının söz sahibi olduğu bir dönem olmuştur.

Üç kardeşten içerisinde en etkisiz olan II. Alâeddin Keykubâd'ın saltanata ortak edilmesi şöyle değerlendirilebilir. Göstermelik de olsa onu saltanata ortak ederek iktidar peşinde olan veya dış etkilerle saltanat mücadelesine girişmesinin engellenmesi olarak değerlendirilmelidir.

6.2. Yeni Devlet Erkânın Belirlenmesi ve Aralarındaki İktidar Mücadelesi

Türkiye Selçuklu tahtında kimin oturacağı krizi kadar önemli bir başka kriz ise devlet erkânının kimlerden oluşacağıdır. Birinci kriz çözüldükten sonra Celâleddin Karatay devlet otoritesini sağlamak için boş kalan vezirlik makamına Necmeddin Nahcevanî getirmek istemiştir. Yapılan görüşmede Necmeddin Nahcevanî devletin içerisinde bulunduğu kriz ortamını iyi bildiği için hazine (beytül-mal)'den alacağı maaşı günde iki dirhemden yıllık 720 dirhemi geçmemesini ve diğer devlet erkânının yapılacak olan ödemelerinde bu ücretlendirmenin baz alınarak ödenmesini ve belirlenen ücrete razı olmalarının sağlanmasını istemiştir. Böylece Moğollara ödenen harç için yeni bir kaynak oluşturulup, ekonomik olarak biraz rahatlamının sağlanabileceği ve aynı zamanda Moğollara karşı koyamayan devlet erkânın bu şekilde devlete faydalı bir iş yapmış olacaklarını düşünmektedir.²³⁰ Devletin siyasi olduğu kadar ekonomik olarak da sıkıntılı bir dönemde olduğu açıkça görülmektedir.

Necmeddin Nahcevanî'nin bu talebi diğer devlet erkânı içerisinde infial yaratmış, şahsi menfaatlerinin aleyhine olan bu teklifi kabul etmemişlerdir. Celâleddin Karatay, Vezir Necmeddin, Sahip Mühezzibeddin'in mirasından 40 dirhem, devlet erkânının da aldıkları ücretin yarısını almaya ikna etmesiyle bu kriz çözülmüştür.²³¹ Celâleddin Karatay bu krizde bir kez daha göstermiştir ki anlaşmazlıkların çözülmesinde etkili isim olmuştur. Ayrıca hazineye ciddi bir tasarruf sağlanarak, devlet düzenini inşa etmek ve Moğollara ödenen vergi ve masrafları için ek bir kaynak oluşturulmuştur. Celâleddin Karatay'ın yönetimdeki kadrosu, Melikü'l-Ümerâ Seyfeddin Hamid Pervâne, Melikü'nüvvab Nizameddin Hurşid, Sarı Baba olarak tanınan Melikü'l-Küttab Şemseddin Mahmud'dan oluşmaktaydı.²³²

Necmeddin Nahcevanî vezirlik makamına geçtiği esnada uç bölgesinde çıkan Türkmen isyanları baş göstermiştir. Celâleddin Karatay'ın da görüşünü alarak Beylerbeyi Yavtaş ve Emir-i Âhur Fahreddin Arslandoğmuş'u uç bölgesinde çıkan Oyuz Melik isyanını bastırmak üzere görevlendirmiştir. Emirler isyanı bastırmaya

²³⁰ İbn Bibi, s.555

²³¹ İbn Bibi, s.555

²³² İbn Bibi, s.556

muvaffak olmuşlardır.²³³ Türkmenlerin bulundukları bölgelerde başkaldırmalarının temelinde merkezi otoritenin bozulması yer almaktadır. Yeni yönetimin oluşması ve ardından çıkan isyanın bastırılmasıyla bozulan düzenin tekrar inşası için çalışmalarına devam ederken Türkiye Selçuklularına yeni bir müdahale daha gerçekleşmiş ve sağlanmaya çalışılan istikrar tekrar iyice bozulmuştur. Altınordu hükümdarı Batu Han, Anadolu'da temsilcisi olan Sahip Şemseddin'in öldürülmesi araştırmak ve yeni vergiler toplamak için Hutu-kör, Kelegeç ve Kutlu Melik liderliğinde elçilik heyetini (Nisan 1250) Türkiye Selçuklu Devleti'ne göndermiştir.²³⁴ Batu Han, Sahip Şemseddin'in kendisine sadakatini bildirmesi neticesinde onu Türkiye Selçuklu Devletinin vezirliğine getirmiştir. Kendi himayesinde olan vezirin öldürülmesine sessiz kalmamıştır. Esasında bu durumun temelinde Batu Han ve Göyük Han arasındaki çekişme yer almaktaydı.²³⁵ Göyük ve Batu Han'ın mücadelesi Türkiye Selçuklu Devletini etkilemiştir. Hanlar arasındaki çekişmede Türkiye Selçuklu devlet adamları da güçlü olan hanın yanında yer almışlardır. İktidar arzusunda olan devlet adamlarının işine yaramış ise de devleti içinden çıkılamayacak bir kargaşa ortamına sürüklemiştir. Bu durum siyasi olduğu kadar ekonomik sıkıntılara da neden olmuştur. Moğol hanlarını memnun edebilmek için onlara muazzam hediyeler sunulmuş, gelen elçilerin masrafları ve vergiler devlete büyük bir mali sıkıntı içerisine sokmuştur.

Devlet erkânı Batu Han'ın bu girişiminden oldukça tedirgin olmuşlardır. Gelişen olayları izah için Batu Han huzuruna ikna kabiliyeti yüksek Tuğracı Şemseddin Mahmud çok miktarda mal ile gönderilmiştir. Yarlığ hükmü gereğince Tuğracı Şemseddin Mahmud yanında Sahip Şemseddin'in adamları olan Emir-i Ârız Reşîdüddin Cüveynî, Reisü'l-Bahr Şücaeddin Abdurrahman, Müstevfi Necibeddin Delihani, Emir-i Dâd Hatıreddin Zekeriya ve Sahip Şemseddin'i öldüren Bahâeddin Erzincanî ile Sârimüddin Alparsu'yu götürmüştür.²³⁶ Batu Han'ın huzuruna çıkan heyet yapılan soruşturma sonrasında suçsuz bulunmuş, han'a getirdikleri para ve hediyeleri sunarak öfkelerini dindirmişlerdir. Böylelikle bu tehlike atlatılmıştır. Batu Hanın huzuruna çıkan bu heyet yeni makam ve çıkarları doğrultusunda elde ettikleri menfaatlerle dönmüşlerdir.²³⁷

²³³ İbn Bibi, Muhtasar, "Ayvaz Melik" şeklinde okunmuştur. s. 244 İbn Bibi, M. Öztürk ise Oyuz Melik olarak ifade etmiştir. s.556

²³⁴ İbn Bibi, s.556; M. H. Yinanç, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2013, s. 206; Erdem, a.g.t., s.113

²³⁵ Şöyle ki Batu Han, Göyük'ün tahta geçmesini istememiş ve Kağanın seçileceği kurultaya katılmaması Göyük ile aralarının daha da açılmasına neden olmuştur. Daha sonra Göyük tahta geçince Batu Han'ın sorumluluğunda olan bölgelere(Anadolu, Gürcistan, Halep ve Musul) Elçigitay'ı ataması ve Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin ve vezir ve aynı zamanda Batu Han'ın naibi olan Sahip Şemseddin'i azletmiş ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı desteklemiştir. Göyük Han, Batu'nun Anadolu, Şam, Gürcistan valilerinin yerinden almak ve huzuruna getirmekle Elçigitay'ı görevlendirmiştir. Durumdan haberdar olan Batu Han, Elçigitay'ı yakalatarak öldürtmüştür. Bu yüzden iki Moğol Hükümdarının arası iyice açılmış ve savaş için harekete geçmişlerdir. Fakat savaş için yola çıktıkların Göyük Han ölmüş, büyük bir facia meydana gelmeden sona ermiştir. Tiesenhausen, İ., Altınordu Devletine Ait Metinler, çev. İ. Hakkı İzmirli, İstanbul, 1941, s.394-395; Abdulkadir Yuvalı, İlhanlı Tarihi, Kayseri 1994, s. 35; Erdem, a.g.t., 113-114.

²³⁶ İbn Bibi, s. 556; Turan, Selçuklular Zamanında..., s.489

²³⁷ O.Turan, "Celaeddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", Belleten, c. XII, S.45-48, Ankara 1948, s. 38

Batu Han'ın elçilerinin gelmesi üzerine ortalığın karıştığını gören ve Sahip Şemseddin'in başına gelenlerin kendi başına geleceğini düşünen vezir Necmeddin Nahcevanî vezirlik makamını bırakarak Halep tarafına gitmiştir.²³⁸ Görüldüğü üzere Türkiye Selçuklu Devleti'nin yönetimindeki isimler o kadar tedirgin ve korku içerisinde kalmışlardır ki vezirlik makamında oturan bir kişi dahi çekip gidebilmektedir. Moğolların huzuruna şahsi menfaat peşinde olanların gitmesi ve onların Hanları etkileyip yanlış yönlendirmeleri sonucunda her defasında geri dönen heyet devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur. Böylelikle devlet bu liyakatsiz kişilerin elinde Moğolların boyunduruğunda sona doğru sürüklenmiştir.

Elçilik heyetinin suçsuz bulunması sonrasında Batu Han, heyette bulunanları yeni görevlerine atamıştır. Vezirliğe Tuğracı Şemseddin Mahmut, Nâipliğe Reisü'l-Bahr Şucaeddin getirilirken; istifa (maliye) Necibeddin Delihani'ye, emir-i arazi-yi cuyuşi memalik (ordu müfettişliği) Reşideddin Ebu Bekir Cüveyni'ye ve Çorum emirliği ve subaşılığı Zekeriya-yı Sucasî' ye verilmiştir.²³⁹ Yeni görevlerini alan heyet geri döndüklerinde Batu Han'ın Sultana gönderdiği hil'at ve ok-yay, Karatay'a gönderdiği kürkü sunmuşlardır. Böylelikle yarlıg hükümleri yerine getirilmiş olup naib olan Nizameddin Hurşid, pervanelik görevine getirilmiştir.²⁴⁰

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Batu Han'ın müdahalesiyle yönetim kadrosunun değişmesi makamı elinden alınan devlet erkânı tarafından kaygıyla karşılanmıştır. Devletin içerisinde bulunduğu kötü gidişatı biraz olsun üç kardeşi saltanat makamına getirerek engellemeye çalışan Celâleddin Karatay gelişen olaylar karşısında tedirginlik içerisinde durumu düzeltme arzusunda idi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin dışarıdan yönetilen bir konuma gelmesi ve bu durumda ihtiras sahibi devlet adamların bu durumdan faydalanmaları karşısında sultandan başka kimsenin himayesini tanımayan Şemseddin Yavtaş başta olmak üzere Nizameddin Hurşid ve Fahreddin Arslandoğmuş dışarıdan müdahalelere karşı ve çıkarıcı devlet adamlarına karşı bir tutum içerisinde olmuşlardır. Batu Han tarafından atanan yeni yönetimin kabul edilmesi sıkıntılı olacaktı. Nitekim kendisine Melihşah ismini koyan Şücâeddin ile Reisü'l-Bahr²⁴¹ arasında divanda bir tartışma yaşanmış, Sahip Şemseddin Mahmud'a Şücâeddin'in saygısızca konuşmaları gergin olan ortamı alevlendirmiştir. Moğollar tarafından yönetime getirilenlerin kendi aralarındaki bu gerginliği Celâleddin Karatay ve ekibi sessiz bir şekilde takip etmekteydi. Sahip Şemseddin'in adamları korkarak ne yapacaklarını bilemez bir halde iktalarına dönmeye karar verdiler. Naib Şucaeddin Sinop'a, Reşideddin Malatya'ya, Hatîreddin Çorum'a gitmiştir. Emirlerin iktalarına çekilmeleriyle Sahip Şemseddin ve Müstevfi Necibeddin yalnız kaldılar. İyi bir dostlukları bulunan Sahip Şemseddin ve Müstevfi Necibeddin yaşamış oldukları küçük sorundan dolayı bir süre sonra ilişkileri düşmanlığa dönüşmüştür. Aralarında geçen tartışmayı Celâleddin Karatay'a Necibeddin anlatmış ve Sahip Şemseddin'e ağır suçlamalarda bulunmuştur. Ertesi gün divanda bu konu görüşülmüş Müstevfi

²³⁸ İbn Bibi, s. 556

²³⁹ İbn Bibi, s. 557; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 489

²⁴⁰ İbn Bibi, s. 557

²⁴¹ İsmi kaynaklarda bulunmamaktadır.

Necibeddin Sahip Şemseddin'in yaptığı bütün işleri delilleriyle birlikte divanda anlatmıştır. Tuğracı Sahip Şemseddin'in inkâr edebileceği bir husus kalmamıştır. Tüm bunların sonucunda Celaleddin Karatay sinirlenerek Sahip Şemseddin'e vezirlik divitini vurmak istemiş ise de divanda bulunanlar tarafından sakinleştirilmiştir.²⁴² Sahip Şemseddin yaptıklarını kabul etmiştir. Böylelikle vezirliği düşürülmüştür. Bu yaşananların sonrasında Sahip Şemseddin'in itibarı kalmamış, sözüne itibar edilmemiştir. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti'ne Batu Han tarafından atanan yönetim kendi aralarında yaşadıkları sorunlar neticesinde bir kısmı ıktalarına çekilmiştir. Müstevfi ve Sahip'in kendilerini devlet içerisinde itibarsızlaştırmıştır. Batu Han tarafından tayin edilen yönetim böylelikle tasfiye edilmiştir.

İranlı Vezirin fiilen hiçbir etkisinin olmadığı ve kuşku içerisinde yaşadığı bu süreçte(1252-1253) Mühezzibü'd-Din Ali'nin oğlu Muineddin Süleyman'ın gerek içeride gerek Moğollar nezdinde önemli bir kişiliği mevcuttu. Erzincan serkeşliği için Muineddin Süleyman ile Seyfettin Torumtay²⁴³ arasında bir mücadele yaşanmaktaydı. Anlaşmazlığın çözülmesi için iki emir Moğol kumandanı Baycu Noyan'a müracaat etmişlerdir. Bu tarz anlaşmazlıklarda Baycu Noyan'a başvurulması karşısında bazı devlet erkânında hoşnutsuzluk yaratmaktaydı. Özellikle Celaleddin Karatay ve ona yakın devlet erkânı tarafından vatan hainliği olarak kabul görülmekteydi. Baycu Noyan'ın tutumu babasından dolayı Müineddin Süleyman'dan yana olmuştur. Bu durumdan yararlanmak isteyen Sahip Şemseddin, Emir Muineddin ile olan iyi ilişkilerine güvenerek, bulunduğu zor durumdan kurtulmak için yaşanan olayları ve Selçuklu yönetimini şikâyet eden şifreli bir mektup yazarak Baycu Noyan'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bir gulâmın ihbarı üzerine mektuplar yerine ulaşmadan Emir-i Ârız Samsamüddin Kaymaz tarafından ele geçirilerek Karatay'a ulaştırılmıştır. Şifreli mektuplar Sadr-ı İmam Zeyneddin tarafından çözülmüş, Sultan ve Devlet erkânı önünde okunarak Sahip Şemseddin ihanetle suçlanarak Karatay tarafından tutuklanmış ve Antalya kalesine hapsedilmiştir.²⁴⁴ Fakat Sahip Şemseddin'in adamlarından Esirüd-din Münecim durumu Baycu Noyan'a bildirmiştir. Baycu Noyan Sahip Şemseddin'in kurtarılması için Alâeddin Ali Bey ile Cemaleddin Derzi Saveci'yi görevlendirmiştir. Böylelikle Sahip Şemseddin kurtarılmıştır. O, Moğol elçilerine katılarak yola çıkmış; heyete Emîr-i Ârız Reşideddin Cüveynî de katılmıştır. Bunlar Baycu Noyan'ın yanına gitmişler ve Moğol hizmetinde Anadolu'ya hıyanet edebilecek fırsatların doğmasını beklemişlerdir.

Yönetimde yapancılara birbirlerini himaye etmeleri kayırmaları neticesinde devlet yönetimi tamamen yabancılara eline geçmiş sayılırdı. Yabancılar güçlü bir yardımlaşma ile hareket ederek öz memleket eşraf ve ulemasından kimseleri devlet işlerinden uzak tutuyorlardı. Anadolu halkı ihtiras sahibi bu yabancılara hıyanetleri neticesinde Moğol baskısı altında ezilmeye başlamıştır. Bir yabancı öldüğünde veya

²⁴² İbn Bibi, s. 558

²⁴³ Seyfeddin Torumtay hakkında geniş bilgi için bkz.: İsmet Kayaoğlu, "Torumtay Vakfiyesi", VD., XII, Ankara 1978, s. 91-112.

²⁴⁴ İbn Bibi, s.558-559; N. Kaymaz, II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev..., s. 52; Turan, "Celaleddin Karatay Vakıfları...", s. 39

azledildiğinde yerine muhakkak başka bir yabancı gelmiştir.²⁴⁵ Dolayısıyla Tuğracı Sahip'ten boşalan vezirlik makamına Celaleddin Karatay ve devlet erkânının görüş birliğiyle Konya kadısı İzzeddin Muhammet Razi getirilmiştir (1253). Razi dürüst, ilim sahibi ve devlet erkânının güvenini kazanmış önemli bir yönetici idi. Kadılık görevi dışında önemli görevlerde bulunmuştur. Bağdat'a elçi olarak gönderilmiş (1251) ve halifeden sultan ve kardeşleri için hil'at ve hediyeler getirmiştir.²⁴⁶ Moğollarla mücadele eden, dirayetli bir kişiliğe sahip olan Razi'ye Mevlana'nın duyduğu saygı yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır.²⁴⁷

Sahip Razi, ülkede düzeni ve dirliği sağlamaya çalışırken yeni bir problemle karşı karşıya kaldı. Tuğracı (Sahip) Şemseddin Mahmut'un Baycu Noyan'ın yanına gitmesinden sonra Moğollar, gayrimeşru mali isteklerle Türkiye Selçuklularını sıkıştırmaktaydı. Baycu Noyan arka arkaya birlik kumandanlarını göndererek korku salmak yoluyla mali isteklerini elde etme yoluna başvurmuştur. Bu eylemlerin yarattığı mali sıkıntılar ki devlet memurlarının ücretlerinin dahi ödenemez bir duruma gelmesine neden olmasıyla Karatay ve devlet erkânı Karakurum 'a elçi göndererek duruma Mengü Kağanın müdahale etmesini düşünmüştür. Bu görev için ise Emir-i Dâd Fahreddin Ali uygun bulunmuş ise de yeni bir Moğol elçilik heyetinin gelmesi ile bu düşünce ortadan kalkmıştır.²⁴⁸

Konya'ya gelen Mengü Han'ın elçileri Büyük Sultan İzzeddin Keykâvus'u huzuruna çağırırmaktaydı. Mengü Han'ın huzurunda Sultanın bizzat tabiiyetini bildirmesini istiyordu. Bu talep Selçuklu sultanı için ve Türk Devleti için bir onur kırıcı durum olmasından dolayı çeşitli bahanelerle elçilik heyetleri oyalanarak geri çevriliyordu. Fakat Mengü Han ısrarla Türkiye Selçuklu Sultanını huzuruna istiyordu. Her gelen heyet Türkiye Selçuklu Devleti için büyük bir ekonomik külfet demektir. Bu durum karşısında Türkiye Selçuklu devlet erkânı isteksiz de olsa Mengü Han'ın huzuruna çıkmaya karar vermiştir. Moğolların bu ısrarlı tutumları karşısında Moğol Kağanı'nın huzuruna çıkmaktan başka bir çare olmaması üzerine Vezir Razi, Atabey Celâleddin Karatay, Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş, Emîr-i Âhur Fahreddin Arslandoğmuş, Pervâne Nizameddin Hurşid ve yanlarında üç sultan ile birlikte Moğol Kağanı'nın huzuruna çıkmak için Kayseri'ye doğru hareket ettiler. Kayseri'de Sultan İzzeddin'e Kayseri Subaşı Kadı Seyfeddin Türkeri yakınlık göstermiştir. Ahlaki kaideler içerisinde yaşamını sürdüren Sultan İzzeddin burada Türkeri'nin etkisiyle içki içmeye, kumar oynamaya ve ahlak dışı hareketlere yönelmeye başladı. İbn Bibi Türkeri'nin bu hareketinin nedenini kendi çıkarları doğrultusunda Sultanı halkın ve devlet erkânın gözünden düşürmek olarak açıklar.²⁴⁹ Bunlar yaşanırken Sultan Alâeddin'in has köleleri arasında özel bir yere sahip olan Amid kumandanı Şemseddin Altun-aba²⁵⁰ Kayseri'ye geldiğinde işlerin karışıklığı ve sultanın içerisinde bulunduğu

²⁴⁵ Yinanç, Selçuklular Devri... ,s. 211

²⁴⁶ İbn Bibi, s.562; Anonim Selçukname, s.34

²⁴⁷ Mevlânâ Celâleddin-i Rumî, Mektuplar, Trk. trc. A.Gökıparlı, Ankara 1992, 71. Mektup, s.107-111.

²⁴⁸ Nejat Kaymaz, Anadolu Selçuklularının İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü, Ankara 2011, s.138

²⁴⁹ İbn Bibi, s. 563

²⁵⁰ Hayatı ve eserleri için bkz. O. Turan, "Şemseddin Altun-aba Vakfiyesi ve Hayatı", Belleten, c.XI, S.42, s.197-235.

ahlak dışı ortamı görünce sert eleştirilerde bulunmuştur. Hazinesin israflarla boşaltılmasını, Sultanın eğlence meclislerine katılmasını ve devlet işleri ile ilgilenmemesini de açık bir yüreklilikle dile getirmiştir.²⁵¹ Yapılan eleştiriler sonrasında gereğinden fazla olan tercüman ve münşilerin sayıları düşürülmüş, maaşlarda düzenlemeler yapılmış böylelikle hazine büyük bir kâr elde etmiştir. Ekonomik açıdan yapılan eleştiriler neticesini vermiş ise de sultan için yapılan eleştiriler faydasız olmuştur. Sultan içinde bulunduğu zevk ve sefa içerisinde yanlış kişilerle hatalarına devam etmiştir.²⁵²

Seyfeddin Türkeri ile daha öncesinden araları bozuk olan Şemseddin Altun-aba'nın yapmış olduğu eleştiriler Türkeri'nin kendisine olan düşmanlığını artırmıştır. Türkeri, Şemseddin Altun-aba'nın hâciblerinden Fahreddin Belek'i para ile kendi safına çekmiş ve ona Şemseddin Altun-aba'yı zehirletmiştir.²⁵³ Altun-aba'nın malları ve parası devlet hazinesine aktarılmıştır. O, dürüst, açık sözlü bir devlet adamıydı fakat devlet yönetiminde ihtiras sahibi liyakatsiz kişilerin bulunmasından dolayı kendisine taraftar bulamamıştır. Kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden Türkeri'nin gurur ve kibri artmış ve yaptığı kötü hareketlerin kontrolden çıkması neticesinde sultan tarafından görevinden alınarak, Mindas Kalesi'ne götürülmüş ve orada öldürülmüştür.

Sultan II. İzzeddin Moğol Kağanı'nın huzuruna gitmeye karar verince Kılıç Arslan ile Alaeddin Keykubad'ın yanlarında Celâleddin Karatay, Şemseddin Yavtaş ve Fahreddin Arslandoğmuş'u Kayseri'de bırakarak Moğolistan'a hareket etmiştir. Fakat Sivas'a ulaştığında II. İzzeddin Keykâvus, Atabeyi Celâleddin Karatay'ın²⁵⁴ ölüm haberini alınca (h.652/m.1254) perişan olmuş ve seyahatten vazgeçmiştir.²⁵⁵ II. İzzeddin Keykâvus'un mazbut yaşantısını terk ederek eğlence ve içki âlemlerinde vakit geçirmeye başlaması ve liyakatsiz kişileri önemli mevkilere getirmesi, devlet büyüklerinde kendisine karşı bir hoşnutsuzluğun oluşmasına neden olmuş ve kardeşi Kılıç Arslan'a yönelmelerine yol açmıştır.²⁵⁶ Durumun farkında olan Sultan ülkeden ayrılmanın kendisi için iyi olmayacağı düşüncesiyle seyahatten vazgeçmiş ve Moğol

²⁵¹ İbn Bibi, s. 563-564

²⁵² İbn Bibi, s. 564

²⁵³ İbn Bibi, s.564.

²⁵⁴ Karatay, Anadolu kökenli gayrimüslim Rum aileye mensuptur. Celâleddin Karatay, devletin iç ve dış hadiseler karşısında zor duruma düştüğü bir dönemde devleti zor durumdan çıkarmaya çalışan önemli bir devlet adamıdır. Artan Moğol baskısı, sultanların çocuk yaşta olmaları ve ihtiras sahibi olan devlet adamları iktidar mücadeleleri yaşadığı bu dönemde Karatay ahlaki ve şahsi kudreti neticesinde sevgi ve saygı kazanmıştır. Devlet içerisinde en güçlü konuma gelen Karatay bu gücünü kötüye kullanmamıştır. Aksine H. G. Crane, vezirlerin diktadörlük derecesine varan güçlerini engellemeye çalıştığını söylemektedir. Türkiye Selçuklu Devletini şeref ve birliğini korumaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuş ayrıca Siyasi yönü yanında yaptırmış olduğu hayır kurumları ile de dikkat çeken önemli bir devlet adamıdır. Celâleddin Karatay için bkz. O. Turan, "Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", s. 17-173 ayrıca Howard Grant Crane, Material Fort he Study of Muslim Patronage in Seljuq Anatolia; The Life and Work of Jalâl Al-Dîn Qarâtâî, Harvard Üniversitesi, Doktora Tezi, Cambridge, Massachusetts, 1975.

²⁵⁵ İbn Bibi, s.565

²⁵⁶ Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.559; Kaymaz, II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev..., s. 54

elçilerinden çeşitli hediyeler ile özür dileyerek Kayseri'ye dönmüştür. Karatay'ın ölümünü de bahane ederek Kağanın huzuruna çıkmaktan da kurtulmuştur.

II. İzzeddin Keykâvus'u IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubâd ile emirler Gedük mevkiinde karşılaşmışlardır. Burada nasıl bir yol izlenmesi hususunda yapılan müzakere sonrasında II. Alâeddin Keykubad'ın Moğol Kağan'ına gönderilmesine ve II. İzzeddin Keykâvus'un gelememesinden dolayı özür dilemesine, ayrıca devletin içerisinde bulunduğu siyasi sıkıntıların yol açtığı ekonomik sıkıntıları da Moğol Kağanı'na anlatmak üzere gönderilmesine karar verilmiştir.²⁵⁷ II. İzzeddin Keykâvus, Moğol Kağanı'na bir mektup yazarak kardeşi II. Alâeddin Keykubad ile göndermiştir. II. İzzeddin Keykâvus, Moğol Kağanı'na yazdığı mektupta; *"Benim gibi bir sultan olan küçük kardeşim Alâeddin'i size gönderiyorum. Benim bizzat gelemeyişimim sebebi, Atabeyim Celâleddin Karatay'ın vefat etmiş olmasıdır. Garp tarafındaki bir düşmanım bana karşı hareket etmiştir. Başka bir zaman muhakkak kendim geleceğim"*²⁵⁸ demiştir.

Aksarâyî II. Alaeddin Keykubad'ın bu şekilde Moğol Kağanı'nın huzuruna gönderilmesini Celaleddin Karatay'ın ölümünden sonra kardeşler arasında çıkan anlaşmazlığa bağlı olarak açıklamıştır. II. Alâeddin'e bağlı olan devlet erkânı kendisini II. Keyhüsrev'in vaziyeti doğrultusunda teşvik etmişler ve bu amaçla kardeşleri olmadan kendisinin ülke yönetimini istemek için Batu Han'ın huzuruna çıkmasını istemişlerdir.²⁵⁹

II. Alâeddin Keykubad, Emir Seyfeddin Torumtay, Naib Şücâeddin Abdurrahman, Lala Emir Bedreddin Muslih ve Emir Nureddin Abdullah ile birlikte büyük miktarda hediye ve para ile hareket etmiştir. Kafileyeye yolda Sultan'a Gıyaseddin'in annesi, Tuğracı Sahib, Emîr-i Ârız Reşîdüddin ve bir grup destekçi de katılmıştır.²⁶⁰ Bunlar her yerde saltanatın gerçek sahibinin II. Alâeddin olduğunu söyleyerek yola çıkmadan önceki fikirleri gün yüzüne çıkmıştır.

6.3. II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan Arasındaki Saltanat Mücadelesin Tekrar Başlaması ve Ahmedhisar Savaşı (1254)

II. İzzeddin Keykavus, Moğol Kağan'ının yanına kardeşi II. Alâeddin'i gönderdikten sonra IV. Kılıç Arslan ile birlikte başkent Konya'ya dönmüştür. Artık saltanat makamı fiili olarak iki kardeşe kalmıştır. Sultan II. İzzeddin Keykâvus Konya'ya döndüğünde eğlenceye dalarak devlet işlerini unutmuştur. Hükümdar gibi hareket etmekten uzaklaşan sultan, liyakatsiz kölelikten yetişme kişilere rütbe ve mevki vermesinin yanında bir de devlet işlerine Hristiyan dayılarının²⁶¹ müdahil olması devletin güçlenmesi için çalışan samimi devlet adamlarını gücendirmiştir. Sultan aleyhinde olan ümera ve ahalinin kendisini tahtan indirmesine meydan bırakmadan kardeşi IV. Kılıç Arslan'ı ortadan kaldırma düşüncesine kapılmış ise de bunun ne kadar

²⁵⁷ İbn Bibi, s.565

²⁵⁸ Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.560; Abû'l-Farac, Muhtasari'd-Düvel, s. 26

²⁵⁹ Aksarâyî, s. 29

²⁶⁰ İbn Bibi, s. 565

²⁶¹ Zamanla devlet yönetiminde etkin hale gelen dayılar, beylerbeyliği ve kondistabl (emir-i ahur) gibi önemli görevlere gelmiştir. İbn Bibi, s. 565-566.

acı olduğunu düşünerek bundan vazgeçmiş, onu her ihtimale karşı baskı altına almıştır. İsmen hükümdar unvanını alan IV. Kılıç Arslan'ın ümera ve halkla temasına izin verilmemiştir. Ayrıca II. İzzeddin Keykâvus'un dayıları IV. Kılıç Arslan'a karşı saygısız davranışlarla onu rencide ederek sık sık kavga etmişlerdir.²⁶²

IV. Kılıç Arslan ise firar ederek kendisine taraftar olacaklarını düşündüğü devletin ileri gelenlerini etrafında toplayarak müstakil saltanatını ilan etme düşüncesindeydi. IV. Kılıç Arslan'ın bu sıkıntılı süreçte yardımına daha önce Türkistan seyahatinde havaic-salar (kiler sorumlusu) Kemaleddin yetişmiştir. Kemaleddin'in yapmış olduğu plana göre Develi Subaşı Nusreddin Kaymaz ve Kayseri Subaşı Emîr-i Ârız Samsaüddin'e mektupla durum bildirilecek ve yardım istenecektir. Yapılan bu plan doğrultusunda hareket edilmiş ve mektuplar gönderilmiştir. Develi Subaşı Nusreddin ve Kayseri Subaşı Emîr-i Ârız Samsaüddin Konya da nazır iken mevkilerinin düşürülmeleri neticesinde II. İzzeddin Keykâvus'a muhalefetlerinden dolayı mektuplara olumlu cevap vermişler ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Kayseri'ye gelmesini istemişlerdir.²⁶³ Yapılan plan gereğince IV. Rükneddin Kılıç Arslan köle kılığında saraydan çıkmış, gece boyunca hareket ederek Aksaray, Hoca Mesud Kervansarayı ve Ürgüp üzerinden Develi'ye ulaşmıştır.²⁶⁴ Sultanı, Nusreddin büyük bir saygı ve sevgiyle karşılamıştır. Nusreddin IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın geldiğini ve iki gün içerisinde Kayseri'ye hareket edeceğini Samsamüddin'e haber vermiştir. Samsamüddin sultanın geldiğini haber alınca hemen Develi'ye hareket etmiş ve orada sultana bağlılığını bildirmiştir. Kayseri'de bulunan ümera, ulema ve şehrin önde gelen isimleri IV. Kılıç Arslan'a biat etmişlerdir. IV. Kılıç Arslan Kayseri'de müstakil sultanlığını ilan etmiş ve Anadolu'nun dört bir tarafına haber göndererek kendisine biate davet etmiştir. II. Keykâvus'un davranışlarından, Hristiyan dayılarının devlet işlerine müdahil olmasından ve liyakatsiz kişilere rütbeler verilmesinden hoşnut olmayan Anadolu beyleri IV. Kılıç Arslan'ın bu davetine olumlu cevap vermişlerdir. Böylece Kayseri'de büyük bir taraftar kitlesi meydana gelmiştir.²⁶⁵

Kayseri'de IV. Rükneddin Kılıç Arslan bağımsızlığını ilan (1254) ettikten sonra kendi adına sikke bastırmıştır. Bastırmış olduğu sikkelerde kardeşi II. Alâeddin Keykubâd'ın adına da yer vermiştir. Bu tutumu ile II. Alâeddin Keykubâd'ı yanında göstermek istemiştir.²⁶⁶

II. Keykâvus, IV. Kılıç Arslan'ın gizlice Konya'dan kaçtığını haber alınca hemen arkasından askeri birlik göndermiş ise de IV. Kılıç Arslan'ın Develi'ye ulaşmasıyla askeri birlik geri dönmüştür. IV. Kılıç Arslan'ın Kayseri'ye ulaşması ve taraftar toplamaya başlaması karşısında II. Keykâvus ve devlet erkânı toplanarak bu konunun

²⁶² İbn Bibi, s. 566; Abu'l Farac, Muhtasari'd-Düvel..., s. 27; Yinanç, Selçuklular Devri..., s.217

²⁶³ İbn Bibi, s. 567; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 493

²⁶⁴ Ekici, a.g.t., s. 31

²⁶⁵ İbn Bibi, a.g.e., s.568; Yinanç, Selçuklular Devri..., s.218

²⁶⁶ h.652/m.1254 tarihinde IV. Kılıç Arslan ve II. Keykubâd adına basılmış dört sikke bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Sivas'ta, bir tanesi Kayseri'de basılmıştır. Bir tanesinin basıldığı yer hakkında bilgi bulunmamaktadır. 1254 tarihli sikkelerden bir tanesi de Konya basılmıştır. İki kardeş adına basılan sikkelerin tarihi ile II. Keykubâd ölümü aynı zamana rastlamaktadır. Ayrıca h. 653 tarihli iki kardeş adına bir sikkede mevcuttur. Erkiletlioğlu, Güler, a.g.e., s.178-179, no:399-404.

kan dökülmeden çözülmesine karar vermişlerdir. Bu amaçla Beylerbeyi Emîr Şemseddin Yavtaş Kayseri'ye gönderilmiştir. Yavtaş, IV. Kılıç Arslan'a isyan etmesinin, düşmanların işine yarayacağını ve bilhassa Moğolların bu durumdan istifade ederek memlekete zarar vereceğini, devlet ve milletin selameti için Konya'ya dönmesi gerektiğini nasihat etmiştir.²⁶⁷ Bu sözler karşısında IV. Kılıç Arslan sinirlenerek Yavtaş'ı öldürmek istemiş ise de buna Samsamüddin engel olmuş ve onu Develi'de bulunan Öksüd Mağarası'na hapsedmiştir. Bir kaç gün sonra Kayseri'ye tekrar getirilen Yavtaş, IV. Kılıç Arslan'a muhalefetten vazgeçirilerek, bağlılık yemini ettirilmiştir. Yavtaş'ı kendi yanlarına çektikten sonra Elbistan Subaşı Felekeddin Halil ile Hüsameddin Baycar'ı Kayseri'ye davet etmişler ve olumlu cevap almışlardır. IV. Kılıç Arslan kendisine katılan emirlerle birlikte Konya'yı alıp tek başına hâkimiyet kurma arzusunu daha da güçlendirmiştir.²⁶⁸

IV. Kılıç Arslan'ın yanındaki makam ve rütbe peşinde olan emirler II. Keykâvus'un asker toplamasına fırsat vermeden Konya'ya hareket edilmesini istiyorlardı. Bu amaçla Felekeddin Halil ile Hüsameddin Baycar, kendi askerleriyle Aksaray'a bir menzil uzaklıktaki Alâeddin Kervansaray'ına kadar hareket etmişlerdir. Burada bulunan bir grup, onlara karşı gelmeleri neticesinde kervansarayın kapısını yakarak, burada bulunanların bir kısmını öldürmüşler ve bir kısmının da mallarına el koymuşlardır.²⁶⁹

Şemseddin Yavtaş'ın taraf değiştirdiğini duyan II. Keykâvus, giderek güçlenen IV. Kılıç Arslan'ın oluşturacağı tehlikenin farkına varmıştır. II. Keykâvus, Alâeddin Kervansaray'ında yaşananları öğrenince telaşa kapılmıştır. Bu esnada Emir Muineddin Süleyman ve Hatîreddin Konya'ya gelmiş, II. Keykâvus'u asker toplamak için teşvik etmişlerdir. II. Keykâvus hazinenin tüm imkânları kullanmış ve ücretli asker toplayarak hazır olan orduyu daha da güçlendirmiştir. IV. Kılıç Arslan'ın üzerine yürüyen II. Keykâvus, Kırşehir üzerinden Tuzağaç'a gelmiştir. Ancak Sultan II. Keykâvus ve devlet erkânı savaşmak istemiyordu; çünkü çıkacak olan iç savaş neticesinde zor bir süreçten geçen devlet daha sıkıntılı bir sürece girebilirdi ve en önemlisi Moğollar bu durumdan istifade ederek baskılarını daha da artırabilirlerdi.²⁷⁰

II. Keykâvus, bu esnada Anadolu'da güzel ahlak, erdemi ve ilmiyle meşhur olan şeyh-i âzam Sadreddin Mehmed Konevî²⁷¹ ve Nâzır-ı Mülk Humameddin Şadbehr'i kardeşi IV. Kılıç Arslan'a göndererek savaşın beraberinde getireceği kötülükleri anlatmak ve barışı sağlamak için gönderilmiştir. Bunun yanı sıra Sivas, Malatya, Diyarbakır, Harput şehirlerini yani Kızılırmak Nehri'nin doğusunu kendisine vereceğini, buralarla yetinmesini istemiştir.²⁷² IV. Kılıç Arslan, bu iki büyük adamın nasihatleri neticesinde yumuşamış ve kardeşinin teklifini kabul ederek, kendisine

²⁶⁷ Yinanç, Selçuklular Devri..., s. 218

²⁶⁸ İbn Bibi, a.g.e., s.568-569; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 493

²⁶⁹ İbn Bibi, s. 569

²⁷⁰ Yinanç, Selçuklular Devri..., s.219

²⁷¹ Mecdüddin İshak'ın oğlu ve Muhyiddin İbnü'l Arabî'nin öğrencisi olup; Muhyiddin İbnü'l Arabî'den sonraki en önemli vahdet-i vücud düşüncesinin temsilcisidir. Ekrem Demirli, "Sadreddin Konevî" TDVİA, c. 35, s.420-425.

²⁷² İbn Bibi, s.569-570; Yinanç, Selçuklular Devri..., s.219

bırakılan memleketlere hükmetmeyi düşünmüştür. Fakat II. Keykâvus'un bu makul teklifine şahsi ihtirasları peşinde olan savaş çığırtkanlığı yapan Samsamüddin, Nusreteddin, Felekeddin ve Hüsameddin Baycar teklif edilen yerlere ek olarak Kayseri ve Kırşehir'i de istiyorlardı. Kayseri Kadısı Celâleddin Habîb'i Ahmedhisar düzlüğündeki sultan otağında olan II. Keykâvus'a elçi olarak göndererek bu taleplerini iletmişlerdir. Bu teklife Harzemli ve diğer yabancı askerlerin komutanlığını yapan Sadreddin Kutluşir, Zeyneddin Ali Bahadır ve Cemaleddin Horasanî karşı çıkmışlardır. Her ne kadar emirler karşı gelse de Sultan II. Keykâvus savaşın yaşanmasını istemediği için bu teklifi kabul etmiş ve Emîr Hümâmeddin ile Kadı Celâleddin Habib'i tekrar kardeşine göndermiştir.²⁷³

IV. Kılıç Arslan'ın mahiyetindeki ümera II. Keykâvus'un Kayseri ve Kırşehir tekliflerini de kabul etmesini acizliği ve korkusu nedeniyle kabul ettiği düşüncesiyle daha da cüretkâr tavırlar içerisine girmişlerdir. Nitekim vakit kaybetmeden II. Keykâvus'un üzerine yürümeyi, onu mağlup ve esir etmeyi, saltanat makamından indirerek IV. Kılıç Arslan'ın müstakil saltanatını temin etmeyi düşünmüşlerdir. II. Keykâvus Ahmedhisar Ovası'nda gelecek barış haberini beklerken, IV. Kılıç Arslan'ın ordusunun gelmekte olduğunu gördü. II. Keykâvus'un ordusunun da hemen harekete geçmesiyle iki ordu karşı karşıya gelmiştir. Nusreteddin ve Felekeddin Halil saldırıya geçmiş II. Keykâvus'un askerleri bunları püskürttükleri gibi IV. Kılıç Arslan'ın ordusunu dağıtmıştır. Nusreteddin, Kureyşoğlu, Samsamüddin yakalanarak II. Keykâvus'un dayıları tarafından öldürülürken, Felekeddin Halil kaçmayı başarmıştır. IV. Kılıç Arslan ise Sis'e gitmek için Develi'ye hareket etmiştir. Fakat yolda Türkmenler tarafından yakalanarak bu durum II. Keykâvus'a bildirilmiştir. IV. Kılıç Arslan Fahreddin Arslandoğmuş tarafından Kayseri'ye getirilmiş, II. Keykâvus onu şehrin girişinde karşılamıştır. Kardeşini iyi bir şekilde karşılayan II. Keykâvus, onun bir hatasının olmadığını sorumluların Nusreteddin, Felekeddin, ve Samsamüddin olduğunu, cezalarını da çektiklerini belirterek IV. Kılıç Arslan'ı teselli etmiştir. Daha sonra iki kardeş Keyhüsreviye (Keykubadiye) köşküne gitmişler, II. Keykâvus, IV. Kılıç Arslan'a hil'at ve kıymetli hediyeler vermiştir. IV. Kılıç Arslan'dan ikamet yeri olarak Amasya veya Borgulu (Uluborlu) arasında seçim yapması istemiştir. Amasya'yı seçen IV. Kılıç Arslan bir süre sonra buranı havasından etkilenererek Borgulu'ya geçmek istemiş ve bu isteği kabul edilerek, Borgulu'ya nakledilmiştir.²⁷⁴ Aksaray'ı ise IV. Kılıç Arslan'ın Burdul (Burdur)'a hapsedildiğini ve başına gardiyan olarak II. Keykâvus'un Hristiyan dayısı Kir Haye'nin tayin edildiğini ve bu süreçte Kir Haye'nin IV. Kılıç Arslan'a kötü davrandığını aktarmaktadır.²⁷⁵

İki kardeş arasında gerçekleşen bu savaş müşterek saltanat devrini sona erdirmiş ve II. Keykâvus'un müstakil saltanat dönemini başlatmıştır. Yaşanan bu savaşın sorumluları ihtiras sahibi emirler olmuş, makam ve rütbe sahibi olmak için IV. Kılıç Arslan'ı tek başına iktidara getirmek istemişlerdir. Fakat devletin imkânlarının II. Keykâvus'un elinde olması bu emirlerin emellerine ulaşmasında engel olmuştur.

²⁷³ İbn Bibi, s. 570; Yinanç, Selçuklular Devri..., s.219

²⁷⁴ İbn Bibi, s. 570-571.

²⁷⁵ Aksaray, s.31

Yaşanan bu savaş nedeniyle ordu yıpranmış, hazine büyük bir zarar görmüş bunların neticesinde Moğol etkisi devlet üzerinde gittikçe artmıştır. Çünkü Moğollar kardeşler arasındaki bu saltanat mücadelelerini fırsata çevirmeyi çok iyi bilmişlerdir. Bir kardeşe karşı diğerini destekleyerek bu mücadelelerin daha da hararetlenmesini sağlamışlardır. Onların tek istediği merkezi otoritesi zayıf bir Türkiye Selçuklu Devleti üzerinde siyasi hâkimiyet kurmak ve ekonomik olarak sömürmektir.

6. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS'UN MÜSTAKİL SALTANAT YILLARI VE MOĞOLLARLA MÜCADELE (1254-1258)

II. Keykâvus kardeşi IV. Kılıç Arslan ile saltanat mücadelesinde ikinci kez başarılı olarak, tek başına saltanat makamına sahip olmuştur. II. Keykâvus, Vezirlik makamına Kadı İzzeddin'i, Beylerbeyliğine Yavtaş'ı, Atabeğliğe Fahreddin Arslandoğmuş'u, Müstevfilğe Necibeddin'i, Müşrifü'l mülk²⁷⁶ görevine Kıvameddin'i, Pervaneliğe Nizameddin Hurşid'i atamıştır.²⁷⁷ Bu idari kadro başarılı bir şekilde devlet işlerini yönetirken II. Keykâvus bir süreliğine de olsa eski sefahat hayatına devam etmiştir.

Sahip İzzeddin, Baycu Noyan ve diğer Moğol Noyanlarından gelen elçilerin son zamanlarda sıklaşması ve masrafların artması nedeniyle hazinenin boşaldığını görmüştür. Buna bağlı olarak devlet gelirlerinin de azalmasıyla gelir gider dengesi bozulmuş ve hazine gittikçe açık vermeye başlamıştır. Bu kötü gidişe çare bulmak için Sahib İzzeddin, Yavtaş ve Arslandoğmuş²⁷⁸ bir araya gelmiş, yapılan istişare sonucunda Batu Han'a elçi gönderilmesine karar verilmiştir. Gönderilecek elçilik heyetinin başına Fahrü'd-devle Ebü'l Hayrat Ali seçilmiş ve kıymetli hediyeler ve 100.000 sultanî dirhemle gönderilmiştir. Batu Han'ın huzuruna çıktıklarında durumu izah etmişler ve bağlılıklarını sunmuşlardır. Batu Han, elçilik heyetine hak vererek Baycu Noyan ve diğer emirlerin, elçilerin Anadolu'ya gitmelerini yasaklayan bir yarlığ ve peyza çıkardı. Elçilik heyetinin yanında Taktasun Yargucu'yu Anadolu'ya göndermiştir. Baycu Noyan ve diğer Moğol Noyanları bu karar karşısında hoşnut olmamışlardır. Bir süre de olsa Anadolu'ya gidip gelmeye cesaret edememişler ise de Baycu Noyan, Meliku'l-ûmera Fahreddin Ali'ye; *"Bundan sonra Rum memleketlerine gitmek için bir yol bulmak gerekir. Çünkü benim yokluğumda başınıza felaketler gelir."* diyerek, Anadolu'ya girmenin farklı yollarını aramıştır.²⁷⁹ Türkiye Selçuklu Devleti'nin talebi üzerine Anadolu'ya girmesi kısıtlanan Moğol Noyanları alınan bu karara rağmen arada sırada gönderilen elçiler göndermiş ise de bunlara ilgi ve alaka gösterilmemiştir.

Bu süreç içerisinde yeni yönetim istikrarı sağlamıştır. Fakat bu istikrar uzun sürmemiş, Moğolların tekrar gelmesiyle kısa sürede son bulmuştur. Bu dönemde dış ilişkiler tekrar canlanmaya başlamış öyle ki, Darü'l-hilafe (Bağdat)'den, İslam ve Hristiyan devletlerinden elçiler gelip gitmeye başlamıştır.²⁸⁰ İç siyasette de istikrar ve güven ortamını sağlamak amacıyla olan yönetim bu esnada Maraş, Elbistan ve Malatya bölgesinde yaşayan Ağaçeriler'in²⁸¹ siyasi otorite boşluğundan faydalanarak, Çukurova-Suriye sınırına kadar uzanan sahada yol keserek eşkıyalık yapmaları üzerine harekete geçmiştir. Doğu ve Güneydoğu da Türkmenlerin bu hareketleri, bir nebze de olsa yakalanan istikrarın ve bölgede asayişin bozulmasına neden olmuştur. Bu nedenle Sahip

²⁷⁶ Devletin mali ve idarî işlerini kontrol eden, yeri geldiğinde divan adına memur gönderen divân-ı işrâf'ın reisine Müşrifü'l mülk denirdi. Ayrıca müşrif-i memâlik, işrâf-ı memâlik ve müşrif gibi adlarda verilmiştir. İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s.97-98.

²⁷⁷ Aksarayı, s. 31

²⁷⁸ İbn bibi ölen karatay'ında ismini vermektedir.

²⁷⁹ İbn Bibi, s.572

²⁸⁰ İbn Bibi, s.573; Erdem, a.g.t.,s. 121

²⁸¹ bkz. Faruk Sümer, "Ağaçeriler", Belleten, 1962, S. 103, c. XXVI, s. 521-528; F. Sümer, "Ağaçeriler", TDVİA. c.1, s. 460-461; CL. Huart, "Ağaçeriler", İA., MEB, c. 1, s. 148 ; İlyas Gökhan, "Ağaçeriler", Kahramanmaraş Ansiklopedisi, c. 1, 2017, s.85-86

İzzeddin, Beylerbeyi Yavtaş ve diğer emirler, bölgede asayiş sağlamaya ve Ağaçerileri cezalandırmak amacıyla bir ordu sevk etmiştir.²⁸² Asayiş sağlamaya için hareket henüz başlamışken gelen kötü haberler bu olayın bir neticeye bağlanmasını engellemiştir. Baycu Noyan'ın Anadolu'ya mahiyetiyle birlikte hareket ettiği haberi sadece istikrarın sağlanmasına engel olmamış, her şeyi alt üst etmiştir.²⁸³

7.1. Baycu Noyan İkinci Defa Anadolu Topraklarında

Mengü, Büyük Kağan olarak tahta oturduktan (1251) sonra İmparatorluk kardeşler arasında paylaşılmıştır. Bundan sonra İslam toprakları üzerinde Moğol Fütuhatını artırmak için yeni girişimlerde bulunulmuştur. Ceyhun Irmağından Mısır'a kadar olan bölge (İran, Azerbaycan, Anadolu, Suriye, Mısır)'nin fethi için Hülagu görevlendirilmiştir. Hülagu kendi bölgesine 1253 tarihinde hareket etmiş ise de İran'a 1255'de ulaşabilmiştir.²⁸⁴ Hülagu'nun bölgeye bu kadar geç gelmesinin sebebi ise Cuci oğlu Berk'nin²⁸⁵ (Berke) Halife'nin memleketine yapılacak olan saldırıyı öğrendiğinde kardeşi Batu'ya; *"Mengükaanı tahta geçiren biziz, andımızı bozmak, emanımızı ayakaltına almak, halifenin memleketlerine saldırmak gibi hallerde bulunuyor. Halife benim dostumdur, aramızda mektuplaşmalar, muhabbet bapları vardır. Bu işte hafi olmıyan bir çirkinlik vardır. "*²⁸⁶ diyerek Hülagu'nun bu hareketini kınamasıdır. Bunun üzerine Batu Han, Hülagu'nun Ceyhun nehrini geçmesini istememiştir. Hülagu ancak onun ölümünden sonra bölgeye inebilmiştir.²⁸⁷ Berke'nin bu tutumu kendisinin İslamiyet'i kabul etmesinden dolayıdır.

Hülagu, Batu Han'ın ölümünden (1255) sonra İran'a inmiş ve Mugan'da bulunan Baycu Noyan ve Curmagun'a Anadolu'ya giderek ordunun ihtiyaçlarını temin etmelerini söylemiştir.²⁸⁸ Baycu Noyan çok sayıda asker, hayvan kadın ve çocukla Anadolu'ya girmiş ve öncü birliklerini Erzincan'a göndermiştir. On üç yıl sonra Anadolu'ya tekrar gelişi öncekinden farklı olarak, istila için değil, sivil ve askeri mahiyetiyle birlikte yurt tutmak için olmasına rağmen geçtikleri yerleri tahrip etmişlerdir.²⁸⁹ Aksaray'a kadara gelen Moğol birlikleri geçtikleri yerleri tahrip ederek ilerlemiştir. Baycu Noyan'ın elçileri 1256'da başkente gelmiş ordunun ihtiyaçlarının karşılanması ve kışlık bir yer gösterilmesi talebinde bulunmuşlardır. Türkiye Selçukluları bu esnada Ağaçeri Türkmenleri üzerine asker sevk etmişlerdi. Baycu Noyan'ın Anadolu'ya hareketi devlet erkânı arasında telaşa sebebiyet vermiş ve Elbistan'da bulunan ordu geri çağırılmıştır. Kalanda'da bulunan II. Keykâvus başkente dönmüştür. Devlet erkânı tehlikeyi bertaraf etmek için toplanmış ve görüş alış verişinde bulunmuşlardır. Bu toplantı sonunda Baycu Noyan'ın niyetinin öğrenilmesi için Pervâne Nizameddin Hurşid'in Baycu Noyan'ın yanına gönderilmesine karar vermiştir.²⁹⁰ Bir taraftan da savaş ihtimaline karşı hazırlık yapılmaya başlanmıştır. Ülke genelinde

²⁸² İbn Bibi, s.573;Yinanç, Selçuklular Devri..., s. 221-222.

²⁸³ M. Halil Yinanç, "Maraş Emîrleri", Latin harflerine çeviren Selim Kaya, VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri, edt. İ. Gökhan-S. Kaya, Kahramanmaraş, 2008, s.52.

²⁸⁴ Cüveyni, Cihân-gûşa, s. 497-499;Reşidüddin Fazlullah, Câmiu't-Tevârih, çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan- Ahmad Hesamipour Khelejanı, Ankara 2013, s.13; Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.556; Spuler, a.g.e., s.59.

²⁸⁵ bkz. W. Barthold, "Berke", İA., MEB., c.2, s. 553-555; Enver Konukçu, "Berke Han", TDVİA. c. 5, 1992, s.506-507.

²⁸⁶ Tiesenhausen, Altın Ordu..., s.396.

²⁸⁷ Tiesenhausen, Altın Ordu..., s.396; Erdem, a.g.t.,s.122.

²⁸⁸ Cüveyni, s. 499; Reşidüddin, s. 14.

²⁸⁹ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.29; Yuvalı, İlhanlı Tarihi I, Kayseri 1994, s.66

²⁹⁰ İbn Bibi, s. 573; Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s.562; Abû'l-Farac, Muhtasari'd-Düvel, s. 27; Erdem, a.g.t., s.122-123.

fermanlar çıkartılarak, kısa bir sürede uç bölgelerinde Bozkır Dağlarından, Bulgar, Gülnar ve diğer bölgelerden gelen askerler Konya'da toplanmışlardır. Toplanan bu büyük orduyu gören tecrübesiz II. Keykâvus önemli bir güce sahip olduğunu düşünmüş, çevresindeki makam ve çıkarları doğrultusunda hareket eden liyakatsiz kişilerin etkisiyle savaş taraftarı olmuştur. Baycu Noyan'ın yanından dönen Pervâne Nizameddin Hurşid, II. Keykâvus'a Baycu Noyan'ın savaş niyetinde olmadığını ve isteklerini anlatarak, savaş taraftarı olan emirleri ve sultanı bu fikirden vazgeçirerek, Baycu Noyan'ın isteklerinin yerine getirilmesi hususunda ikna etmiştir. Nizameddin Hurşid tekrar Baycu Noyan ile görüşmek için yanında Melikü'l- Hüccâb Mübârizeddin Süleyman'ı yardımcı (nöker) olarak görevlendirdikten sonra yola çıkmıştır.²⁹¹ Fakat onları gönderdikten sonra savaş hazırlıkları için ferman vermiştir. Sultanın savaş konusunda kararsız kalmasında devlet erkânının tutumu birinci etken olmuştur. İbn Bibi'ye göre sultanı savaşa teşvik eden yakın köleleri (*gulaman-i has*) olmuştur. Aksarayi'ye göre ise Vezir Kadı İzzeddin savaş taraftarı olduğu için sultanı savaşa teşvik etmiştir.²⁹² Ayrıca bu durum çoğunluğu Türkmenlerden oluşan büyük ordusuna güvenmesi ve Baycu Noyan'ın Hülâgu tarafından kovulmuş bir komutan olarak görmesinden kaynaklanmaktaydı.²⁹³

7.1.1. Sultan Hanı Savaşı (1256)

Savaş taraftarı olanların, on üç yıl sonra tekrar Moğollarla savaşma kararı vermelerinde ülkenin daima Moğolların oturma yerlerinden biri durumuna gelmesi, Moğol beylerinin isteklerine katlanmak ve onların isteklerini karşılayanın ağır bir masraf olmasından ve bunların yanı sıra kendi ihtirasları peşinde olan devlet adamlarının da büyük teşvikleri neticesinde savaş kararı alınmıştır. Bir diğer önemli etken ise Baycu Noyan'ın Hülâgu'nun gelmesiyle yerinden atılması ve nüfuzunu kaybeden bir Moğol kumandanı olarak görülmesidir.²⁹⁴

Baycu Noyan Aksaray'a doğru ilerlerken Konya'da II. Keykâvus savaş hazırlıklarını sürdürmekteydi. II. Keykâvus, ordunun başına vezir Kadı İzzeddin'in yerine Beylerbeyi Melikü'l- Ümera Şemseddin Yavtaş ve Emîr-i Âhur Fahreddin Aslandoğmuş'u getirmiştir.²⁹⁵ Ayrıca daha önce Türkiye Selçuklu Devleti'ne iltica eden Mikhail Palaiologos'u²⁹⁶ da orduyla birlikte Baycu Noyan'ın üzerine gönderdi.²⁹⁷ Selçuklu ordusunda bulunan Hristiyan birliklerine Bizans uniformaları giydirek Mikhail Palaiologos'un komutasına vermiştir. Böylece Moğollara karşı Bizans ile birlikte hareket ettiğini göstermek istemiştir. Savaşta kendi kuvvetleri karşında bulunan Moğollara karşı Mikhail Palaiologos'un başarı elde etmesine rağmen Selçuklu kuvvetlerinin bozgununa engel olunamamıştır.²⁹⁸

Sultan II. Keykâvus ordunun başında bulunmaya cesaret edemediği için başkent Konya'da kalmıştır. Türk Devlet geleneğine aykırı olan sultanın bu davranışı ordu içerisinde huzursuzluğa neden olmuştur. Sultanın yakınları (*havas*) ordudaki büyük emirlerin davranışlarından şikâyetçi olan mektuplar yazarak emirlerin durumunu

²⁹¹ İbn Bibi, s. 574

²⁹² İbn Bibi, s. 574; Aksarayi, s. 31

²⁹³ Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 562

²⁹⁴ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.29; O. Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Ankara 2014,s.65

²⁹⁵ İbn Bibi, s. 575; Aksarâyî, s. 32

²⁹⁶ Mustafa Daş, "Selçuklu ülkesinde Bizanslı Mülteciler", Toplumsal Tarih, XIV, Sa.94, Aralık 2000, s. 4-12

²⁹⁷ Yusuf Ayönü, Selçuklular ve Bizans, s. 259

²⁹⁸ Akropolites, Türkçe çev. S. 133, Ayönü, s.260

Sultana bildirmişlerdir. II. Keykâvus savaş sonrasında emirlerin cezalandırılacağını cevaben bildirmiştir. Aksarayî, ordu da bulunan emirlerin bunları duyunca savaşta gevşek hareket ederek savaşmaktan kaçındıklarını nakletmektedir.²⁹⁹ Ayrıca Turan Baybars'tan naklen; Fahreddin Arslandoğmuş orduyla hareket ettikten sonra, sultanın onun evine girerek eşine saldırdığını söyler. Bu durumun Arslandoğmuş tarafından duyulması üzerine öfkeye kapılan Arslandoğmuş Baycu Noyan'a haber göndererek karşısında savaşmayacağını kendisine yardımcı olacağını bildirir. Arslandoğmuş, savaş başladığında sancağını indirerek geri çekilmiştir.³⁰⁰ Bu gelişme Selçuklu ordusunun kırılma anlarından olmuştur. İbn Bibi, II. Keykâvus'un kötü alışkanlıklarından bahsetmesinin yanı sıra bahsi geçen bu utanç verici hadiseden söz etmemektedir. Bu kendisinin Selçuklu hanedanına bağlılığı neticesinde bazı hususlarda sessiz kalmayı tercih etmesindendir.

Türkiye Selçuklu ordusu Alâeddin Kervansaray'ına ulaştığında Moğol kuvvetleri de Aksaray'a ulaşmışlardı. Sultana yakın olan Türkmen Şahne, Türklerden oluşan bir alayla keşif amaçlı öncü birlik olarak gönderilmişlerdir. Baycu Noyan'ın komutanlarından olan Hoca Noyan'ın öncü birlikleri ile karşılaşmışlar, öncü birliklerin bu temasında Türkmen Şahne ve askerleri Hoca Noyan'ın birlikleri tarafından bertaraf edilmiştir. Ertesi gün her iki ordu Sultan Alâeddin Kervansarayı düzlüğünde karşı karşıya gelmiştir (23 Ramazan 654/14 Ekim 1256). Arslandoğmuş'un yukarıda bahsettiğimiz gerekçe ile Baycu Noyan'ın tarafına geçmesi ve diğer emirlerin sultanın kendilerine karşı tutumları nedeniyle isteksiz hareket etmeleri neticesinde Türkiye Selçuklu ordusu on üç yıl önce olduğu gibi bir kez daha Moğol askerlerine boyun eğmiştir.³⁰¹

Bu savaşta isteksiz emirler aksine var gücüyle savaşan Vezir Kadı İzzeddin başta olmak üzere on dört emir ve sultanın kölesi olup daha sonra büyük emirliklere yükselen otuz altı emir şehit olmuştur.³⁰² Bunların yanı sıra Abu'l Farac, Beylerbeyi Yavtaş'ın şehit düştüğünü aktarır. Fakat Aksarayî, Beylerbeyi Yavtaş'ın uç bölgelerinden kaçarken Türkmenler tarafından öldürüldüğünü nakletmiştir.³⁰³ Fakat İbn Bibi, sonraki yıllarda Yavtaş'ın faaliyetlerinden bahsettiği için savaşta ölmediği anlaşılmaktadır.³⁰⁴

Türkiye Selçukluları Köseadağ Savaşı sonrasında tabiliğini kabul ettiği Moğolların baskısını her geçen gün daha fazla hissetmiş ve Moğollara karşı istiklalleri için girmiş oldukları bu mücadeleden mağlup olarak ayrılmışlardır. Bu ikinci mağlubiyet Moğolların Türkiye Selçukluları üzerindeki tahakkümünün daha da artmasına neden olmuştur. 1243'teki mağlubiyet gibi 1256 yılındaki mağlubiyetin sebebi, ordunun sevk ve idaresinin yapılamaması ve sultanın sefalet hayatına dalmasıyla, devlet işleri ile ilgilenmemesinin yanında ahlak dışı hareketleri nedeniyle önemli isimleri karşısına alması olmuştur. Ayrıca kurtuluş için yapılan son mücadele, Moğol baskısından oldukça rahatsız olan ve bağımsızlık arzusu içerisinde olan Türkmenlerin de desteklemesine rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye Selçukluları toparlanamamıştır. Ayrıca Moğollar bu savaş sonrasında ilk defa bir Türkiye Selçuklu Sultanı'nı değiştirmiştir. Bu bakımından bu savaş ayrıca bir

²⁹⁹ İbn Bibi, s. 575; Aksarâyî, s. 32

³⁰⁰ Turan, Selçuklular Zamanında...s, 449.

³⁰¹ İbn Bibi 23 Ramazan 654 (14 Ekim 1256) tarihini vermektedir. İbn Bibi, s.575-576. Anonim Selçukname ise bir gün fark ile 24 Ramazan 654 tarihini göstermektedir. Anonim Selçukname, s. 35; Aksarâyî 656 tarihini verirken, Baybars 655 tarihini vermektedir. Aksarâyî, s. 39.

³⁰² Anonim Selçukname, s.,35

³⁰³ Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 562; Aksarâyî, s. 32

³⁰⁴ Şemseddin Yavtaş'ın faaliyetleri için bkz. İbn Bibi, s.581

önem arz etmektedir. Artık Moğollar Türkiye Selçuklu saltanatında doğrudan nüfuz kullanmaya başlamışlardır.

7.2. II. İzzeddin Keykâvus'un Ülkeden Ayrılması ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı (1257)

II. Keykâvus ordusunun Moğollar karşısında hezimete uğradığını, büyük emirlerinin şehit olduğunu öğrenince korku ve panik içerisinde ertesi gün Şarapsalar Hüsameddin Akbaş, Kondistab³⁰⁵ ve onun kardeşi Emîr-i Meydan gibi yakınlarıyla beraber Konya'nın Ahmedek³⁰⁶ kapısından kaçarak Antalya'ya hareket etmiştir. Antalya'da bir süre kalan II. Keykâvus daha sonra Lâdik'e hareket etmiştir.³⁰⁷

II. Keykâvus'un Konya'yı terk etmesinden sonra şehirde karışıklıklar meydana gelmiştir. Moğollarla yapılan savaştan kurtulan Nizameddin Ali b. İlalmış başkente gelerek çıkan karışıklıkları bastırması, daha sonra Moğollara verilecek hediyeleri hazırlamaya başlamıştır. Bu amaçla Cuma günü Hatib'in yaptığı konuşma sonrasında Konya halkı acımasız düşman karşısında, karşı karşıya kalacakları zorlukları görmüş ve herkes elinden geldiği kadarıyla hediyelerin toplanmasına katkıda bulunmuştur.³⁰⁸ Baycu Noyan Konya'yı tahribe yemin etmişti fakat Fahreddin Ali, Baycu Noyan'a sunduğu dört katır yükü altın karşılığında sultanların türbesini (Künbed hâne-i selâti) bulunduğu kale haricinde dış surların burçlarını yıkmak şartı ile Baycu Noyan'ın yeminini yerine getirmiştir.³⁰⁹ Böylelikle Konya tamamen tahrip edilmekten ve halk da büyük bir zulümden kurtulmuş oldu. Konya'nın kurtuluşunu Baybars ve Ayni'den nakleden Turan ise Konya'nın kurtuluşunda Hatib'in rolünün büyük olduğunu ifade etmektedir.³¹⁰

Emîr-i Âhur Fahreddin Arslandoğmuş ile Sultan'ın yakınları kurtularak Borgulu (Uluborlu) kalesine sığınmışlardır. Borgulu kalesinin güvenli olması hasebiyle önde gelen isimler ve Sultan'ın dayıları da buraya sığınmışlardır. Bu kişiler II. Keykâvus'un firari olması dolayısıyla boş kalan Türkiye Selçuklu tahtına IV. Kılıç Arslan'ı geçirmek için onu Borgulu Kalesi'nden Konya'ya getirmişlerdir. Fahreddin Arslandoğmuş, IV. Kılıç Arslan'ı büyük bir törenle Türkiye Selçuklu tahtına oturtmuştur. (16 Sefer 655/ 5 Mart 1257).³¹¹

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın tahta çıkmasının akabinde vezirlik makamına Şemseddin Kaducuk getirilmiştir. Vezirlik görevini üstlenen Kaducuk hastalığı nedeniyle bir ay sonra vefat etmiştir. Boşalan vezirlik makamına Nizameddin Hurşid getirilmek istenmiş ise de Nizameddin Hurşid bu görevi kabul etmemiş, vezirlik yerine Naibliği kabul etmiştir. Müineddin Süleyman ise pervanelik görevine getirilmiştir. Yeni

³⁰⁵ Türkiye Selçuklularında "Künt istabl" ile aynı anlamdadır. Muhtemelen Haçlılardan alınan bu terim "Ahır Kontu" (Connétable) Emîr-i Âhur'u karşılamaktadır. Her iki terimde Selçuklu kaynaklarında bulunmaktadır. Törenlerde sultanın atının yularından tutup çekerd. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Medhal, s.83.

³⁰⁶ Ahmedek kapısı için bkz. Tuncer Baykara Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara 1985,s.38.

³⁰⁷ İbn Bibi, s.577. İbn Bibi'nin II. Keykâvus'un yanında kaçan isimlere ek olarak Aksarâyî, Emîr Âhur Uğurlu, Taştî (*ibrikdâr*) Hüsam ve Hacı Baba bahseder. Aksarâyî, s. 32.

³⁰⁸ Turan, Selçuklular Zamanında..., s.501

³⁰⁹ Anonim Selçukname, s. 35; İbn Bibi, a.g.e., s.579.

³¹⁰ Cuma günü hutbede hatip, halka mallarını vererek canlarını kurtarabileceklerini anlatmış ve değerli eşyaları ve mal toplamıştır. Toplamış olduğu bu değerli eşyaları ve malları Baycu Noyan'a götürmüştür. Hatip malları götürdüğünde Baycu Noyan'ın karısı ile hatibin manevi kızı olmuştur. Bu gelişme neticesinde Baycu Noyan'ın karısı İslamiyet'i kabul etmiş ve hatibin manevi kızı olmuştur. Bu gelişme neticesinde Baycu Noyan değer verdiği karısının hatırına şehri bağışlamıştır. Moğol askerlerinin şehre girişini yasaklamış ihtiyaçları doğrultusunda elli şerli gruplar halinde şehre girmelerine izin vermiştir. Bkz. Turan, Selçuklular Zamanında...,s.499-500

³¹¹ İbn Bibi, s., 577; Anonim Selçukname, s. 35.

görevleri tevcih edilen Nizameddin Hurşid ve Müineddin Süleyman, Baycu Noyan'la görüşmek üzere hazırlıklarını tamamlayarak hareket etmişlerdir.³¹² IV. Rükneddin Kılıç Arslan yavaş yavaş ülke yönetimini ele geçirmeye başladığı esnada II. Keykâvus Konya'dan Antalya'ya kaçmıştı. IV. Rükneddin Kılıç Arslan Baycu Noyan'ın yanına gitmeden önce kardeşi II. Keykâvus'a bir mektup³¹³ yazmıştır. Bu mektubunda;

*“Büyük kumandan babamız Baycu Noyan Selçuk hanedanından kalan biz iki-üç yetime baba şefkati gösterdi; Yarlıg hükmüne göre kendisine tâyin edilen Anadolu'ya askerleri ile ayak bastığı zaman sizlerin erzak ve hediyelerle bizzat hizmetine gitmeniz icabederdi.”*³¹⁴

*“...eğer düşmandan murat bu biraderiniz ise ben babamız büyük Noyan tarafına gidiyorum; eğer maksat Türkistan askeri ise, mektubun başında beyan edildiği üzere, onlara mukabelede bulunan herkes cezasını bulmuştur. Hizmetinizde bulunan lâıyık kimseleri okşayınız; fitne ve fesat unsuru olan diğerlerini yakalayıp hareket ediniz.”*³¹⁵

IV. Rükneddin Kılıç Arslan kısaca Moğollara karşı gelinmemesini ve iki kardeşin arasını açanlardan uzak durmasını istemiş ve kendisiyle birlikte Baycu Noyan'ın yanına gitmesini istemiştir. Bu mektubun gösterdiği diğer önem ise IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve destekçilerinin Moğolların desteği ile iktidarı elde etme isteği buna karşılık eksikleri ve kusurlarına rağmen II. Keykâvus'un Anadolu Türkleri arasında destek bulduğunu göstermesi bakımından oldukça değerlidir.³¹⁶ IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Baycu Noyan tarafından iyi bir şekilde karşılanmasına rağmen tek başına hükümdar olma yetkisi elde edememiştir. Ancak II. Keykâvus'un II. Teodoras Laskaris'e sığınmasından sonra tek başına hükümdar olma yetkisini elde edebilmiştir.

II. Keykâvus'un, Konya'dan ayrıldığını öğrenen Baycu Noyan, onu takibe başlamış ve Antalya'ya kaçtığını öğrenmesi üzerine torunu Yisutay'ı, II. Keykâvus'u yanına getirmesi için görevlendirerek, yanına 1000 süvari ile Antalya tarafına sevk etmiştir. Bu esnada Antalya'da güvende olmadığını düşünen II. Keykâvus buradan Ladik (Denizli)'e geçmiştir. Yisutay, Antalya'dan ayrılmış olan II. Keykâvus'u takip ederek arkasından Ladik'e hareket etmiştir. Burada II. Keykâvus'a elçiler göndererek, *“Sultan'ı Babası(Baycu Noyan) çağırıyor, gelmekte acele etmesi menfaatine olur.”* diyerek onu Baycu'nun huzuruna davet etmiştir. II. Keykâvus, Yisutay'a hediye ve armağan göndererek cevabında pederim diye bahsettiği Baycu Noyan'ın kendisini huzura çağırdığı her zaman emirlerin, devleti ele geçirmeye çalıştığından ve Baycu'ya karşı sorumluluklarını yerine getirememesinin temelinde bu kişilerin oluşturduğu sıkıntılar olduğu ifade etmiş ve Baycu ile görüşme arzusunda olduğunu, hazırlık yaptığını ancak mahiyetinde bulunanların Moğol ordusundan korktukları için oraya gitmek istemediklerini belirtmiştir. Yisutay'ın geri çekilmesi sonrasında hazırlıklarını tamamlayıp arkasından geleceğini söylemiştir.³¹⁷ II. Keykâvus, Yisutay'ın uzaklaştığını öğrenir öğrenmez vakit kaybetmeden mahiyeti ve mallarıyla birlikte İznik Rum İmparatoru II. Teodoras Laskaris'e sığınmıştır.³¹⁸

Bu süreçte II. Teodoras Laskaris batıdaki meseleler ile meşgul olmaktadır. Moğollar karşısında hezimete uğrayan ancak kısa süre önce kendisi için tehlike arz eden

³¹² İbn Bibi, s., 577.

³¹³ Mektup için bkz. Turan, Resmi Vesikalar..., s.61-63.

³¹⁴ Turan, Resmi Vesikalar..., s.61.

³¹⁵ Turan, Resmi Vesikalar..., s.62.

³¹⁶ Turan, Selçuklular Zamanında..., s.503

³¹⁷ İbn Bibi, s. 578; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 501

³¹⁸ İbn Bibi, s. 578; Erdoğan Merçil, “Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları” XI. Türk Tarih Kongresi , 05-09 Eylül 1990 Ankara, c. II. s. 717

Sultan II. Keykâvus şimdi kendisinden yardım talep etmekteydi.³¹⁹ Türkiye Selçuklularının Moğollar karşısında almış olduğu bu mağlubiyetin kendisi için de tehlike arz ettiğinin farkında olmuş ve Selanik'te bir miktar asker bırakarak Lidya bölgesinde karargâh kurmuştur. Burada II. Keykâvus'u karşılamış ve kendisine hediyeler vermiştir.³²⁰ Selçuklu Sultanına sığınan ve taht mücadelesinde desteğini alan Mikhail Palaiologos da geri dönerek İmparatorla barışmak zorunda kalmıştır.³²¹ Bu esnada Bizans Moğollarla yakın ilişkiler içerisine girmeye başlamıştır. Gönderilen Moğol elçilerini İznik İmparatorluğu'nun gücünü göstermek maksadıyla ihtişamlı bir şekilde ağırlandırmıştır.³²²

II. Keykâvus'un Baycu Noyan'dan "*pederim*" diye bahsetmesi ve daha önce IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın II. Keykâvus'a yazmış olduğu mektupta Baycu Noyan'dan "*babamız*" diye bahsetmesi Türkiye Selçuklularının Moğollar karşısında ne kadar kötü bir duruma düştüklerini göstermekle birlikte Moğolların devlet yönetiminde ne kadar etkili olduğunun da göstergesi olmuştur. II. Keykâvus sultan olduktan sonra ne tam anlamıyla Moğollara karşı bir politika yürütmüştür ne de tam anlamıyla Moğolların istekleri doğrultusunda politika izlemiştir. II. Keykâvus, Moğolların isteklerini günün şartlarına göre bol hediyeler ve Moğolları cezbedecek sözlerle geçiştirmeye çalışmıştır. Yusuṭay, II. Keykâvus'un, II. Teodoras Laskaris'e sığındığını haber alınca hatasının farkına vardı. Bu hatasından dolayı Baycu tarafından azarlanmıştır. Moğollara karşı II. Keykâvus'un bu aldatıcı tavrı Moğolların kendisine olan öfkesinin daha da artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde Moğollar IV. Rükneddin'e yakınlaşmışlardır. İbn Bibi bu yakınlaşmayı şöyle dile getirmektedir: "*Baycu Noyan Sultan İzzeddin'in kendisine muhalefet ettiğini ve emirlerine uymadığını öğrenince, daha önce yaptıklarının aksine Sultan Rükneddin'i büyütmeye ve ona daha fazla saygılı davranmaya başladı.*"³²³ IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Moğol Han'ını ziyarete ederek 1249 yılında II. Keykâvus'un yerine tahta geçme yetkisi almıştı fakat Celâleddin Karatay'ın üç kardeşin de hükümdar olmasını sağlamasıyla IV. Rükneddin bu yetkiyi kullanamamıştır. IV. Rükneddin tek başına hükümdar olma arzusunu ertelemek zorunda kalmıştır. II. Keykâvus'un kaçması sonucunda Baycu IV. Rükneddin'i Türkiye Selçuklu tahtına çıkarma kararı almıştır.³²⁴

7.3. Anadolu'da Baycu Noyan Rüzgarı ve Dönüşü

Baycu Noyan bir yıl kadar Anadolu'da kalmıştır. Sultan IV. Kılıç Arslan' da zorunlu olarak onun ikamet ettiği Kızılviran mevkiinde kalmıştır.³²⁵ Çünkü Baycu Noyan kendisinin Anadolu'da bulunduğu süre boyunca IV. Kılıç Arslan'ın başkent Konya'ya girmesine müsaade etmiyordu. Sultan başkente ta ki Baycu'nun Anadolu'dan ayrılacağı zaman şehrin bütün dış surlarını yıkmasından sonra girmesine izin vermiştir. Burada Baycu Noyan daha önce Konya'yı yerle bir etmek istemiştir. Bunda da etken II.

³¹⁹ John Julius Norwich, Bizans, Çev. Selen Hırçın Riegel, İstanbul 2012, c. 3, s.189

³²⁰ Akropoliset trk trc. s. 138, Ayönü s. 261

³²¹ Mikhail Palaiologos 1256 yılında ihanet suçlamasıyla tutklanacağı zaman Türkiye Selçuklu Devletine sığınmış idi. Yaklaşık iki yıl Selçuklu sarayında kalan Palaiologos İznik'e dönerek imparator tarafından, askeri yeteneği göz önüne alınarak ondan faydalanmak istemiş ve onu af etmiştir. 1258 yılında da Epeiros Despotu ile savaşmak üzere Makedonya 'ya göndermiştir. Donald M. Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453), İstanbul 2003, s.33

³²² Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015, s. 412.

³²³ İbn Bibi, s. 579

³²⁴ İbn Bibi, s. 579, Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 562-563, Muhtasarüdü Düvel, s. 27, Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 502

³²⁵ Yinanç, Selçuklu Devri..., s. 228

Keykâvus'un çeşitli bahanelerle kaçıışı ve dize getirilemeyişi etkili olmuştur. Geri döndüğü zaman da kendisine karşı çıkabilecek bir itaatsizlik veya isyanla karşılaşmak istememesidir. Bu nedenle Mugan'a dönmeden şehrin duvarlarının yıkılmasını istemiş ve şehrin kapılarına kendi adamlarını yerleştirmiştir. Bu nedenle IV. Kılıç Arslan şehrin duvarları yıkıldıktan sonra başkente girebilmiştir. Moğollar kendilerine tabii Anadolu'nun vergilerini toplayan bir devlet oluşturmak istemekteydi. Bu doğrultuda kendi sözlerinden çıkmayacak yöneticileri desteklemekte ve Türkiye Selçuklu Sultanlarını değiştirmek veya kendilerine tabii olmak zorlamışlardır. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin itibarı ve gücü yerle bir olmuş, devlet tam anlamıyla Moğolların itaati altına girmiş oldu.

IV. Kılıç Arslan'ın sultan olmasıyla yeni yönetimde saltanat nâibliği görevine gelen Nizameddin Hurşid ve pervanelik görevine gelen Muineddin Süleyman Moğollar nezdinde itibar sahipleridir. Devlet içerisinde Moğol karşıtlarına cephe alan ve kendi çıkarları için Moğol efendilerine sarılan kişilerdi.³²⁶

Nizameddin Hurşid ile Pervane Muineddin Süleyman'ın yeni görevlerine başlamalarıyla birlikte devlet içerisinde bir istikrar sağlandı. Aksarâyî; halkın günlük hayatının normale döndüğünü ve hiç kimsenin Baycu Noyan'ın huzuruna çıkmadığını nakletmektedir. Bu huzur ve istikrarın sağlanmasının temelinde Moğolların tüm isteklerinin yeni yönetim tarafından sorgusuz sualsiz yerine getirilmesi yatmaktadır. Moğolların ihtiyaçlarının karşılanması için fermanların yayınlanmasının yanı sıra Baycu Noyan'ın ordusunun ihtiyaçları için de yeni görevliler tayin edilmiştir.³²⁷ Baycu Noyan Aksaray'a muhafızlar görevlendirerek ticaretin devam etmesini sağladı. İstikrar ve güven ortamı oluşmuşken, zalimliğiyle tanınan halktan zorla vergi toplayan Hoca Noyan'ın, IV. Kılıç Arslan'ın Baycu Noyan için verdiği ziyafette zehirlenerek öldürülmesiyle, sağlanan düzen tekrar bozulmuştur. Olayın sorumlusu olarak Nizameddin Hurşid görüp öldürülmüştür.³²⁸ Yönetimde güçlü bir isim olan Nizameddin Hurşid'in ölümünden sonra Müineddin Süleyman tek güç sahibi olarak Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu'nun kaderini belirleyecektir.

7.4. II. İzzeddin Keykâvus'un Tekrar Tahta Çıkışı

II. Keykâvus, Baycu Noyan'ın Bağdat seferine katılmak üzere Anadolu'dan ayrıldığını haber alır almaz harekete geçmiştir. İznik Rum İmparatoru II. Teodoros Laskaris, Ladik'in kendisine bırakılması karşılığında II. Keykâvus'a Isaac Doucas komutasında bir askeri birlik vermiştir.³²⁹ Diğer bir Bizans kaynağı Pachymeres ise II. Teodoros Laskaris'in II. Keykâvus'a yakından ilgi göstermesine rağmen Moğollardan çekindiği için memleketinde daha fazla tutmak istemediğini aktarmaktadır.³³⁰

II. Keykâvus 3 Mayıs 1257 (14 Rebülâher 655)'de Konya'da tekrar Türkiye Selçuklu tahtına geçmiştir.³³¹ Halk arasında bu gelişme Konya'da bayram havası yaratmıştır. II. Keykâvus'un tekrar Sultan oluşunu Mevlana bir mektupla tebrik etmiş, ayrıca Sultana yazmış olduğu diğer mektuplarda zaman zaman nasihatlerde bulunmuştur.³³² Ebu'l Ferec, II. Keykâvus'un İznik Rum İmparatorluğu'nda iken

³²⁶ N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 66

³²⁷ Aksarâyî, s. 33

³²⁸ İbn Bibi, s. 579, Aksarâyî, a.g.e., s. 33-34

³²⁹ Akropolites bu askeri birliği 400 kişiden oluştuğunu aktarmaktadır. Aksarayı'de bu sayıyı 3000 olarak vermektedir.

³³⁰ Georges Pachymeres, s. 36 vd.

³³¹ Anonim Selçukname, s. 35; Aksarâyî, s. 35

³³² Mevlânâ Celâleddin Rum-î, Mektuplar, Trk. Trc. A. Gölpınarlı İstanbul 1999, s.1-2 Bkz. Mektup No: 38,57,80,94

İran'da bulunan Hülâgu'ya bir elçi göndererek Baycu Noyan'ın kendisine karşı olan tutumundan dolayı şikâyet ettiğini, Hülâgu'nun da ülkenin yarısını ona bahsettiğine dair bir yarlık verdiğini aktarmaktadır.³³³ Bağdat üzerine sefere hazırlanan Hülâgu kendisini engelleyecek bir karışıklık istemiyordu.³³⁴

IV. Kılıç Arslan, II. Keykâvus'un Konya'ya hareket ettiğini öğrenince Konya'dan ayrılarak Kayseri'ye hareket etmiştir. Tahta oturan II. Keykâvus kardeşi IV. Kılıç Arslan'ı yakalamak üzere Ali Bahadırı görevlendirmiştir.³³⁵ Ayrıca Taceddin Erzincani ile Tercüman Zahiraddin Resulü elçi olarak göndermiş ve ülkeyi ikiye bölme teklifinde bulunmuştur. Fakat Moğollara güvenen IV. Kılıç Arslan bu teklifi kabul etmemiş ve Kayseri'den Hemedan'a Hülâgu'nun yanına gitmiştir.³³⁶

II. Keykâvus tekrar tahta geçtikten sonra kendi hâkimiyetini güçlendirmek için harekete geçti. Bu minvalde II. Kılıç Arslan taraftarı olan devlet adamları ve itibar sahiplerini ve Niğde subaşı olan Selçukşahoğlu başta olmak üzere cezalandırmıştır. Bunun yanı sıra IV. Kılıç Arslan'a itaat eden şehirleri de kendi kontrolü altına almıştır.³³⁷

Bu esnada Hülâgu'nun emriyle Baycu Noyan Bitinya bölgesine hareket etmiştir. Bunun üzerine II. Keykâvus Baycu Noyan'ın Bitinya'daki faaliyetlerinden çekinmiş ve bir ordu hazırlamaya karar vermiştir. Asker toplamak üzere Malatya üzerine Tuğrul Alp adlı emirini gönderdi. Tuğrul Alp burada Belas ve Adiyy oğullarıyla görüşerek asker toplamaları karşılığında Malatya'yı Belas, Harput'u da Adiyy oğullarına vermiştir. Fakat Malatya halkının IV. Kılıç Arslan'a bağlılıkları neticesinde istenilen sonuç elde edilememiştir. Belas oğlu Amid civarında öldürülürken, Adiyy oğlu ise zorla da olsa Harput tarafından asker toplamış ise de II. Keykâvus'un yanına giderken yolda Engürek Noyan tarafından öldürülmüştür. Bu başarısızlığa rağmen II. Keykâvus bu kez Malatya'ya ordu komutanı Ali Bahadır'ı göndererek şehri kendisine bağlamıştır. Daha sonra Maraş çevresinde huzuru bozan Ağaçeri Türkmenlerini de yenen Ali Bahadır onları da itaat altına almıştır.³³⁸ Baycu Noyan II. Keykâvus'un bu faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve Bitinya dönüşünde Maraş bölgesine gelmiştir. Burada Ağaçeri Türkmenlerini bastırdıktan sonra Malatya'ya hareket etmesi üzerine Ali Bahadır'ın kaçmasıyla II. Keykâvus'un Baycu Noyan'a karşı bir girişimi daha başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Baycu Noyan Malatya halkını IV. Kılıç Arslan'a biat ettirip, şehrin valiliğine Fahrettin Ayas'ı getirtip Bağdat'a hareket etti.³³⁹ Moğollar Anadolu'nun bir bütün olarak kalmasını arzu ediyorlardı. Parçalanmamış bir Anadolu topraklarında kendi kontrolleri altında bulunan sultanlar sayesinde toplayacakları ağır vergiler sayesinde ekonomik çıkarlarını sürdürebileceklerdi.

IV. Kılıç Arslan sultanlık için her başarısız girişiminin ardından Moğollara başvurarak Türkiye Selçuklu Sultanlığını elde etmeye çalışırken II. Keykâvus da Anadolu'da Moğolları istemeyen zümrelerle ve Türkmenlerle iş birliği içerisinde girmektedir. Böylelikle tam bir kaos ortamında kalan halk ağır vergiler altında ezilmeye mahkum bırakılmaktaydı. Ayrıca bu kaos ortamı devleti sona doğru hızla sürüklemekteydi. Moğollardan IV. Kılıç Arslan her yardım talebinde bulunduğu Moğol hegemonyası artıyordu. Bunun yanı sıra II. Keykâvus'un Türkmenlerle işbirliği

³³³ Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 563

³³⁴ Erdem, a.g.t., s.129

³³⁵ Faruk Sümer, "Kılıç Arslan IV", TDVİA, c.25, 2002, s.404

³³⁶ İbn Bibi, s. 580,

³³⁷ İbn Bibi, s. 580-581,

³³⁸ Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 563, Yinanç, "Maraş Emirleri", s. 52, Erdem, a.g.t., s.130

³³⁹ Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 563-564

içerisine girmesi de Türkmenlerin de bağımsızlık arzularını perçinlemekteydi. Öyle ki zaman içerisinde bağımsızlıklarını elde ederek devleti tanımamaya başlamışlardır. Devlet yönetiminde başlayan ikilik halkada sirayet etmesiyle Moğollara karşı savaşılabacağı noktada kardeş kavgaları devam etmiştir. Öyle ki Moğollar kardeşler arasındaki anlaşmazlığı çözecek kadar devlet üzerinde etkili olmuşlardır.

7.5. IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Yeniden Türkiye Selçuklu Tahtına Geçmesi (1258)

Hemedan' da Hülâgu'nun huzuruna çıkan IV. Kılıç Arslan iyi karşılanmış ve kendisine hediyeler ve suyumgamişi vermiştir. Hülâgu IV. Kılıç Arslan'ı bir yarlık ile tek başına ülkeyi yönetme yetkisi vermiştir.³⁴⁰ Hülâgu bu tutumu Türkiye Selçuklu Devleti'nin iki kardeş arasında kimin yöneteceği konusundaki kaosun devam etmesini sağlarken, devletin içerisindeki kaos ortamı Moğolların elini güçlendiren bir etken olmuştur.

Hemedan'dan dönen IV. Kılıç Arslan'ı Erzincan'da ağır kış şartları beklemekteydi. Burada zorlu kış şartlarının yanı sıra iâşe bakımından sıkıntı yaşamışlardır. IV. Kılıç Arslan'ın yanında Muineddin Süleyman haricinde Atabeg Arslandoğmuş, Naib Hatîrû'd-Din Zekeriya ve oğulları, Muineddin Süleyman'ın naibliğini yapan Şerefû'd-Din Mesud ve Ziyâü'd-Dîn Mahmud da bulunmaktaydı.³⁴¹

Burada II. Keykâvus'un kendisi üzerine hareket etmek için hazırlıklar içerisinde olduğunu öğrenmesi neticesinde kışı Erzincan'da geçirmeye karar vermiştir. Böylece burada hazırlanmak için zaman kazanmıştır. 1258 baharında hazırlıklarına başladı. Bu doğrultu da Emir Muineddin Pervane etraftan bin civarında süvari topladı. Daha sonra Tokat'ta ailesi ve yakınları kalan Pervane onları kurtarmak için Moğol ordusunun tümen komutanı olan Bayan ile Tokat'a doğru hareket etti. Yıldız Dağı'nda Şah Melik'le karşılaşan Pervane burada yenilerek Erzincan'a geri döndü.³⁴² Uğradığı bu yenilgiyi hazmedemeyen Pervane Muineddin Bağdat seferinden dönen Hülâgu'nun yanına Tebriz'e gitti. Pervane'nin yardım çağrısına Hülâgu, Alıncak Noyan ve Kadagan komutasında bulunan 1000 süvari vererek Anadolu'ya göndererek karşılık vermiştir.³⁴³ Anadolu'ya gelen Moğol kuvvetleri birkaç gün Erzincan'da dinlendikten sonra Niksar'a saldırıp burayı aldılar. Şehrin alınmasından sonra şehrin ileri gelenleri IV. Kılıç Arslan'ı şehrin dışında karşıladılar. Burada tahta oturan IV. Kılıç Arslan saçı geleneğini yerine getirdikten sonra bir menşurla Emir Pervane'yi Niksar Emirliğine ve Serkeşliğine getirmiştir. Atabey Arslandoğmuş ve Naib Hatîreddin Zekeriya IV. Kılıç Arslan'ın yanında idiler.³⁴⁴ Niksar'dan sonra bölgede önemli bir yer olan Tokat'a hareket edilmiştir. İki gün sonra mahiyetiyle birlikte IV. Kılıç Arslan Tokat'a ulaştı. Pervane Muineddin Süleyman ile naibleri ve oğulları şehri onlar Tokat'a varmadan önce, kendilerine bir zarar gelmeden Erzincan'a gitmeleri koşulu ile Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş'a teslim ettiler. Tokat kalesinde bulunan II. Keykâvus'un adamları kaleyi IV. Kılıç Arslan'a teslim etmeyi red etmişlerdir. Bunun üzerine IV. Kılıç Arslan saldırı emrini verdi, mancınıklarla gece gündüz şehrin surları dövülmüş ise de başarı elde edilememiştir. IV. Kılıç Arslan bu başarısız girişiminin ardından kuşatmayı biraz gevşeterek, II. Keykâvus'a karşı tedbir almak amacıyla mühimmat ve asker toplamak için Tokat ve Turhal bölgesinde bulunan Zile, Kab, Tazimum ve Kaz Ova'sında

³⁴⁰ İbn Bibi, s. 580;

³⁴¹ N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 71

³⁴² İbn Bibi, s. 580; Turan, Selçuklular Zamanında..., s.540; Erdem, a.g.t., s. 132

³⁴³ İbn Bibi, s. 581; Erdem, a.g.t., s. 132.

³⁴⁴ İbn Bibi, s. 581; Erdem, a.g.t., s. 132.

çalışmalara başlandı.³⁴⁵ Bu esnada II. Keykâvus'un da devlet erkânıyla birlikte Amasya'da olduğunu ve gelişmeleri takip ettiğini günümüze ulaşan bir temliknameden öğrenmekteyiz (29 Şubat 1258). Bu temliknamede II. Keykâvus'un tercüman emir Esadeddin Ali b. Yağı-basan'a bu bölgede bulunan İl-Arslan köyünü 300 altın karşılığında verdiğini görmekteyiz.³⁴⁶ II. Keykâvus ve onu destekleyen devlet erkânı Moğolların önünden kaçıp gelen Türkmenlerin ve Anadolu Türklerinin Moğollara karşı olan düşmanlıklarından faydalanarak onları cihada davet etmekteydiler.

Her iki kardeş de Türkiye Selçuklu Devleti'ni tek başına yönetme arzusu içerisinde girdikleri mücadelede kendilerini güçlendirmek için yanlarına çekecekleri güçler için aynı metotları uygulamaya başladılar. Her ikisi de yanında yer alanlara iktalar dağıtıyorlardı. Hatta IV. Kılıç Arslan, II. Keykâvus'un elinde bulunan yerleri alanlara oraları ikta olarak bırakacağını taahhüt ediyordu.³⁴⁷

İki kardeşin iktidar mücadelesi devletin her kurum ve sistemini n çökmesine neden olmaktaydı. İktidar kavgasında toprakların kendi çıkarları doğrultusunda dağıtılmaya başlaması zor durumda olan devletin ekonomik ve sosyal hayatının da daha fazla bozulmasını hızlandırmıştır. Anadolu'da bunlar yaşanırken 1255 yılında Mengü Han'a gönderilen heyetin dönmesi hassas olan siyasi dengelerin değişmesine neden olacaktır.

7.6. II. Alâeddin Keykubad ve Heyetinin Akıbeti

II. Keykâvus Moğolların ısrarlı çağrıları üzerine Mengü Han'ın huzuruna çıkmak üzere kendi yerine küçük kardeşi II. Alâeddin Keykubad'ı göndermişti. II. Alâeddin Keykubad'ın yola çıkacağı zaman yanında bulunanlar kendi çıkarları doğrultusunda tahtın esas varisinin kendisi olduğu yönündeki telkinleriyle etkilemişler ve Moğol Han'ının da desteğiyle bu hakkını elde edeceği yönünde telkinde bulunmuşlardır.³⁴⁸ Yola çıkan II. Alâeddin Keykubad Batu Han'ı ziyaret edip Mengü Han'ın huzuruna doğru hareket etmiştir.³⁴⁹

Tek başına II. Alâeddin Keykubad'ı gönderen II. Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan onun Moğol Han'ından Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına tek başına çıkabileceği bir yetki almasından çekinmişler ve gönderilen heyetin arakasından adam göndererek II. Alâeddin Keykubad'ın lalası olan Bedreddin Muhlis'i para ve ikta vaat ederek kandırmışlardır. İçkili bir eğlence esnasında Bedreddin Muhlis zehirleyerek II. Alâeddin Keykubad'ı öldürmüştür.³⁵⁰ İbn Bibi de Baycu Noyan'ı ziyaret ettikten sonra yolda bir eğlence gecesi sabahında Lala Bedreddin Muhlis tarafından ölü olarak bulunduğunu söylemektedir (M. 1257/H. 655).³⁵¹ Failin kim olduğu bulunamamış elçilik heyeti yoluna devam ederek Mengü Han'ın huzuruna çıkarak Han'a hediyeleri sunmuşlar ve II. Alâeddin Keykubad'ın yolculuk esnasında ölümü üzerine kapsamlı bir soruşturma geçirmişlerdir. Bu esnada tesadüf eseri papanın elçi olan Rubruck de Mengü Han'ın huzurunda bulunmaktaydı. Han Türkiye Selçuklu heyetinden para ve hediye çok askeri destek istemekteydi.³⁵²

³⁴⁵ İbn Bibi, a.g.e., s. 581; Turan, Selçuklar Zamanında... , s. 505

³⁴⁶ O. Turan, "II. İzzeddin Keykâvus'e Ait Bir Temlik-name", Z.V. Togan'a Armağan, Ankara 2010, s. 157.

³⁴⁷ Turan, "II. İzzeddin Keykâvus'e Ait..." ,s. 159

³⁴⁸ Aksarayı , s.29

³⁴⁹ İbn Bibi, s.582

³⁵⁰ Aksarayı, s. 30 Baybars, , Erdem, a.g.t., s. 120

³⁵¹ İbn Bibi, s.582

³⁵² Erdem, a.g.t., s.133

Heyet iki gruba ayrılmış idi Seyfeddin Torumtay II. Keykâvus taraftarı Şemseddin Tuğrâi IV. Kılıç Arslan taraftarı idi. Mengü Han'ın önünde karşılıklı birbirlerini suçlamışlardır. Mengü Han Torumtay'ın tarafında olmuş ve Şemseddin Tuğrâi ve ekibini suçlu bulmuştur.³⁵³

7.7. Mengü Han'ın Türkiye Selçuklu Devletini İki Kardeş Paylaştırması (1258)

Mengü Han, II. Keykâvus'a Türkiye Selçuklu sultanı olduğunu gösteren nakışlı bir payza verdi. Selçuklulara Moğolların zarar vermemesi için bölgedeki güçlere haber gönderdi. Bunun yanı sıra da Seyfeddin Torumtay ve ekibine de hilat giydirdi. Türkiye Selçuklu heyetinin geri döneceği zaman Anadolu'dan Baycu ve II. Keykavus'un savaştıkları haberi geldi. Bu duruma sinirlenen Mengü, Torumtay'a durumu sorması üzerine Torumtay uzun zamandır sultanı görmediğini söyleyerek gidip ne olup bittiğini öğrenip gelmek için müsaade istemiştir. Tatmin edici bir cevap alamayan Mengü Han II. Keykavus'u azletmeyi düşünmüştür. Şemseddin Tuğrâi'nin akıllı siyaseti üzerine ülkenin iki kardeş arasında bölünmesini teklif etmiştir. Bu teklifin Mengü Han tarafından kabul edilmesiyle Türkiye Selçuklu Devleti ikinci kez iki parçaya ayrılıyordu. Böylelikle Moğolların Anadolu'dan çıkmasını istemedikleri problemlerin önü kesiliyordu. II. Keykâvus'a ülkenin Moğol denetiminden uzak olan kısmı Kızılırmak nehrinin batısı verilirken IV. Kılıç Arslan'a da doğusu verilmiştir. Bu paylaşımda da Moğollar çıkabilecek bir probleme karşı kendilerine yakın olan bölgeye kontrollerindeki sultanın olmasını istemişlerdir.³⁵⁴

Karakum'dan ayrılan Şemseddin Torumtay ve Şemseddin Tuğrai Anadolu'ya geldikleri zaman II. Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan'ın Tokat üzerinde savaşmakta olduklarını gördüler. Şemseddin Tuğrai Tokat'ın nahiyelerinden olan Kab'da IV. Kılıç Arslan ve Alıncak Noyan'la görüştü. IV. Kılıç Arslan Şemseddin Tuğrai'ye Kırşehir iktasına ek olarak Eyüphisar bölgesini de verdi. II. Keykâvus'un çağırılması için bir heyet gönderildi. II. Keykâvus Konya'dan hareket ederek Aksaray'a geldi ve Taceddin Pervaneyi elçi olarak Alıncak Noyan ve Kadagan'ın yanına gönderdi. IV. Kılıç Arslan da Şemseddin Torumtay ile cevabını gönderdi. Bu şekilde elçiler aracılığı ile Mengü'nün ikiye bölme fikri taraflarca kabul edildi. Yapılan anlaşma³⁵⁵ sonucunda iki kardeş arasında barış sağlamış oldu. Böylece Anadolu uzun zamandır hasret kaldığı huzur ortamına kısa süre de olsa kavuşmuş oldu.³⁵⁶

7.8. II. Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan Hülâgu'nun Huzurunda (1258)

Bu dönemde Suriye üzerine sefere çıkacak olan Hülâgu II. Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan'ı huzuruna istemiştir. İki kardeş ülkeyi aralarında paylaşma hususunda anlaşmış iseler de tek başına iktidar hırslarını kaybetmemişlerdi. Hülâgu'nun çağırısı üzerine hareket eden kardeşlerin amaçları çıkarıcı devlet erkânının da etkisiyle tek başına iktidara gelmek istemeleriydi. II. Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan arka arkaya yola çıkmışlardır.³⁵⁷

II. Keykâvus nâiblik makamına Sâhip Fahreddin Ali'yi getirerek, yönetimi ona bıraktı. Daha sonra Hülâgu'ya sunacağı hediyeler ve diğer ileri gelen devlet adamlarıyla beraber yola çıktı. II. Keykâvus Hülâgu'nun huzuruna m.1258/h. 6 Şaban 656 tarihinde

³⁵³ Erdem, a.g.t., s.134

³⁵⁴ İbn Bibi, s. 582; Erdem, a.g.t., s. 134-135; O. Turan, Selçuklular Zamanında..., s.508.

³⁵⁵ Bu anlaşma metnini İbn Bibi kendisinin yazdığını; Moğol hâkimlerinin buna şahitlik ettikleri aktarmaktadır. İbn Bibi, s. 583

³⁵⁶ İbn Bibi, s.583; Kaymaz, Muineddin Pervane, s. 75

³⁵⁷ İbn Bibi, s. 584.

çıktı. Hülâgu, Baycu Noyan'a olan itaatsizliğinden dolayı II. Keykavus'a karşı öfkeliydi. Huzura çıkan II. Keykâvus padişaha layık güzel bir ayakkabı diktirilmesini, kendi yüzünü o ayakkabılara nakş edilmesini istemiştir. Hediyeleri sunarken bu ayakkabıyı verme esnasında Hülâgu karşısında yeri öpüp *"Padişahın, attığı her mübarek adımıyla bu bendenin başı yüceltmesi, bu kulun isteğidir"* demiştir. Bu tutumu karşısında ona acıyan Hülâgu, hanımı Dokuz Hatun'un da af edilmesi üzerine ısrarcı olmasıyla II. Keykâvus'u bağışladı.³⁵⁸ Runciman, II. Keykâvus'un Hülâgu'nun teveccühünü kazanmak için, abartılı övgülerde bulunduğunu fakat bu övgülerin beklenilenin aksine Hülâgu'yu daha fazla sinirlendiğini söylemektedir.³⁵⁹ İbn Bibi ve Aksarâyî, Hülâgu Han'ın II. Keykavus'a büyük bir ilgi gösterdiğini nakletmektedirler. Hülâgu II. Keykâvus'a Mengü Han'ın yarlığını da vererek onu büyük Kaan adına da bağışlamış oluyordu. Böylece II. Keykâvus tek başına iktidara gelmiş oluyordu.³⁶⁰

IV. Kılıç Arslan 10 Ağustos 1258'te Müineddin Süleyman ve Tuğrâcı Sâhip'le beraber Hülâgu'nun huzuruna çıktı.³⁶¹ IV. Kılıç Arslan iltifatlarla karşılandı. Her koşulda Moğollara yakın olan ve onların kontrolünde olan bir sultanın elbette iltifatlar görmesi doğaldır. II. Keykâvus'tan sonra Hülâgu'nun huzuruna çıkan IV. Kılıç Arslan tek başına Türkiye Selçuklu Devleti'nin iktidarını elde edemeyeceğini anlayınca daha önceki gibi ülkenin iki kardeş arasında paylaşılması hususunda uğraşa girdi. Bu noktada Aksarayî'nin naklettiğine göre devreye Pervane Müineddin Süleyman girdi ve İslam şeriatındaki bir mülkün varisler arasında eşit pay edilmesi hususundaki hükümleri Hülâgu'ya anlatarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin başında iki hükümdarın bulunmasının kendileri için ne kadar faydalı olduğunu izah etmiştir.³⁶² Böylece daha önce Mengü Han'ın iki kardeş arasında pay edilmesi kararı uygulamaya alınmıştır. Hülâgu'nun bu teklifi kabulünde İlhan Erdem, Suriye seferi öncesinde Anadolu'da çıkacak bir problemle uğraşmak istemeyişi ve Suriye seferinden sonra Anadolu'ya girme isteğinin bulunduğunu söylemektedir.³⁶³

II. Keykâvus, başkenti Konya olmak üzere Kayseri'den Antalya'ya kadar olan kısma hâkim olacak, IV. Kılıç Arslan'ın başkenti Tokat olmak üzere Sivas'tan Sinop ve Samsun sahillerine kadar olan topraklara hâkim olacaktır.³⁶⁴ Abu'l-Farac, taksimat yapıldıktan sonra Sultanların Suriye seferine katılmadan Anadolu'ya döndüklerini, IV. Kılıç Arslan'ın başkentinin Aksaray olduğunu ve II. Keykâvus'un Bar Savma'nın Manastırına giderek Mar Dionysius'a yardımlarda bulunmayı vaat ettiğini nakletmektedir.³⁶⁵

Hülâgu'nun huzurunda düzenlenen şekliyle Moğollara verilecek vergiler nakit 20 tümen³⁶⁶, 500 parça Antalya kumaşı (kemhâ-î Antâlî) ve renkli kumaş (dîme-î zerkûbî); 3 bin işlemeli (zerkubî) kap kacak (dime); 500 baş iğdiş at ve 500 baş katırdan ibarettir.³⁶⁷ Nejat Kaymaz, bu belirlenen vergi miktarlarının 1245'te Sivas'ta belirlenen

³⁵⁸ Reşîdüddin Fazlullah, s.50;

³⁵⁹ Steven Runciman, Haçlı Seferleri, c.III, Trk. Trc. Fikret Işıltan Ankara 2008 s. 259

³⁶⁰ İbn Bibi, s. 584; Aksarâyî, s.45;

³⁶¹ Reşîdüddin Fazlullah, s.50; İbn Bibi, s. 584

³⁶² Aksarâyî, s.45;

³⁶³ Erdem, a.g.t.,s.167-168

³⁶⁴ Aksarâyî, s.46; Abu'l-Farac, Tarihi Muhtasarüddüvel, s.39

³⁶⁵ Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 573

³⁶⁶ İlhanlılarda Tümen balişten yüksek bir para birimidir. Değişiklikler göstermekle birlikte genellikle 10 bin değerindedir. Genellikle vergilerin toplanmasında ve yüksek miktardaki paraların hesaplanmasında kullanılmıştır. B. Spluer, İran Moğolları, s.332

³⁶⁷ Aksarâyî, s.46

vergi miktarlarıyla aynı olduğunu önemli bir değişiklik yapılmadığını, fakat Suriye ve Mısır üzerine yapılacak seferlerin maliyetlerine Selçuklu sultanlarının da ortak olduğunu belirtir.³⁶⁸

Tüm bunlardan sonra Hülâgu II. Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan'a Suriye ve Mısır seferlerine hazırlanmaları için Tebriz'e gitmelerini buyurdu. Burada hazırlıklara başlayan sultanlar, iktidar mücadelesinde ve ağır Moğol vergileri karşısında hazinelerinin boşalması neticesinde hazırlıkları tamamlayabilmek için Moğollardan 400 Bâliş³⁶⁹ borç almak mecburiyettin de kalmışlardır.³⁷⁰

Hülâgu 1259'un sonbaharında Suriye üzerine sefer çıkmış ve bu seferde II. Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan da yanında yer almıştır.³⁷¹ Sultanlar iki yıl boyunca Müslümanlar üzerine yapılan seferlerde kâfirlerle aynı safta yer almak mecburiyetinde kalmışlardır. Suriye seferi tamamlandıktan sonra Mengü Han'ın ölüm haberini alan Hülâgu Azerbaycan'a dönmüştür.³⁷²

Türkiye Selçuklu Sultanlarına Anadolu'ya dönme izni veren Hülâgu Azerbaycan'a dönmeden önce II. Keykâvus'a verdiği yarlık ve payzayı alıp IV. Kılıç Arslan'a vermiştir.³⁷³ Bu kararın alınmasında Pervane Muineddin Süleyman'ın etkisi büyüktür. Çünkü Moğol diplomatı gibi hareket eden Pervane'nin kontrolündeki IV. Kılıç Arslan'ın sultan olması Moğollar için faydalıydı. Her ne kadar II. Keykavus Hülâgu'nun huzurundaki davranışıyla tabiliği kabul etmiş olsa da Moğol karşıtlığı olan bir sultan idi. Keykavus'un Hülâgu'nun kontrolünden çıkabilecek yapıya sahip olması IV. Kılıç Arslan'ı Moğollar nezdinde ön plana çıkarmaktaydı.

II. Keykâvus'un dönüşünden sonra Tuğraî Sahip Şemseddin Mahmut, onun haberi olmadan Hülâgu'nun yanına giderek, vezirliğini onaylayan bir yarlığı almaya muvaffak olmuştur. Ayrıca Moğollardan büyük miktar borç almış, Anadolu'da Moğol askerlerinin gelirinin artırılmasının önünü açmıştır. Konya'ya (1260) döndükten sonra vezirlik maaşı olarak Kastamonu vilayetinin gelirlerine el koymuştur.³⁷⁴ Moğolların desteklediği, iki sultanın tek veziri olan Sahip Şemseddin güçlenerek devlet kadrolarında gücüne güç katmaya başlamış, yapılacak işler onun oluru alınmadan yapılmaz bir hale gelmiştir. Fakat ani ölümüyle ondan geriye Moğollardan alınan ağır borç yükü kalmıştır.

7.9. İkili Yönetim

Türkiye Selçuklu Devleti iki kardeş arasında pay edildikten sonra yönetimde iki sultan tek vezir olarak yönetilirken Sahip Şemseddin'in ölümünden sonra bu durum değişmiştir. Her iki sultan da kendilerine vezirlik makamına kendi adamlarını atayarak coğrafi olarak bölünmüş olan devleti yönetsel (kurumsal) açıdan da iki ayrı yönetimi tam anlamıyla oluşturmuşlardır.

II. Keykâvus Sahip Şemseddin'in ölümünden sonra Fahreddin Ali'yi³⁷⁵ vezirlik makamına getirmiştir (1260). Bu atama dolayısıyla Fahreddin Ali'ye hi'lat (hi'at- fâhir)

³⁶⁸ N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 77

³⁶⁹ Bâliş, Moğol para birimidir. Bkz. W. Barthold, "Bâliş" İ.A. MEB, c.2, s.280; ayrıca bkz. B. Spluer, İran Moğolları, s.332

³⁷⁰ Aksarâyî, s. 46; İbn Bibi, s. 584; N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 77

³⁷¹ Reşîdüddin Fazlullah, s.53; Aknerli Grigor, Okçu Milleti Tarihi, trk.trc

³⁷² Aknerli Grigor, Okçu Milleti Tarihi, trk.trc ; İbn Bibi, s. 585

³⁷³ İbn Bibi, s. 585; N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 77

³⁷⁴ Aksarâyî, s. 46-47;

³⁷⁵ Vezirlerin ilmiye sınıfından seçilmesine karşın Fahreddin Ali ilmiye sınıfından değildi. Bürokratik işlerdeki üstün kabiliyeti ve becerisiyle uzun yıllar devlet yönetiminde öz sahibi olmuştur. Aksarâyî gelir

ve altın bir divit (devat-ı zerrin) verilmiştir.³⁷⁶ IV. Kılıç Arslan da vezirlik makamına Pervane Muineddin Süleyman'ı getirmiştir. Hülâgu'ye bu atama konusunda bir yarlık gönderilmiştir.³⁷⁷

IV. Kılıç Arslan yaptığı atamadan Moğolları haberdar ederek bağlılığını devam ettirmektedir. II. Keykâvus ise kendi yaptığı atamayı bildirmemiştir. Tekrar görülmektedir ki II. Keykâvus Moğollara karşı daha önceki politikasına dönmüştür. Her ne kadar Hülâgu'nun huzurunda kendini ve devleti kötü bir duruma düşürecek şekilde af dilemiş ise de af dileyerek Hülâgu'nun gazabından kurtulan II. Keykâvus Moğol karşıtlığına ve Moğollara karşı olanlarla iş birliği içerisine girmeye devam etmiştir.

7.10. II. Keykâvus'un Tahtan İndirilişi ve IV. Kılıç Arslan'ın Müstakil Saltanatının Başlaması

Moğollarla yapılan anlaşmayla ülkenin ikiye ayrılması ve vezirlerin de tayin edilmesiyle normalleşme sürecine girilmesiyle II. Keykâvus eski yaşantısına geri döndü. Yine eğlence hayatına kendisini kaptırarak devletin içerisinde bulunduğu borç batağını ve Moğollara ödenecek ağır vergileri unutmuştur. Beylerbeyi olan dayısı Kontdistabl Rumî'nin etkisinde kalan sultan Konya'da kendisi üzerinde halkın ve devlet erkânının baskısını hissetmesi sonucunda burada rahat edemeyince Beyşehir'deki Kubadâbâd Sarayına³⁷⁸ gitmeye karar vermiştir. Aksarâyî bu gelişmeyi naklederken beylerbeyi Kontdistabl Rumî'ye net bir şekilde öfkesini de açıkça dile getirmektedir.³⁷⁹

Bu esnada daha önce Moğollardan alınan eski borçların ve yeni vergilerin tahsili için Moğol emirleri Taceddin Mu'tez ile Tükelek Bahşi Anadolu'ya geldiler. İlk olarak II. Keykâvus'un yanına çıktılar. Dayısı Kontdistabl'ın etkisiyle vergiyi ödemeyeceğini bildirerek kardeşi IV. Kılıç Arslan'a gitmelerini ve tahsilata ondan başlamalarını söylemiştir.³⁸⁰ Beklenmedik bir çıkışla karşılaşan emirler Sultana kızgın bir şekilde IV. Kılıç Arslan'ın yanına hareket etmişlerdir. Aksarâyî, Sultan'ın bu tutumunu dayısının kışkırtmasına dayandırmaktadır. Kaymaz ise çıkışı yakın doğudaki siyasi gelişmelere dayandırmaktadır. Öyle ki; Sultanın yakın dostu Mihail Paleologos'un Bizans tahtına geçmesi, Altınordu Devleti hükümdarı Berke'nin İslamiyet'i kabul etmesi ve Memluklerle ittifak kurması, Ayn Calût (3 Eylül 1260) savaşında Moğolların yenilmesi gibi siyasi gelişmelerin zoraki vassallara ümit verdiğini söylemektedir.³⁸¹ Ancak II. Keykâvus'un bu tutumunun aniden gelişmediği açıktır. Devamlı olarak Moğol isteklerini reddetmeyen Keykâvus onları oyalamaya çalışmıştır. Hülâgu'nun huzuruna çıktığı zaman kendisine gösterilen iyi davranışlara güvenerek, kendisine karşı Hülâgu'nun tutumunun bu şekilde devam edeceğini düşünmüş olabilir. II. Keykâvus'un kendisine bir çıkış noktası ararken yakın doğudaki siyasi gelişmeleri de göz önüne alarak Moğollara karşı eski tutumunu sürdürdüğünü açıkça görmekteyiz. II. Keykâvus Moğollara karşı zamanın şartları gereğince hareket etmekle birlikte yeri geldiğinde af dilese bile daima Moğol karşıtı olmuştur.

gider hesabını iyi takip ettiğini ve defeterleri iyi incelediğini Döneminde divan defterleri Farsça ve Rumcadan Arapçaya sonrada Farsça'ya çevrilmiştir. Aksarâyî, s.48

³⁷⁶ Aksarâyî, s. 47;

³⁷⁷ N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 81-82

³⁷⁸ Doğan Kuban, Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, YKY., İstanbul 2002, s.80-81.

³⁷⁹ Aksarâyî, s.49.

³⁸⁰ Aksarâyî, s.49

³⁸¹ N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 81-82

II. Keykâvus'tan beklenmedik bir cevap alan Taceddin Mu'tez ve Tükelek Bahşi IV. Kılıç Arslan'ın yanına geldiklerinde II. Keykâvus'un aksine iyi karşılanarak güzel bir şekilde ağırlanmışlardır. Burada Pervane Muineddin Süleyman II. Keykâvus'un sergilediği tutumun aksine elçilere büyük hürmet göstererek, isteklerini yerine getirdikten sonra II. Keykâvus'a sinirli olan Taceddin Mu'tiz'in gönlünü kazanmış ve onunla II. Keykâvus'un aleyhinde harekete geçmiştir. Taceddin Mu'tiz'e II. Keykâvus'un Antalya'ya giderek uç Türkleriyle birleşmek suretiyle isyan etmek düşüncesinde olduğunu söylemiştir.³⁸² Uç Türklerinin lideri Mehmet Bey, Kontdistabl'a olan düşmanlığı nedeniyle sultana karşı ayaklanmış ve sultanın emirleriyle savaşmış ve galip ayrılmıştır. Türkmenlerin isyan bayrağını açtığı bu dönemde II. Keykâvus'un Türkmenlerle birlikte hareket etmediğini kaynaklarda açıkça görmekteyiz. Pervane Muineddin Süleyman ayrıca Alıncak Noyan'ı Keykâvus'un Moğollara karşı Memluklerle bir ittifak girişiminde olduğuna inandırmıştır.³⁸³ Bunun üzerine Hülâgu'ya bir mektup yazan Alıncak Noyan; *"Onun Mısırlılara eğilimi var. Her zaman deniz yolu ile onlara haberciler gönderiyor. Eğer Padişah izin verirse, onun, Mısırlılar ile iş birliği yapmasından önce gerekli önlemleri alalım"* diyerek durumu izah etmiştir.³⁸⁴ Taceddin Mu'tiz, II. Keykâvus'un borcunu ödememesinden dolayı Hülâgu'ya şikâyet etmiş buna sinirlenen Hülâgu, II. Keykâvus hakkında şu fermanı yazmıştır;

*"Sultan İzzeddin bilsin ki, o buraya gelince bizden ne iyilik beklediye yerine getirdik. İsteddiği her şeyi karşıladık. Hatta ihtiyacı karşısında hazineden borç verdik. Rum memleketleri için üstlendiği az miktarda vergiye razı olduk. Fakat o makama ve eğlenceye kavuşunca iyiliklerimizi unuttu. Vergi tahsili için giden elçilerimize yüz vermedi. Ne, Rum vergisinden ne de borç paradan hazineye bir şey girmede. Şimdi eğer balık gibi denizin dibine gitse veya kuş gibi havada uçsa bile, bundan sonra bizden aman dilemeyecek ve elimizden kurtulamayacaktır."*³⁸⁵ Daha sonra II. Keykâvus'un üzerine Alıncak Noyan'ı göndermiştir.³⁸⁶ Hülâgu'nun II. Keykâvus'un kendilerine karşı takındığı bu tavırdan dolayı ne kadar kızgın olduğu görülmektedir. II. Keykâvus'un ağır bir şekilde cezalandırılmasına karar verilmiştir. Kendisi hakkında çıkan kararı öğrenen II. Keykâvus, durumu düzeltmek için harekete geçmiştir. II. Keykâvus, Hülâgu'ya gönderilmek üzere vergileri toplamak için Antalya'dan Konya'ya hareket etmiştir. Vergileri ödeyip Hülâgu'yla tekrar görüşerek kendini affettirmek istemiş ve Hülâgu'ya sunulmak üzere hazırlanan hediye kervanıyla hareket etmiştir. Ruzbe Han'ı önünde saltanat otağı kurulmuştur.³⁸⁷ İbn Bibi, II. Keykâvus'un Hülâgu'nun yanına gitmek istemesinin sebebi olarak kardeşi ile yakınlaşmak istemesi ve arlarındaki hainlerin oyunlarını bozmak isteği ve kendisi hakkındaki şikâyetlerin doğru olmadığını göstermek isteği olduğunu ayrıca iki kardeşin arasının da pervane tarafından bozulduğunu nakletmektedir. Aksarâyî sultanın Konya'ya gelmesini anlatırken Hülâgu'nun yanına gitmek istemesinden söz etmemektedir. Bu esnada Alıncak Noyan Hülâgu'dan almış olduğu emir doğrultusunda büyük bir orduyla Anadolu'ya girmiş ve onun Aksaray'a yaklaştığı haberini alınmıştır.³⁸⁸ Moğolların gelişine sevinen IV. Kılıç Arslan ve Pervane Muineddin Süleyman Alıncak Noyan'ı karşılamak için Erzincan'a

³⁸² Aksarâyî, s.50; N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 83.

³⁸³ O. Nuri Küçük, Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları, Rumi Yayınları, Konya2001, s.74

³⁸⁴ İb Bibi, s. 587

³⁸⁵ Aksarâyî, s. 50;

³⁸⁶ Cahen, Cl., Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, s. 272

³⁸⁷ İbn Bibi, s 587, Aksarâyî, s.50

³⁸⁸ İbn Bibi, s 588; Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 582.

gitmişlerdir. Onların düşüncesine göre Alıncak Noyan karşısında II. Keykâvus dayanamayarak ülke yönetimini kaybedecek ve böylece ülkeyi tek başlarına yönetmeye başlayacaklardı. Bunun için Moğolların bütün ihtiyaçları karşıyorlardı.³⁸⁹

Pervane Muineddin Süleyman henüz yolda iken Fahreddin Ali'ye haber göndererek kendilerini desteklemesi karşılığında vezirlik makamına getirileceğini vaat etmiştir. Fahreddin Ali de tüm ülkenin tek veziri olma arzusu ile bu teklifi kabul etmiştir. Taraf değiştiren Fahreddin Ali, gelen Moğol ordusundan II. Keykâvus'u bilgilendirmemiş ve gereken tedbirleri almamıştır. Bu durumdan haberi olmayan II. Keykâvus Fahreddin Ali'yi elçi olarak Aksaray'a göndermiştir. II. Keykâvus bu gelişmelerden habersiz vezirinin getireceği haberi Ruzbe Hanı'nda beklerken bir taraftan da savaş hazırlıklarına başlamıştır. Onun getireceği haberler doğrultusunda hareket edecekken Fahreddin Ali anlaştıkları gibi vezirlik karşılığında karşı tarafa geçmişti. Alıncak Noyan ve yerli işbirlikçileri bir gece baskınıyla II. Keykâvus'u ele geçirmeyi planlamışlardı. Ani bir planla Obruk³⁹⁰ Kervansarayına hareket ettiler fakat son anda tehlikeyi öğrenen II. Keykâvus önce Konya'ya orada ihtiyaçlarını temin ettikten sonra Antalya'ya hareket etmiştir. Onunla birlikte Emir-i Ahur Muzaferüddin Uğurlu, Hacı Baba ve Hüsamettin Taştı de gitmiştir. Böylelikle II. Keykâvus'u ellerinden kaçırmış oldular.³⁹¹ Münecimbaşı, II. Keykâvus'a kaçması için haber gönderenin vezir Fahreddin Ali olduğunu sultanın bunun üzerine Antalya'ya kaçtığını nakletmektedir.³⁹² II. Keykâvus'un yakalanması için gönderilen Moğol birlikleri Toros Dağları'ndan geri döndüler.³⁹³ II. Keykâvus Antalya'da içinde bulunduğu cendereden çıkmak için girişimlerde bulunacaktır. Bunlardan biri de Memluklerle işbirliği içerisine girmek olmuştur.

7.10.1. II. Keykâvus'un İttifak Girişimi Çerçevesinde Sultan Baybars ile Yakınlaşması (1262)

Türkiye Selçukluları ile Memlûklü ilişkileri, Eyyubi sultanı Melik Muazzam Turanşah'ın Memlûklar tarafından öldürülmesinin akabinde Aybeg et-Türkmani'nin Memluk sultanı olmasıyla başlamıştır. Aybeg et-Türkmani'i otoritesini sağlamak isterken, uyguladığı sert politikalar sonucunda muhalif bir grup Türkiye Selçuklu Devleti'ne sığınmışlardır (1254-1255).³⁹⁴ Moğollar karşısında çaresiz kalan II. Keykâvus, Moğollara karşı başarı elde etmek istediği için Moğollara karşı Ayn-u Calut (1260)'ta başarı elde eden Baybars'la ittifak kurma girişiminde bulunacaktır.³⁹⁵

Alıncak Noyan ve onun yerli işbirlikçileri karşısında tutunamayacağını anlayan II. Keykâvus Antalya'ya kaçmak zorunda kalmış ve burada ittifak ilişkilerini kurmaya

³⁸⁹ Aksarâyî, s. 51; Erdem, a.g.t., s. 172

³⁹⁰ Konya'nın 34 km kuzey doğusunda Aksaray yolunda bulunmaktadır. Bkz. M. Kemal Özergin, "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", İEFTD, 196, c. VX, S.20, 1965, s.158. no:89

³⁹¹ Aksarâyî, s.51-53; İbn Bibi, s. 588;

³⁹² Münecimbaşı, Ahmed b. Lütfullah, Câmi el-düvel, Selçuklu Tarihi II,yay. Ali Öngül, İzmir 2001, s.105

³⁹³ Volkan Ünal, Türkiye Selçuklu Devleti'nde Yaşanan Otorite Zafiyeti ve Bazı Devlet Adamlarının İktidarı Ele Geçirme Teşebbüsleri (1237-1277), Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT. Kayseri 2015, s.143

³⁹⁴ Süleyman Özbek, "Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri (1250-1277)", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (2), Mayıs 1999, s.43-44; Yasemin Aktaş, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diplomasi Tarihi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015 Erzurum, s.292.

³⁹⁵ Kazım Yaşar Kopruman, "Mısır Memlûkları (1250-1517)", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, V, 99-126; Kürşat Solak, Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011, 37-41.

çalışmıştır. Sultan Baybars, II. Keykâvus'un içerisinde bulunduğu durumu haber almış ve Emir Şerefeddin el-Caki ve İmâdeddin Abdurrahim el-Haşimî'yi elçi olarak II. Keykâvus'a göndermiştir. Sultan Baybars, II. Keykâvus'u ülkesine davet etmekte ayrıca elçiler aracılığıyla Sultanın ülkesini geri alma, tekrar tahtını elde etme konusunda elinden geleni yapacağını bildirmiştir. Fakat bu teklifi II. Keykâvus kabul etmemiş hiçbir ümidi kalmadığı zaman Mısır'a sığınacağını bildirmiştir.³⁹⁶ İki Sultan arasındaki diplomatik temaslar II. Keykâvus'un elçilik heyetiyle birlikte kendi elçilik heyetini göndermesiyle devam etmiştir. Sultan II. Keykâvus elçi olarak Nâsireddin Nasrullah b. Güç Arslan ve Hâcip Sadreddin el-Ahlatî'yi göndermiştir. Elçiler II. Keykâvus'un Baybars'a yazdığı mektubu sundular (h. 660/m.1262). II. Keykâvus mektupta Baybars'a ülkenin tümü üzerindeki hakkından vazgeçtiğini, bu hakkının yarısını Baybars'a bıraktığını bildirmekteydi. Ayrıca bu toprakları istediğine ikta edip istediği kişiyi emir tayin edebilecekti.(1262)³⁹⁷ Moğollara karşı gerçekleşecek ittifakın başarıya ulaşması neticesinde tasarrufundan vazgeçilen topraklardan Amid ve çevresi Memlûklara bırakılacaktı.³⁹⁸

Taraflar arasındaki görüşmelerden sonra Baybars, Anadolu'ya asker sevk etmek üzere hazırlıklara koyulmuştur. Selçuklu elçileriyle birlikte bir grup Memluk askerini Anadolu'ya gönderdi. Baybars, Nâsireddin Nasrullah b. Güç Arslan'ı karadan Sadreddin el-Ahlatî'yi denizden Anadolu'ya göndermiştir. Ayrıca ittifakı onayladığı bir mektubu da Sultana göndermiştir.³⁹⁹ Baybars Anadolu seferi için Halep ve Suriye Emirlerine de hazırlık yapmaları için haber gönderdi. Baybars askeri hazırlıklarını sürdürdüğü esnada II. Keykâvus'tan ikinci bir mektup geldi. II. Keykâvus mektubunda yapmış oldukları ittifakın Moğollar tarafından öğrenildiğini, korkuya kapılan Moğolların Konya'dan geri çekildiklerini ve kendisinin de Konya üzerine yürüdüğünü, süratle Baybars'ın harekete geçmesini söylüyordu. Böyle bir ani gelişme karşısında hazırlığını tamamlayamamış olan Baybars yardım edememiştir. Baybars'ın hazırlıksız yakalanmasıyla Moğollar karşısında yalnız kalan II. Keykâvus savaşmaya cesaret edemeyerek Antalya'dan Bizans'a hareket etmiştir.⁴⁰⁰

II. Keykâvus Moğollara karşı daha önce de müttefik arayışları içerisine girmişti. 1257 yılında İznik Rum İmparatoru ile bazı Selçuklu kaleleri karşılığında askeri yardım üzerinde anlaşmış iseler de Moğollardan çekinen İznik Rum İmparatoru az sayıda asker ile destek olmuştu. Moğollar karşısında sınırlı bir destekle başarılı olamayacağını bilen II. Keykâvus, Moğolların karşısına güçlü bir müttefikle çıkması gerektiğini biliyordu. Moğolların Aynu Câlût'ta Memlûklu Sultanı Baybars karşısında aldıkları yenilgi, II. Keykâvus'ta olası bir müttefiklikle Anadolu'da da Moğolları hezimete uğratacağını düşündürmüştür. Bu perspektif ile hareket ederek Sultan Baybars ile anlaşma sağlanmıştı. Her ne kadar bu müttefikliğin başarıya ulaşacağı düşünülmüş ise de II. Keykâvus'un Moğollar ve onların yerli işbirlikçilerinin baskısı sonucunda müttefikini beklemeden ülkeden kaçması yapılan bütün planları boşa çıkarmıştır. II. Keykâvus İstanbul'a kaçmak yerine Baybars'a sığınmış olsaydı, Anadolu'da Moğol mezalimine son verilebilir ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne tek başına hükmedebilirdi. Ancak müttefiklik anlaşmasında Baybars'ın desteği karşılığında ona ülkenin yarısının

³⁹⁶ Özbek, "Memluk Münasebetleri", 45; N. Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, 87; Ayönü, Selçuklular, 265-266

³⁹⁷ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 514; N. Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, 87; Erdem, a.g.t., s. 171

³⁹⁸ Ayşe Dudu Erdem, İlhanlı-Memlûk Münâsebetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998, s. 85; Özbek, "Memluk Münasebetleri", s. 45-46

³⁹⁹ Aktaş, T.S.D.D.T., s.294

⁴⁰⁰ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 515; N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman s. 88-90

bırakılması ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin parçalanması ile diğer bir güç unsuru olan Memluklar karşısında tam bağımsızlık sağlanması da tartışmalı bir konudur. Kısaca Moğol tabiiyetinden kurtulmanın yolu ondan daha güçlü bir siyasi otoritenin tabiiyetini kabul etmekle mümkün olacaktı.

7.10.2. II. Keykâvus'un Memlûklı Devleti ve Altın Orda Devleti İttifakıyla Tahta Çıkarılmak İstenmesi

II. Keykâvus'un İstanbul'a kaçtığı zaman Bizans tahtında Latinlerin elinden İstanbul'u 1261 yılında geri alan Mihail Paleologos bulunuyordu.⁴⁰¹ Sultan eski dostu Mihail Paleologos tarafından iyi bir şekilde karşılanmıştır. Sultan ve mahiyetindekilere gereken hürmeti göstermiş ve İstanbul'da rahat yaşamaları için gereken yapılmıştır. Ayrıca II. Keykâvus'un tahtı tekrar ele geçirmesi hususunda gereken yardımın yapılacağı vaat edilmiştir.⁴⁰²

Bu esnada yakın doğu siyasetinde dengeler değişiyordu. Altın Orda Hükümdarı Berke (1257-1266)⁴⁰³ İslamiyet'i kabul etmişti ayrıca İlhanlılarla ihtilaf içerisindeydi. Bu gelişmeler neticesinde İlhanlılara karşı Memluklerle yakın ilişkiler başladı. Coğrafi konumları gereği her iki devletin münasebetleri Bizans İmparatorluğu üzerinden gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Sultan Baybars'ın Berke Han'ın İslamiyet'i kabul ettiğini ve Hülâgu ile ihtilaf içerisinde olduğunu öğrendikten sonra kendisine bir mektup yazarak Alanlı tacirlerle göndermiştir.⁴⁰⁴ Bu mektubunda Hülâgu'ya karşı mücadelede birlikte hareket etmeye davet etmiştir. Berke Han'ın da Sultan Baybars'a göndermiş olduğu mektubunda kendisinin İslamiyeti kabul ettiği gibi mahiyetinde bulunanların da İslamiyet'i kabul ettiğini ve Hülâgu ile olan mücadelesinden bahsetmiş, Fırat Nehri boylarına askeri birlik göndermesinin iyi olacağını belirtmiştir. Ayrıca Hülâgu'ya karşı II. Keykâvus'a yardım etmeleri gerektiğini söylemiştir.⁴⁰⁵ Böylelikle Hülâgu'ya karşı ittifak kuruldu. Bu esnada Anadolu'da IV. Kılıç Arslan, Hülâgu'ya tam bir bağımlılık içerisindeydi. Hülâgu Bizans İmparatoru Mihail Paleologos'a baskı uygulamaktaydı. Bu baskı neticesinde Paleologos ittifak cephesini karşısına alarak Baybars'ın Berke Han'a göndermiş olduğu elçilik heyetini tutuklatarak yanlarındaki mallara el koydu. Ayrıca Paleologos II. Keykâvus'u da mahiyetiyle birlikte Enez kalesine hapsedirmiştir (1263-1264).⁴⁰⁶ Mihail Paleologos'un bu tutumuyla iki hükümdarın arasındaki bağlantı böylece kopmuş oldu. Bu gelişmeler neticesinde Berke Han II. Keykâvus'u kurtarmak için Kutluk Melik komutasındaki bir orduyu Enez(Ainos)⁴⁰⁷ Kalesi'ne göndermiştir. Kutluk Melik kaleyi kuşattığında II. Keykâvus'un kendisine teslim edilmesini istemiş aksi durumda ise şehri yakacaklarını söylemiştir. Kale muhafızları ve şehir halkı korkuya kapılmış can ve mallarını kurtarmak için II. Keykâvus'u Kutluk Melik'e teslim

⁴⁰¹ Şerif Başstav, Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devri (1261-1461), Ankara 1989, s.1; Mihail Paleologos daha önce Selçuk Sultanına sığınmıştı. Daha sonra ülkesine döndüğü zaman önce İznik tahtını daha sonra da İstanbul'u ele geçirmiştir. Ayönü, a.g.e., s.267.

⁴⁰² Aksarayî, s. 53; İbn Bibi, s.589; Turan, Selçuklular Zamanında..., s.515.

⁴⁰³ Bkz. Wilhem Barthold, "Berke Han". İ.A., M.E.B. Eskişehir, 1997, c.II, s.553-555; Enver Konukçu, "Berke Han", TDV İslam Ansiklopedisi, c. V., s.506-507.

⁴⁰⁴ Tiesenhhausen, Altın Ordu..., s.159; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 516; Abdulkadir Yuvalı, İlhanlı Tarihi, İstanbul 2017, s. 200-201

⁴⁰⁵ Yuvalı, İlhanlı Tarihi, s. 201.

⁴⁰⁶ Aksarayî, s. 57; İbn Bibi, s.590; İbn Şeddad, Baybars Tarihi, Al-Melik Al-Zahir(Baybars) Tarihinin ikinci Cildi, Trk Trc. Şerafettin Yaltkaya, İstanbul, 1941, s. 32

⁴⁰⁷ Meriç Nehrinin Ege denizi ile birleştiği noktanın güneyindedir. Veli Sevin, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Ankara 2001, Resim 6

etmişlerdir(1264).⁴⁰⁸ Berke Han, II. Keykâvus'u iyi karşılamış ve kendisine Suğdak ve Sulhat vilayetini iktâ olarak vermiştir. Berke Han II. Keykâvus'a ayrıca kızı Urbay Hatun'u eş olarak vermiştir.⁴⁰⁹

Berke Han'ın 1266 yılında ölümü üzerine ittifakın bir ayağı kaybedilmiştir. II. Keykâvus destekten mahrum kalarak tekrar ülkesine dönmek için askeri güce ulaşamamıştır. Ülkesine de dönemeyerek geri kalan ömrünü Kırım'da geçirmiş ve 1279 yılında burada vefat etmiştir. İlhanlılara karşı kurulan bu ittifak girişimi de askeri operasyon yapmadan sonuçsuz kalmıştır. Fakat bu ittifak çerçevesinde kısmen de olsa Sultan Baybars planlarını uygulamıştır 1277 yılında Anadolu'ya gelen Baybars İlhanlı ordusunu Elbistan ovasında yenmiştir.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Georges Pachyméré, s. 49; İbn Şeddad, s. 32-33; Abu'l Farac, C. II, s. 585; Aksarâyî, s. 57.

⁴⁰⁹ İbn Bibi, s. 590; Aksarayı, s. 57.

⁴¹⁰ İbn Şeddad, s. 33; Anonim Selçukname, s. 35; Niğdeli Kadı Ahmet, s. 537

8. KILIÇ ARSLAN'IN TÜRKİYE SELÇUKLU TAHTINA TEK BAŞINA ÇIKIŞI (1262) VE PERVANE MUİNEDDİN SÜLEYMAN'IN SİYASİ GÜCÜ KONTROL ETMESİ

II. Keykâvus'un Antalya'ya kaçmasından iki gün sonra Moğollarla birlikte IV. Kılıç Arslan Konya'ya girerek Türkiye Selçuklu tahtına oturdu.⁴¹¹ Daha sonra Moğolların alacaklarını hazineden karşılayarak Tükelek Bahşi ve Bahaüddin Şahinşah'a teslim etti.⁴¹² Alıncak Noyan, Akşehir'in Karahöyük köyüne Sultan IV. Kılıç Arslan da Kütahya'nın Altıntaş köyüne kışlamak için gitti. Bu esnada Ali Bahadır, Sivrihisar'da konuşlanmıştı. Moğolların dağınık vaziyetinden yararlanmak istemiştir. Harekete geçen Ali Bahadır gece karanlığında saldırmak istemiş ise de geceleyin yanlış yöne hareket edince, yolunu kaybetti ve sabah olduğunda açığa çıktı ve girdiği mücadeleden başarısızlıkla ayrılarak uçlara sığındı. II. Keykâvus son ümidi olan bu baskında da sonuç elde edemeyince İstanbul'a kaçtı.⁴¹³

II. Keykâvus'un ülkeden ayrılmasından sonra gerek Moğol gerekse Moğolların desteklediği İran kökenli devlet erkânıyla mücadele eden kanat ortadan kalkmış oldu. Kendi ihtiraslarına ulaşabilmek için Moğollara hoş görünerek onların savunuculuğunu yapan ve her türlü bağımsızlık hareketinin karşısında olan Muineddin Süleyman nihayet emeline ulaşmıştır. Bu süreçte IV. Kılıç Arslan'ı hedefine giden yolda istediği gibi yönlendirmiş ve kullanmıştır. Sultan her ne kadar IV. Kılıç Arslan ise de yönetimde etkili olan isim Pervane Muineddin Süleyman olmuştur. Fakat tam anlamıyla otoritesini kurması için son bir nokta kalmıştır. O da II. Keykâvus taraftarlarını bertaraf etmektir. İlk olarak II. Keykâvus taraftarı olan devlet erkânını tasfiye etmiştir. Tasfiye edilenlerin yerine kendisine sadık kişileri⁴¹⁴ görevlendirmiştir.⁴¹⁵ Anadolu'nun Moğol tahakkümü altında olmasını kabul etmeyen Türkmenler'in Denizli bölgesi başta olmak üzere Anadolu'da Moğollara karşı isyanları başlamıştır.⁴¹⁶ Pervane Muineddin Süleyman Moğollardan aldığı destekle bu isyanları bastırmıştır.⁴¹⁷ Anadolu'da Moğol tahakkümünü kabul etmeyen bir diğer sosyal zümre ise ahilerdi. Pervane Muineddin Süleyman Türkmenlerden sonra ahilere yönelmiştir. Ahilerin bir kısmı katledilmiş bir kısmı ise sürgüne gönderilmiştir. Mallarına el konularak müsadere edilmiştir. Bu durum karşısında Aksaray, Kırşehir, Ankara, Sivas, Çankırı, Tokat ve Karaman'da ahilerin isyanları baş göstermiştir. Yine bu isyanlar Moğol desteği ile bastırılmıştır.⁴¹⁸

⁴¹¹ Anonim Selçuknâme

⁴¹² İbn Bibi, s. 588;

⁴¹³ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 35-36

⁴¹⁴ İstîfa (Maliye) nezaretine Erzincanlı âlim Mecdeddin Muhammed bin Hüseyin, İşrâf (teftiş) nezaretine Celaledin Mahmud, Beylerbeyi makamına ise Hatiroğlu Şerafeddin'i getirmiştir. Aksarâyî, s.3-74

⁴¹⁵ İbn Bibi, s. 587-594; Müneccimbaşı, Anadolu Selçukluları, s.79

⁴¹⁶ Mehmet Bey, kardeşi İlyas Bey, damadı Ali Bey, Salur ve Sevinç beyler önderliğinde Moğol taraftarı olan yönetimi tanımayarak isyan ettiler. Mehmet Bey, Moğol destekli Selçuklu sultanına karşı başarı elde edemeyeceğini anlayınca anlaşma yoluna gitmiştir. Hülâgu'ya elçi göndererek tabiiyetini bildirerek vergi vermeyi taahhüt ederek beyliğinin menşur ve sancak talebiyle tanınmasını istedi. Mehmet Bey'in bu talebi üzerine Hülâgu Han huzuruna çıkmasını istemiştir. Huzura çıkmayı kabul etmeyen Mehmet Bey ile Hülâgu Han arasında güvensizlik oluştu ve anlaşmazlık baş gösterdi. Mehmet Bey'in damadı Selçuklu Sultanı ile anlaşarak Türkmen Beyleri hakkında bilgi vererek Türkmenlerin üzerine yürümesine teşvik etti. Selçuklu güçleriyle karşılaşan Mehmet Bey, mağlup olmuş ve dağlara kaçmıştı daha sonra af dileyerek teslim olduğunda Borgulu'da öldürülmüştür. Aksarâyî, s. 53-54; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 532-533; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 48-49; N.Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, 94.

⁴¹⁷ Alptekin Coşkun, "Türkiye Selçukluları", DGBİT, c.8, İstanbul 1992, s.324-326.

⁴¹⁸ Züriye Çelik, Moğol İstilâsı ve Türkiye Selçuklu Devleti, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2014, s. 159-161.

Türkiye Selçuklu devlet erkânı içerisinde Muineddin Süleyman ayrı bir önem arz etmektedir. 1262-1277 yılları arasına damgasını vurmuştur. Anadolu'da Moğol tahakkümünün başlamasından sonra meydana gelen siyasi kaos ortamında nüfuzun artırmayı başarmıştır. Moğol Noyanlarının dostluğunu kazanarak Türkiye Selçuklu saltanat mücadelesinde önemli bir rol edinmiş ve IV. Kılıç Arslan'ın sultan ilan edilmesinden sonra yönetimi ele almıştır. Hâkimiyeti sağlarken muhalefet olanları bertaraf ederek mutlak hâkimiyetini sağlamış ve asayiş ortamını oluşturmuştur. Ancak o bu hırsının bedelini canıyla ödeyecektir.

8.1. Sinop'un Geri Alınması Ve Pervane Beyliğinin Kuruluşu

Pervane otoriteyi kontrol altına aldıktan sonra hizmetleri karşılığında Anadolu'da mülkiyeti kendisine ait bir arazi istiyordu. Hülâgu Han'ın 1265 yılında vefatı üzerine İlhanlı tahtına Abaka Han geçmişti.⁴¹⁹ Abaka Han'ın cülüşü'nü tebrik etmek için IV. Kılıç Arslan ve Pervane Muineddin Süleyman Moğol payitahtına gitmiştir. Abaka Han'a tabiiyetlerini bildirerek hediyelerini sunmuşlardır. IV. Kılıç Arslan geri dönerken Pervane Muineddin Süleyman Tebriz'de kalmıştır. Abaka Han, Pervane Muineddin Süleyman'ı Anadolu'nun kontrolünü sağlamak için; *“Rum saltanat naipliğini sana veriyorum. Eğer her hangi birinin bana itaat konusunda muhalefetini tespit edersen onu öldür”* diyerek görevlendirmiştir.⁴²⁰

Böylelikle Abaka Han'ın güvenini kazanan Pervane Muineddin Süleyman, Selçuklu hâkimiyetinden çıkan toprakları geri almak için Abaka Han'dan bir yarlık ile Anadolu'ya dönmüştür.⁴²¹

I.İzzeddin Keykâvus tarafından 1214 yılında fetih edilen Sinop'u⁴²² Trabzon Rum İmparatorluğu Türkiye Selçukluları'nın saltanat mücadelesinden faydalanarak 1259 yılında işgal etmiş ve Gavras (Gaydan) adlı bir vali tayin etmiştir.⁴²³ Pervane Muineddin Süleyman Abaka Han'ın huzurundan döndükten sonra Sinop'u geri almak için iktası olan Tokat ve Niksar tarafına giderek hazırlıklara başladı. Niksar ve Danişmedli vilayetlerinden topladığı askeri kuvvetle Sinop üzerine hareket etti. Sinop muhasara edildi. Rum ve Frenk askerlerinin şehri güçlü bir şekilde savunmaları ile iki taraftan da kayıplar meydana geldi. Güçlü savunma karşısında şehri karadan alamayacağını anlayan Pervane Muineddin Süleyman karadan şehri topraklarla döverken, bin denizciden meydana gelen gemilerle şehri denizden de kuşattı. İki taraftan kuşatma altında kalan şehir daha fazla dayanamayarak savunma gücü kırıldı. Böylelikle Sinop şehri Türkiye Selçuklu topraklarına tekrardan dâhil edilmiş oldu. Ayrıca Rumlar vergiye bağlanmıştır(1266).⁴²⁴ Pervane Muineddin Süleyman'ın bu başarısı onun nüfuzunun daha da artmasını sağladı. O, IV. Kılıç Arslan'dan Sinop'u kendisine temlik edilmesini

⁴¹⁹ Reşiddün Fazullah, s.74; İbnü'l-İbrî, Muhtasari'd-Düvel, 47-48. Abaka Han babası gibi Memluklere karşı Hristiyanlar ile ittifak kurmuştur. Tahta çıktığı zaman Mihail Paleologos'un kızı ile evlenmiştir. Abaka Süryani tarafında patrik Mar Yahballaha'nın dostu olmuş daha önce de nasturidi patriği hamisi olmuştur. Rene Grousset, Bozkır İmparatorluğu, Çev. M. Reşat Uzman, İstanbul 1993, s. 350.

⁴²⁰ Aktaş, T.S.D.D.T., s. 300

⁴²¹ N. Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.111-112; Muharrem Kesik, “Muînüddin Süleyman Pervâne”, TDVİA, İstanbul 2006, c.31, s.92

⁴²² Wilhelm Von Rubruk, 1253 yılında Moğolistan'a giderken Karadeniz bölgesi hakkında bilgiler vermektedir. Sinop'un Türkiye Selçuklularına ait olduğunu belirtir. Karadeniz bölgesinde iki önemli merkezden biri olarak bahsetmektedir. Wilhelm Von Rubruk, Moğolların Büyük Han'ına Seyahat 13. Yüzyılda İstanbul'dan Karakum'a Yolculuk (1253-1255), Trk. Trc. Ergin Ayan, İstanbul 2001, s.25-29

⁴²³ Turan, Selçuklular Zamanında..., s.245

⁴²⁴ Aksariyi, s.63; Münecimbaşı, Anadolu Selçukileri, s.79; Cahen, Cl., Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, s. 277

talep etmiştir. IV. Kılıç Arslan bu istek karşısında her ne kadar dirense de Muineddin Süleyman'ın nüfuzundan çekinmesinden dolayı Sinop'u vermek zorunda kalmıştır.⁴²⁵

IV. Kılıç Arslan ile Pervane Muineddin Süleyman'ın Sinop meselesiyle ilgili karşı karşıya geldiler. Pervane Muineddin Süleyman'ın devleti elinden alma gayretinde olduğunu düşünen IV. Kılıç Arslan saltanatının hükümsüz kaldığından şikâyetçi idi. Pervane Muineddin Süleyman'ın adamları Hatiroğlu Ziyaeddin ve Şerefeddin, IV. Kılıç Arslan'ın bu şikâyetlerini iletmeleri onun sonunu getirmiştir.⁴²⁶ IV. Kılıç Arslan'ın saltanatına son vermek isteyen Pervane Muineddin Süleyman, Abaka Han ile gizli bir görüşme yapmış ve Moğol Noyan'ı Nabşı ile temasa geçmiştir. Pervane Muineddin Süleyman daha önce II. Keykâvus'u bertaraf ettiği gibi şimdi de Sultan IV. Kılıç Arslan'ı bertaraf etmek istiyordu. Bu amaç doğrultusunda IV. Kılıç Arslan'ın Sultan Baybars ile temas içerisinde olduğunu, Moğollara karşı askeri bir harekâtın başlayacağı gibi iddialarda bulunarak Nabşı Noya'nı IV. Kılıç Arslan'a karşı kışkırtmıştır.⁴²⁷ Abaka Han IV. Kılıç Arslan'ın hakkındaki iddalar neticesinde Sultanın öldürülme yetkisi Pervane Muineddin Süleyman'a verilmiştir.⁴²⁸ IV. Kılıç Arslan'ı Konya'dan Aksaray'a çağıran Pervane Muineddin Süleyman, Taceddin Mu'tez'in verdiği ziyafette IV. Kılıç Arslan'ı zehirleterek öldürtmüştür.⁴²⁹ (1266) Moğolların desteklediği Pervane Muineddin Süleyman'ın öncülüğünde elde ettiği Türkiye Selçuklu saltanatı yine onlar tarafından elinden alınmış ve bedelini hayatıyla ödemiştir.

8.2. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı (1266)

1266 yılında IV. Kılıç Arslan'ın öldürülmesinin akabinde Pervane Muineddin Süleyman, Aksaray'dan Konya'ya gelmiştir. IV. Kılıç Arslan'ın çocuk yaştaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i Türkiye Selçuklu Sultanı ilan etmiştir.⁴³⁰ III. Keyhüsrev'in çocuk yaşta olması nedeniyle Pervane Muineddin Süleyman Moğollar tarafından vekil tayin edilmiştir. Böylelikle Muineddin Süleyman bütün yetkiyi elinde bulundurmıştır.⁴³¹ Moğol Han'ı Anadolu'ya Ecay ve Samagar Noyanları vali olarak atamıştır. Böylece Anadolu'da daha önce askeri kontrolleri bulunan valiler şimdi siyasi ve idari alanlarda da etki etmeye başlamıştır.⁴³² Böylelikle Türkiye Selçuklu tahtında sadece isimden ibaret olan bir sultan bulunurken devletin yönetimi Pervane Muineddin Süleyman'ın dolayısıyla onun hamisi olan Moğolların kontrolünde olmuştur. Anadolu'da kendi ihtiras ve gelecekleri peşinde olan İran kökenli devlet erkânı eliyle Moğol tahakkümü giderek artmıştır.

⁴²⁵ İbn Bibi, s. 593-594; Turan, Selçuklular Zamanında..., s.547

⁴²⁶ Turan, Selçuklular Zamanında..., s.547

⁴²⁷ Aktaş, T.S.D.D.T., s.300

⁴²⁸ Aksarâyî, s. 64

⁴²⁹ İbn Bibi, s.598, Aksarâyî, s.65; Abu'l-Farac, IV. Kılıç Arslan'ın Pervane Muineddin Süleyman'ı ortadan kaldırmak istediğini bunu öğrenen Pervane Muineddin Süleyman'ın Moğolları ikaz ettikten sonra adamlarından birini sultanın çadırına göndererek öldürttüğünü söylemektedir. Abu'l-Farac, c.II, s. 587; Mevlana IV. Kılıç Arslan'ı davet edildiğinde gitmemesini uyarmıştır. Bir sohbet meclisinde IV. Kılıç Arslan'ın öldürüldüğünü hissederek şu gazeli söylemiştir; *"Ben sana oraya gitme, seni belaya uğratırlar demedim mi? Onlar haindir, elleri pek uzundur, senin ayağını bağlarlar demedim mi? Yine ben sana demedim mi? ki, o tanede tuzak vardır, seni tuzağa düşürünce hiç koyuverirler mi?"*. Bkz.: Feridun bin Ahmed, Sipehsâlâr Risalesi, Çev.: Tahir Galip Seratlı, Elest Yay., İstanbul 2004, s. 94.

⁴³⁰ Aksarâyî, s. 66-67; N. Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.123-125.

⁴³¹ Yasemin Çatal, Anadolu Selçuklu Devleti'nde III. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi (1266-1284), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2009. s.18-19.

⁴³² Nejat Kaymaz, Pervâne Süleyman 13. Yüzyılın İşbirlikçisi Emîri Mu'ineddin Süleyman, İstanbul 1999, s. 58

III. Keyhüsrev'in Türkiye Selçuklu tahtına oturtulmasının ardından devlet kaidesi olan sultanlığını ilan eden fermanları memleketin dört bir köşesine gönderilmiştir. III. Keyhüsrev'in talim terbiyesi için Kadı Nureddin ile Üstadü'd-dâr ve vakıflar yönetici olan Emineddin İsfahanî'yi Muineddin Süleyman görevlendirilmiştir.⁴³³ Pervane Muineddin Süleyman devlet erkânı içerisinde tasfiyelere başlamış ve Baybars taraftarı oldukları gerekçesiyle kendisine bağlı olanları devletin tüm kademelerinde görevlendirirken eski devlet erkânı içerisinde sadece Fahreddin Ali yerini korumuştur.⁴³⁴ Pervane Muineddin Süleyman kendisinden olmayan Sahip Fahreddin Ali'yi kendisi için tehlike olarak görmeye başlayınca onu tasfiye etme yollarına bakmıştır.

8.3. II. Keykâvus'un Yardım Talep Etmesi ve Fahreddin Ali'nin Bertaraf Edilmesi

Muineddin Süleyman Fahreddin Ali'yi kendi nüfuzunun artırmasının önünde tehlike olarak görmeye başladıktan sonra Fahreddin Ali'nin tasfiye edilmesi hususunda yeni devlet erkânı da etkili olmuştur.⁴³⁵ Tasfiye etmek için ilk olarak Pervane Muineddin Süleyman, Mevlana Celaledin Rumi, Sadreddin Konevi gibi dönemin önde gelen âlimlerinin huzurunda Fahreddin Ali'yi gözden düşürmeye çalışmış ve zor soruları Fahreddin Ali'ye yöneltmiştir. Fakat Fahreddin Ali derin bilgisiyle yöneltilen soruların altından başarıyla kalkmıştır. Böylece Pervane Muineddin Süleyman'ın düşlediği gibi Fahreddin Ali gözden düşmemiş aksine toplantıda bulunan âlimlerin teveccühünü kazanmıştır.⁴³⁶

Anadolu'da bu gelişmeler yaşandığı esnada II. Keykâvus Suğdak'ta bulunuyordu. Yaşadığı maddi sıkıntılar nedeniyle Fahreddin Ali'ye bir mektup göndererek (1271) durumu izah etmiş ve yardım talebinde bulunmuştur. Fahreddin Ali. II. Keykâvus'un düştüğü durumdan üzüntü duyarak gelen mektuptan Pervane Muineddin Süleyman'a bahsetmiştir. II. Keykâvus'un bu durumuna üzülen Pervane Muineddin Süleyman'ın izniyle Fahreddin Ali yazdığı mektupla birlikte değerli eşyalar ve bir miktar altın göndermiştir.⁴³⁷ Pervane Muineddin bu duruma izin vermişse de bunu kendi çıkarı için kullanarak Fahreddin Ali'den kurtulmayı planlamıştır. Fahreddin Ali'yi II. Keykâvus'a yaptığı yardımdan dolayı Sultan'a ihanetle suçlayarak vezirlik makamından azletmiş ve Karahisar tarafındaki Osmancık kalesine hapsedirmiştir.⁴³⁸ Fahreddin Ali hapsedildikten sonra oğlu babasının suçsuz yere hapse atıldığını, Abaka Han'ın huzuruna çıkarak anlatmıştır. Abaka Han işin aslını öğrenmek için Fahreddin Ali'nin huzuruna getirilmesini istemiştir. Yapılan araştırma neticesinde Fahreddin Ali'nin suçsuzluğuna kanaat getiren Abaka Han, Vezirlik makamına 1275 yılında yeniden Fahreddin Ali'yi atayacaktır. Ayrıca Oğullarını da Denizli, Honas ve Karahisar bölgesinin subaşılığına getirecektir.⁴³⁹

⁴³³ Aksarâyî, s. 66; Abu'l-Farac Tarihi, c.II, s. 587.

⁴³⁴ Müneccimbaşı, Selçukiler, s. 77.

⁴³⁵ Müneccimbaşı, c. II, 114.

⁴³⁶ Enver Behnan Şapolyon, Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Ankara 1972,s.202.

⁴³⁷ İbn Bibi, s. 600-601

⁴³⁸ İbn Bibi, s. 601-603; İbn Şeddad, s. 22-23; Aksarâyî s. 71

⁴³⁹ Müneccimbaşı, Selçukiler, s. 77; İbn Şeddad, s.24; İbn Bibi, s. 604.

8.4. Anadolu'da Moğol Baskısının Artması ve Pervane Muineddin Süleyman için Sonun Başlangıcı

Pervane Muineddin Süleyman kendi ihtirasları için izlediği politikalar neticesinde Türkiye Selçuklu saltanatını adeta sembol haline getirerek adı konulmamış bir sultanlık oluşturarak yönetimi elinde toplamıştı. Yıllarca yoğun mücadeleler sonunda Moğollara ve kendisine muhalefet olan siyasileri bertaraf ettikten sonra ülkede sükûnet ortamını sağlamıştı. III. Keyhüsrev'in saltanatıyla birlikte Moğollara ülkeyi adeta teslim etmişti. Öyle ki Selçuklu askeri kuvvetinin İlhanlıların yardımcı kuvveti haline dönmesini sağlamıştı.⁴⁴⁰ Pervane Muineddin Süleyman yönetiminde otoritesini sağladı yıllar da Abaka Han Anadolu'ya kardeşi Acay ve Samağara Noyan'ı geniş yetkilerle göndermişti. Bunların aşırı talepleri karşısında Pervane Muineddin Süleyman yetersiz kalmaya başlamıştır. Ayrıca Anadolu'da gün geçtikçe zalimlikleri artarak devam etmekteydi. Bu durumdan kurtulmak isteyen Pervane Muineddin Süleyman Abaka'ya “ *hükümdarlıkta akrabalığın önemi yoktur, Acay beni ortadan kaldırıp, Memluk sultanının tâbiyetini kabul etme hesabını yapıyor*” demiştir. Abaka bu durumdan kimsenin haberinin olmamasını istemiş ve Acay ve Samağara'nın geri çekileceğini söylemiştir.⁴⁴¹ Acay ve Samağara'nın tutumları Anadolu'da daha sertleşmesi üzerine Pervane Muineddin Süleyman Abaka'ya bulunduğu şikâyetten haberdar olduklarını düşünmüştür. Bunların neticesinde bugüne kadar Moğollara karşı sadakatle bağlılığını sorgulamaya başlamış ve ağırlaşan bu tahakkümden kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu arayış içerisinde Pervane Muineddin Süleyman, Moğolların karşısında başarı elde bilecek olan Memlûklü Sultan'ı Baybars ile temasa geçmiştir.⁴⁴²

Sultan Baybars'a h.372/m.1273-1274'de elçiler gönderen Pervane Muineddin Süleyman Moğolların Anadolu'dan çıkarılması için Sultan'a bağlılıklarını bildiriyordu. Sultan Baybars'ı Anadolu'ya davet eden Pervane III. Keyhüsrev ve kendisinin konumlarına dokunulmamasını şart koşuyordu.⁴⁴³ Pervane Muineddin Süleyman tarafından gönderilen elçiyle Mısır'da görüşen Baybars, “*Pervane'nin istediklerini yapmak ve bu hususta kendisine teminat verebilmek ve yemin eylemek için baştan oraya gidecek ve orda kalacak askerin erzak vesairesi için bazı yerlerin tayin ve tahsis edilmesi ve buraların hasılatının bize verilmesi lazımdır. Ve yahut kendi evkaf ve emlakinden bu asker için tahsisat göstermesi icabeder. Tatarları def ettikten sonra biz; yine bunları kendisine iade ederiz. Bununla beraber şimdi atlarımızı Anadolu'ya girmek ve Dereb-Suriyeden Anadolu'ya geçilen geçidi aşmak hususunda zorlayamayız. Hayvanların çayır yemekten içleri sürmektedir. Allah dilerse gelecek yıl orada oluruz*” diyerek davetini kabul etmiştir.⁴⁴⁴ Böylelikle anlaşma sağlanmış ise de Abaka Han'ın Anadolu'dan Acay ve Samağar'ı geri çağırması üzerine görüşmeler kesildi.⁴⁴⁵ Sultan Baybars hazırlıklarını tamamladıktan sonra 1275 yılında Anadolu'ya hareket etmiştir. Sultan'ın yola çıktığını öğrenen Pervane Muineddin Süleyman panikleyerek derhal bir elçilik heyetini Sultan Baybars'a göndererek durumların planladıkları gibi olmadığını

⁴⁴⁰ N.Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.137.

⁴⁴¹ İbn Şeddad, s.33; Yuvalı, İlhanlı Tarihi, s. 232.

⁴⁴² Faruk Sümer, Yabanlu Pazarı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985, s.57.; aynı yazar, “Anadolu'da Moğollar”, s.39-40

⁴⁴³ N. Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.123-125; Faruk Sümer, “İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmedî Celayir”, Belleten, C.LII, S.206, Ankara Nisan 1989, s.179; Özbek, “Memluk Münasebetleri”, 47-48;

⁴⁴⁴ İbn Şeddad, s. 34.

⁴⁴⁵ N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.139; Cahen, Osmanlılardan Önce, 279

bir sonraki yıla ertelenmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Baybars Küçük Ermenistan(Kilikya) üzerine hareket etmiştir.⁴⁴⁶

8.5. Tuku Noyan ve Pervane Muineddin Süleyman'ın Abaka Han'ın Huzuruna Çıkması

Abaka Han Anadolu'dan Acay ve Samağar'ı geri çağırdıktan sonra onların yerine Tuku Noyan'ı görevlendirmişti. Pervane Muineddin Süleyman onu iyi karşılamış daha önceki Noyanlar gibi Tuku Noyan'ın da güvenini kazanmıştır. Fakat Pervane Muineddin Süleyman'ın bu rahat ortamı çok uzun soluklu olmamıştır. Abaka Han Anadolu'ya Acay'ı göndermiştir. Ayrıca Tuku Noyan İle III. Keyhüsrev'i huzuruna çağırıştır.⁴⁴⁷ Abaka Han'ın huzuruna çıkmak için yola çıkan Acay, Pervane Müineddin Süleyman ve III. Keyhüsrev Erzurum'da Acay ile karşılaşmışlardır. Pervane Muineddin Süleyman Acay'ın Anadolu'ya dönmesiyle devlet erkânından intikam alacağı düşüncesiyle yanında bulunan değerleri hediyelerden bir kısmını sunarak af dilemiştir. Daha sonra Urmiye'de Abaka Han'ın huzuruna çıkmışlardır (1275). Abaka Han'a bağlılıkları sunmuşlardır. Abaka Han yanında bulunan Fahreddin Ali'nin eski görevinin başına geçmesine izin vermiş ve Anadolu'ya dönmesine müsaade etmiştir.

Daha sonra Abaka Han'ın huzurundan ayrılan Pervane Müinedddin Süleyman ve III. Keyhüsrev Sivas'a geldikleri zaman Acay'ın devlet erkânına baskı yaptığını aralarında Hatîroğlu Ziyaeddin'in de bulunduğu devlet erkânının mallarına el koyduğu haberini almışlardır. Bu durumu Abaka Han'a derhal iletmek için bir mektup yazmışlardır.⁴⁴⁸ Durumu öğrenen Abaka Han Acay'ın geri dönmesini istemiştir. Acay Abaka Han'a Pervane Muineddin Süleyman ve Tuku Noyan'nın kendisini şikâyet ettiğini öğrenmesi üzerine; Abaka Han'a *“Bu ikisinin el birliği ile Rum diyarını soyacaklarını ve bu hususta kendilerine mani olacak bir kimse bulunmaması için kendisi hakkında Abaka Han'a şikâyetle bulunduklarını ve kendisini Rum'dan çıkarmak istediklerini”* bildirmiştir. Abaka Han ise Acay'a, *“Pervâne kim oluyor? Senin hakkında onun sözü dinlenir mi? Onun hayatı senin elindedir. İstersen yasatır; istersen öldürürsün!”* demiştir.⁴⁴⁹ Böylelikle Pervane Muineddin Süleyman hakkındaki fikirlerini ortaya koymuştur.

Abaka Han tarafından geri çağrılan Acay gitmeyerek bir mektup yazmış ve Pervane Muineddin Süleyman'ı şikâyet etmişti. Bu durumdan haberdar olan Pervane Muineddin Süleyman Abaka Han'dan gelecek mektupla kendisi hakkında ne hüküm verildiğini öğrenmek için mektubu getirecek olan elçinin gelişini takip etmesi için gözcüleri görevlendirmiştir. Abaka'nın cevabını getiren elçinin gelişini haber alan Pervane Muineddin Süleyman kendi evine davet etmiş ve burada verdiği ziyafet esnasında elçiye sarhoş ederek Abaka Han'ın mektubunu gizlice okumuş ve kendisi hakkında verilen hükmü öğrenmiştir. Hakkında verilen hükmü öğrendikten sonra Acay ile dostane ilişkiler kurmak ve kendisini affettirmek için değerli hediyeler sunmuştur. Acay karışıklığını el altından sürdüren Pervane Muineddin Süleyman, Anadolu'da Acay'ın yapmış olduğu zulümleri kadınlara, fakihlere ve Abaka Han'a yazmış olduğu mektuplarla anlatmıştır. Acay hakkında gelen bu ard arda şikâyetler sonucunda Abaka Han huzuruna, Tuku Noyan, Pervane Muineddin Süleyman, Seyfeddin Torumtay ve

⁴⁴⁶ İbn Şeddad, s.48-49; 1275 yılında Sis, Ayas, Misis, Adana gibi önemli şehirleri zapt edilerek yağmalanmıştır. Bkz. Faruk Sümer, “Çukur-ova Tarihine Dair Araştırmalar”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C.1,S.1, (1963) s. 10.

⁴⁴⁷ N.Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.140-141.

⁴⁴⁸ İbn Şeddad, s. 56-57.

⁴⁴⁹ İbn Şeddad, s. 57.

Papaz Merhasya Sergis'i çağırıştır. Huzura çıkarken Pervane Muineddin Süleyman Acay'ın zulüm ederek mallarına el koyduğu devlet erkânını da yanına almıştır. Huzurda Acay'ın yaptıkları anlatılmış ve yapılan soruşturma neticesinde Acay Anadolu'dan çekilmiş, zulüm eden adamları da öldürülmüştür.⁴⁵⁰

8.6. Bire Kuşatması ve Pervane Muineddin Süleyman'ın Sultan Baybars ile Teması

Muineddin Süleyman ve Tuku Noyan, Abaka Han'ın huzurundan döndükten sonra Nabşı Noyan ve Abatay Noyan bir buyrukla Moğol askerleri ve Selçuklu askerlerinin de katılımıyla oluşturulan orduya⁴⁵¹ Bire'yi kuşatma emri vermiştir. Pervane Muineddin Süleyman, Selçuklu askerlerinin komutanlığını yapmaktaydı. Kuşatmanın amacı bölgenin Memlukler için stratejik öneme haiz olması ve Baybars ile yapılan görüşmelerin bir neticeyle sonuçlandırılmamasından dolayı Baybars'a gözdağı verilmek istenmesidir. 29 Kasım 1275'te Şehir kuşatma altına alınmıştır. Fakat başarı elde edilememiştir.⁴⁵²

Kuşatma esnasında Pervane Muineddin Süleyman, Baybars'la gizlice temasa geçerek Anadolu'dan Moğolları çıkarmak için daha önce yaptığı teklifi yeniledi. Baybars bu teklifi daha önce olduğu gibi olumlu karşılamıştır. Bir mektup göndererek Moğolları kendisi gelene kadar oyalamasını bildirmiştir. Fakat Suriye içlerinde keşif ve yağma yapmakta olan Moğol kuvvetleri tarafından mektubu Pervane Muineddin Süleyman'a götüren elçi yakalanmıştır. Abatay Noyan durumdan haberdar edilmiştir. Bunun üzerine Abatay Noyan Pervane Muineddin Süleyman'ı ve ordudaki Müslümanları öldürtmek istemiştir. Abatay'ın bu tutumundan Samagar Noyan Selçuklu kuvvetleriyle Bire'deki Müslümanların birleşebileceğinden dolayı vazgeçirmiştir. Abatay yakalanan elçiyi Pervane Muineddin Süleyman'ın önüne getirerek onun nasıl bir tutum içerisinde olacağını görmek istemiştir. Bunun karşılığında Pervane Muineddin Süleyman bunun Ermeni Kralı tarafından düzenlenmiş komplo olduğunu söyleyerek elçileri öldürtmüştür. Pervane Muineddin Süleyman'ın anlattığı bu hikâyeye inanmış gibi gözükersen mektubu Abaka Han'a göndermiştir.⁴⁵³

Pervane Muineddin Süleyman'ın Sultan Baybars ile olan işbirliği ortaya çıktığında ve Bire muhasarasının son bulmasıyla Anadolu'ya dönen Türkiye Selçuklu emirleri; Harput Subaşı Hüsameddin Baycar, oğlu Diyarbakır Subaşı Bahaeddin, Hatiroğlu Şerefeddin Mesud, kardeşi Hatiroğlu Ziyaeddin Mahmud ve Eminateddin Mikail, Memlük sultanıyla ittifak kurulmasını istiyorlardı. Atabey Meceddin Muhammed ve Müstevfi Celâleddin Mahmud buna itiraz ederek Moğollara bağlılıklarının devam etmesinden yanaydılar. Beylerbeyi Seyfeddin Torumtay ise tarafsız olmayı tercih etmiştir.⁴⁵⁴ Devlet erkânı ile yapılan bu görüşmeden sonra Pervane Muineddin Süleyman, Baybars'a bir mektupla yapmış oldukları anlaşmanın bir nüshasını göndermiştir. Moğollara verilen verginin Sultan Baybars'a verileceğini bildirerek Baybars'ı tekrar sefer düzenlemesi için teşvik ediyordu. Sultan Baybars

⁴⁵⁰ İbn Şeddad, s. 57-58.; N.Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.140-142.

⁴⁵¹ Bu orduda Moğol ve Selçuklu kuvvetlerine ek olarak Mardin, Meyyâfârikin, Musul, Irak ve Gürcü askerlerinden oluşan otuz bin kişilik bir ordu oluşturulmuştur.

⁴⁵² Abu'l-Farac, c.II, s. 596; İbn Şeddad, s. 57-58; N. Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s. 142

⁴⁵³ Baybars el-Mansûrî, Et- Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye, Trk. Trc. Hseyin Polat, Ankara 2016, s.73; N. Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.142-43.

⁴⁵⁴ İbn Kesir, El- Bidaye Ve'n-Nihaye Büyük İslam Tarihi, c.XIII, çev. Mehmet Keskin, İstanbul 1995, s.460-461; İbn Şeddad, s. 61.; Efe Durmuş, "Türkiye Selçuklu Devrinde Harezmi Bir Türk Emiri: Hüsameddin Baycar", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. XIX (1), Elazığ 2009, s.226-227.

mevsim şartları nedeniyle Anadolu'ya giremeyeceğini sonbahar çıktıktan sonra hareket edeceğini bildirmiştir.⁴⁵⁵

Abaka Han, Pervane Muineddin Süleyman'a arka arkaya gönderdiği elçilerle huzuruna çıkmasını istemekteydi. Fakat çeşitli bahanelerle Abaka Han'ın yanına gitmeyi erteliyordu. Pervane Muineddin Süleyman, Bire muhasarasında Baybars ile olan mektuplaşmasından dolayı cezalandırılacağı ayrıca Anadolu'dan ayrıldıktan sonra kendisine karşı bazı emirlerin başkaldıracağını düşünmesi etkili olmuştur. Abaka Han, ısrarla davet etmesine rağmen huzura çıkmayan Pervane Muineddin Süleyman'ın huzuruna getirebilmek için IV. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk Hatun'u oğlu Argun ile evlendirmek istemiş ve bunu bir fermanla Pervane Muineddin Süleyman'a bildirerek Selçuk Hatun ile birlikte huzuruna gelmesini istemiştir.⁴⁵⁶ Bunun üzerine hazırlanan çeyiz, Pervane Muineddin Süleyman, III. Keyhüsrev, Fahreddin Ali, Atabey Mecddein Muhammed ve Beylerbeyi Seyfeddin Torumtay'dan oluşan heyetle birlikte yola çıktı. Heyet Kayseri'ye ulaştığında Pervane Muineddin Süleyman, Fahreddin Ali ve Selçuk Hatun yola devam ederken diğer devlet erkânı Kayseri'de kalmıştır.⁴⁵⁷ Pervane Muineddin ve yanındakiler Sivas'a hareket etmişlerdir. Abaka Han'ın kendisini cezalandıracağından korkan Pervane Muineddin Süleyman çeyiz hazırlıklarının sürmesi ve Abaka Han'a götürülecek hediyelerin hazırlanması gibi bahanelerle zaman kazanmaya çalışıyordu. Bu amaçla Sivas'ta konaklamıştır.⁴⁵⁸

Pervane Muineddin Süleyman yolda iken Zait Kalesi/Harput emiri Hüsameddin Baycar, Ermeni Piskopos'u Mar Sarkis'i öldürterek bölgenin vergilerini toplayarak Sultan Baybars'a sığınmıştır. Pervane Muineddin Süleyman bu gelişmeden haberdar olunca Abaka Han'a gecikmenin nedeni olarak bu olayı göstermiştir. Ancak Abaka Han'ı daha fazla sinirlendirmeden gidişini hızlandırmıştır. (27 Mayıs 1276).⁴⁵⁹

Pervane Muineddin Süleyman ve heyeti Tebriz'e ulaşınca önce gelin alayını teslim etmişlerdir. Daha sonra Pervane Muineddin Süleyman Abaka Han'ın huzuruna çıkarak Hatiroğlu'nun Baybars ile ittifak yaptığını, III. Keyhüsrev'i götürmek istediğini ayrıca Selçuk Hatunu götürmek için Memluklerin Anadolu'ya girdiğini söylemiştir. Pervane Muineddin Süleyman'ın amacı Abaka Han'a sadık olduğunu göstermekti. Yine burada Anadolu'daki Moğol Noyan'larının zulümlerinden bahsederek Anadolu'daki hâkimiyetini kuruma çabası içerisinde olmuştur.⁴⁶⁰

⁴⁵⁵ İbn Kesir, XIII, 460-461; İbn Şeddad, Baybars Tarihi, 61; Durmuş, 227

⁴⁵⁶ İbn Bibi, s.608; N.Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.144; Abû'l-Farac, Pervane, Abaka Han'ın takdirini kazanmak amacıyla Selçuk Hatun'u gelin olarak götürdüğünü bildirmektedir. Abû'l-Farac, Tarihi II, s. 598; Reşidüddin Fazlullah, Selçuk Hatun'un Abaka Han ile değil Abaka Han'ın oğlu Argun ile evlendirildiğini bildirmektedir Reşidüddin Fazlullah, s.150.

⁴⁵⁷ İbn Bibi, Arslandoğmuş oğlu Sinaneddin, Pervane Muineddin Süleyman'ın isteği üzerine Kayseri'de kalmıştır. Ayrıca Pervane Muineddin Süleyman, Hatiroğlu'nun davranışlarından rahatsızlık duymaktaydı. Kendisinin Anadolu'dan ayrıldıktan sonra kontrol edilmesi için Kayseri Subaşı Taceddin Giv ve Konya Subaşı Emir Sinaneddin'i görevlendirmiştir. Onun uygun bir fırsatta öldürülmesini istemiştir. İbn Bibi, s. 609.

⁴⁵⁸ Aksarâyî, s. 77; Turan, Selçuklular Zamanında..., s 554-555.

⁴⁵⁹ Abû'l-Farac, II,s. 596-597; Aksarâyî, s. 77; Aktaş, T.S.D.D.T.,s, 307.

⁴⁶⁰ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 555; N. Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.146. İbn Şeddad'ın verdiği bilgilere göre Abaka Han ile yapılan bu görüşme esnasında III. Keyhüsrev ile Abaka Han arasında bir görüşme gerçekleşti. Abaka han, III. Keyhüsrev'e, "*Atan kendi eceli ile mi öldü? Yoksa öldürüldü mü?*" diye sorarak öldürenlerin kim olduğunu öğrenerek cezalandırmak istemiştir. İbn Şeddad, s.56; İbn Bibi, III. Keyhüsrev'in Abaka Han'ın yanına götürülmediği, Taceddin Giv ve Arslandoğmuş oğlu Sinaneddin ile Kayseri'de bırakıldığı bilgisini vermektedir. İbn Bibi, s.609.

8.7. Hatiroğlu İsyanı (1276)

Pervane Muineddin Süleyman'ın adamlarından olan Hatiroğlu Şerefeddin⁴⁶¹, II. Keykâvus'un saltanat makamından uzaklaştırılmasında etkili olmuştur. II. Keykâvus'un uzaklaştırılmasında başarılı olunması karşılığında Niğde subaşılığını istemiştir. Bu talebi Pervan Muineddin Süleyman tarafından kabul edilmiştir. Hatiroğlu Şerefeddin bu husus için Alıncak Noyan'ın huzuruna çıkmıştır. II. Keykâvus'un ülkeyi terk etmesinden sonra istediğini elde etmiştir.⁴⁶² Ayrıca hırslı olan Hatiroğlu Şerefeddin IV. Kılıç Arslan'ın öldürmesinde etkili olan isimlerden olmuştur.⁴⁶³ Kendi hırsları doğrultusunda Pervaneyle birlikte hareket eden Hatiroğlu Şerefeddin, Fahreddin Ali'nin tasfiyesi edilmek istenmesinde de etkilidir.

Selçuk Hatun'u gelin olarak götürülmesi esnasında Elbistan'a doğru hareket etmiştir. Pervane Muineddin Süleyman'ın Anadolu'da olmadığı bu dönemde Moğollara karşı isyan etmiştir. Sultan Baybars'a kardeşi Ziyaeddin Mahmud'u göndererek ittifak sağlamak istemiştir. Sultan Baybars Anadolu'ya geleceğini bildirmiştir. Ayrıca keşif amaçlı Memluk emiri Bedreddin Begtut'u Sultan Baybars Haziran 1276 yılında Elbistan'a göndermiştir.⁴⁶⁴ Sultan Baybars gönderdiği mektupta, *“Ey müminler! Allaha ve Allahın resulüne ve sizin içinizden iş sahibi olanlara itaat edin. Bana itaat eden dünyada canını ve malını kurtardığı gibi ahirette de cennete girer. Ve bana asi olan; karşı koyan cezasını bulduğu vakit kendi kendisini azarlamalıdır. Eğer; bana itaat etmeyen kimseye ölüm cezası vermez isem o da benim ona karşı bir lütfum olur...”* diyerek yanında yer almalarını istemiştir.⁴⁶⁵ Bedreddin Bektut, Elbistan'da Emir Mübarizeddib, Seyfeddin Candar ve Bedreddin Mikail ile karşılaşmış ve yanındaki mektubu okuyarak itaat etmelerini bildirmiştir. Baybars'ın mektubu üzerine Taceddin Giv'in telkinleriyle Hatiroğlu Şerefeddin ve yanında yer alanlar cevap olarak ; *“ben senin kölenim; ... ve şehirler bütün senindir... ...Muinüddin Abaka'ya gitmiştir. Sultan Gıyaseddin Kayseri'dedir. Biz hepimiz Kayseri'ye gider ve orada bütün beylere bu kararımızı bildirir ve sultan Gıyaseddin'i alarak süratle senin huzuruna geliriz...”* itaat ettiklerini bildiren bu mektubu Sultan Baybars'a göndermişlerdir.⁴⁶⁶ Hatiroğlu Şerefeddin ayrıca uç bölgelerine ve özellikle Karamanoğlu Mehmet Bey'e elçiler göndererek onları Niğde'ye askerleriyle birlikte davet etmiştir. Hatiroğlu Şerefeddin bu davetini kabul etmişlerdir.⁴⁶⁷

Moğollara karşı 1276 yılında isyan bayrağı açan Hatiroğlu Şerefeddin Kayseri'ye hareket etti. Karatay kervansarayında konaklayan Hatiroğlu Şerefeddin'in yanında bulunan Taceddin Giv ve Sinanenddin, kaçarak Kayseri'ye ulaştılar. Burada durumu devlet erkânına ve Moğollara anlattılar. Muhezzibüddin Ali ile beraber Hatiroğlu Şerefeddin'in öldürülmesine karar verdiler. Bu alınan karar Mühezzibüddin Ali'nin adamlarından biri tarafından Hatiroğlu Şerefeddin'in kardeşi Ziyaüddin'e bildirildi. Kendisi hakkında alınan kararı öğrenen Hatiroğlu Şerefeddin Kayseri'ye ulaşınca karşılama esnasında Taceddin Giv'i öldürmüştür(24 Temmuz 1276).⁴⁶⁸ Bu gelişmelerden sonra Hatiroğlu Şerefeddin Meşhed Ovası'na çekilmiştir. Kendisine

⁴⁶¹ Hatiroğlu Şerefeddin hakkında bkz. Melek Göksu, Şerefeddin Hatiroğlu ve Moğollara Karşı İsyanı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya 2000.

⁴⁶² İbn Bibi, s. 594.

⁴⁶³ İbn Bibi, s.598; M. Göksü, a.g.t., s.30-32

⁴⁶⁴ İbn Şeddad, s.73-74; Aksarâyî, s. 78; İbn Bibi, s.608-609; Solak, a.g.t., s. 49-50.

⁴⁶⁵ İbn Şeddad, s.74.

⁴⁶⁶ İbn Şeddad, s. 76; Aktaş, T.S.D.D.T., s.310.

⁴⁶⁷ Solak, a.g.t.,s. 50; Turan, Selçuklular Zamanında...,s. 556.

⁴⁶⁸ İbn Şeddad, s. 77; İbn Bibi, s. 610.

engel olabilecek Moğol taraftarlarını temizledikten sonra III. Keyhüsrev'i de yanına almış, desteklerini aldığı Türkmenlerle birlikte Niğde'ye gitmiştir.⁴⁶⁹ Sultan Baybars'a yeni bir elçilik heyetinin gönderilmesine karar verilmiştir. Kardeşi Ziyaeddin ve adamlarının yanı sıra Sinaneddin'in adamlarının da yer aldığı kalabalık bir heyet göndermiştir.⁴⁷⁰ Heyete Baybars'ın kesin Anadolu'ya sefer düzenlemesini sağlamalarını emretmiştir. Seyfeddin Torumtay ve Emir Mübarizüddin Çaşnigir'in de bulunduğu heyet Sultan Baybars tarafından Temmuz/Ağustos 1276'da karşılanmıştır. Bu esna da Karamanoğlu Mehmet Bey iki yüz Moğol askerini Ulukışla(Luluve) mevkinde öldürerek direnişi başlatmıştır.⁴⁷¹

Hums'ta Sultan Baybars, Hatiroğlu Şerefeddin'in son elçilik heyetine; *"Siz; Tatarlardan ayrılmakta acele eylediniz. Muinüddin Pervane, orduya gitmeden evvel kendisi ile kararlaştırmış idik. Ben; askerlerimle, bu yılın sonunda Rum'a geleceğim. Şimdi askerlerim Mısır'dadırlar. Yanımdaki az ve zayıf asker ile benim oraya girmem mümkün değildir. Mühezzibüddin; Tokat'a gitmiş olmakla doğru bir iş yapmıştır. Çünkü atası ile benim aramda olan karar ve ittifaktan onun haberi vardır..."* diyerek sefer için Muineddin Süleyman ile bir yıl sonrasına anlaştıklarını ifade etmiştir.⁴⁷² Sultan Baybars'tan aldığı olumsuz cevap üzerine Hatiroğlu, Moğollara karşı cephe alan devlet erkânının hayati tehlikelerinin bulunduğunu ifade ederek yardıma bulunmasını istemiştir. Sultan Baybars, durum hakkında devlet erkânı ile yaptığı müzakere sonucunda Moğollara karşı başkaldırarak kendisiyle anlaşılanları kurtarmak maksadıyla Seyfeddin Balaban'ı Anadolu'ya göndermiştir.⁴⁷³ Pervane Muineddin Süleyman Anadolu'ya döndüğünde (1276) Toku ve Tudavun Noyanların yardımıyla Hatiroğlu Şerefeddin yakalanmış ve sorgulanmıştır. Hatiroğlu Şerefeddin yapılan sorgulamada kendisini Pervane Muineddin Süleyman'ın teşvik ettiğini söylemiştir. Pervane Muineddin Süleyman bu iddiaları kabul etmemiştir. Moğol Noyanları tarafından bu iddialar kayda geçirilerek Abaka Han'a gönderilmiştir. Sorgulamanın neticesinde Hatiroğlu Şerefeddin öldürülmüştür.⁴⁷⁴

Hatiroğlu Şerefeddin'in isyanı bastırıldıktan sonra Abaka Han'ın emriyle Moğol Noyanları III. Keyhüsrev'i Sultan Baybars ile ittifak kurulması hususunda sorguya çekmişlerdir. III. Keyhüsrev, *"ben; sabiyim, henüz doğruyu bilmek ve bulmak derecesinde değilim. Hükümetimin ulularının hareketlerine muhalefetten korktum"* diyerek kendisini savunmuştur. Ayrıca devlet erkânı da bu sorguda Sultan Baybars ile Muineddin Süleyman'ın görüşüğünü söyleyerek Moğollara karşı hareket ettiğini açığa çıkarmışlardır.⁴⁷⁵

8.8. Sultan Baybars Anadolu'da

Moğol karşıtlarının Anadolu'da dayanak noktası Sultan Baybars olmuştur. Çünkü Ayn-ı Calut (1260)savaşında Moğolları mağlup eden tek güç olması hasebiyle,

⁴⁶⁹ İbn Bibi, s. 610-611; İbn Şeddad, s.77; Müneccimbaşı, II, 115

⁴⁷⁰ Reşidüddin Fazlullah, Sultan Baybars ile görüşmek için 1275-1276 yılında gönderilen heyetin Hatiroğlu Ziyaeddin ve Pervane Muineddin Süleyman'ın oğlunun da bulunduğu yüz kişilik bir heyetin Şam'a gönderildiğini ve bu heyetin Sultan Baybars'ı Anadolu'ya sefer yapması için kışkırttığını nakletmektedir. Reşidüddin Fazlullah, s. 112.

⁴⁷¹ Aktaş, T.S.D.D.T.,s.311.Turan, Selçuklular Zamanında...,s.557.

⁴⁷² İbn Şeddad, s., 78.

⁴⁷³ İbn Bibi, s.612-613; İbn Şeddad, s. 79.

⁴⁷⁴ İbn Bibi, s. 613-614;Turan, Selçuklular Zamanında..., s.559; Bahattin Keleş, "Sultan Baybars ve Abaka Han'ın Kayseri'ye Gelişlerinin Türkiye Selçukluları Bakımından Değerlendirilmesi" Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi , International Journal of Social Science 2018 s. 331.

⁴⁷⁵ İbn Şeddad, s. 80-81; N.Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.154.

Sultan Baybars'ın desteği sağlanmadan Moğollar karşısında başarı elde edilemeyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle Moğollara karşı girişilen isyanlarda halkın desteğini elde edebilmek için sultan Baybars'ın geleceği söylenmekteydi.⁴⁷⁶

Anadolu'da Moğollara isyan hareketlerinin başlaması ve Moğolların Selçuklu devlet erkânına güveninin kalmaması hasebiyle 1276-1277 kış aylarında Anadolu'da yoğun bir soruşturma ve cezalandırmalar yaşanmıştır. Anadolu'da bunlar yaşanırken Mısır'da ise Sultan Baybars Anadolu'ya yapacağı sefer için hazırlıklarını sürdürmekteydi. 1277 Nisanı'na gelindiğinde beklenen hareket başlamıştır. Sultan Baybars Halep'te askerlerini toplayarak Ayıntab'a gelmiştir. Göynük-Göksü istikametinde hareket ederek Akça Derbent'e ulaştı.⁴⁷⁷ Moğol Noyanları Toku ve Tudavun Sultan Baybars'ın Anadolu'ya girdiğini Ermenilerden haber almışlardır. Bunun üzerine hızlı bir şekilde askerlerini Kayseri'de toplamışlardır. Pervane Muineddin Süleyman'ın da bulunduğu Moğol kuvvetleri ile Sultan Baybars'ın kuvvetleri Elbistan ovasında karşı karşıya geldi(17 Nisan1277).⁴⁷⁸ Savaş esnasında Moğol kuvvetlerinde yer alan Selçuklu emirleri Memlûklulara geçmiştir. Moğollar Sultan Baybars karşısında mağlubiyeti tatmışlardır.⁴⁷⁹ Sultan Baybars, Pervâne Mühezzibüddîn Ali, Erzincan Valisi Kutbeddin Mahmud, Kırşehir Sübasısı Cacaoglu Nureddin, Sivas Sübasısı Seyfeddin Sungurca, Emir'i-Dad Seyfeddin Çalıs, Anadolu Bas Kadısı Hüsameddin, Türkmen Ali-Sir Seyfeddin gibi önemli Selçuklu beylerinin yapılan ittifaka göre hareket etmelerini istemiştir.⁴⁸⁰ Pervane Muineddin Süleyman bir yolunu bularak Kayseri'ye kaçmıştır fakat burada tehlike de olduğunu hissederek III. Keyhüsrev'i de yanına alarak Tokat'a gitmiştir.⁴⁸¹

Sultan Baybars, Kayseri'ye doğru hareket etmiştir. Meşhed Ovası'nda Keykubadiye Sarayında halkın yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır.⁴⁸² Bir müddet burada kaldıktan sonra Kayseri'ye girdi. Sultan Baybars Kayseri'deyken Pervane Muineddin Süleyman elçi vasıtasıyla aldığı zafer için sultanı tebrik etmiştir. Sultan Baybars da kendisine bir elçi göndermiş görevine dönmesini istemiş ve geri dönüp biat ettiği zaman ihsanlara sahip olacağını söylemiştir. Pervane Muineddin Süleyman her ne kadar Moğollara karşı ittifak içerisine girmiş ise de Moğolların gazabından korkmaktaydı. Bu nedenle on beş gün süre istemiştir. Sultan Baybars ısrarla kendisini Moğol tahakkümünden kurtarmak için Anadolu'ya davet eden devlet erkânının tutumu nedeniyle geri dönmüştür(25 Nisan 1277).⁴⁸³

Pervane Muineddin Süleyman, Sultan Baybars'ın Anadolu'dan ayrılacağını haber alır almaz bir elçi göndererek sultanın ayrılmamasını talep etmiştir. Sultan Baybars, *“Gerek Pervâne ve gerek kendilerinden mektup almış olduğum başka kimseler şartlarına riayet etmediler. Ben; Rum'u ve Rum'un yollarını öğrendim. Tahta oturduğumuz ona bir ehemmiyet vermiş olduğumuzdan dolayı değil idi. Yalnız; tanrının*

⁴⁷⁶ Çelik, Moğol İstiası...,s.145.

⁴⁷⁷ Sümer, Yabanlu Pazarı, s. 64 vd.

⁴⁷⁸ İbn Bibi, s. 615; İbn Kesir, XIII, 463-464; Erdem, İlhanlı İlişkileri, 230

⁴⁷⁹ İbn Bibi, s. 616-617;İbnü'l-İbrî, Muhtasari'd-Düvel, 50; Aksarâyî, s., 79; İbn Şeddad, s., 86-87;

Reşidüddin Fazlullah,s.112.

⁴⁸⁰ İbn Şeddad,s.86.

⁴⁸¹ İbn Şeddad , s. 87; İbn Bibi, s. 619; Abû'l-Farac, c. II, s. 599; Aksarayî, s. 88

⁴⁸² İbnü'l-İbrî, Muhtasari'd-Düvel, s., 50; Abu'l-Farac, II, s., 599; Sümer, Yabanlu Pazarı,s., 75vd.

⁴⁸³ İbn Bibi, s. 621-622; İbn Şeddad, s. 88; Reşidüddün Fazlullah,s. 112-115.Kaynaklarda Sultan Baybars'ın Anadolu'da kaldığı süre farklılıklar göstermektedir. Aksarâyî, Kayseri'de 10 gün kaldığını söylemektedir. Aksarâyî s.88; Abu'l Farac, 15 gün olarak söyler. Abû'l-Farac, c. II, s. 599; N. Kaymaz 6 gün olarak söylemektedir. N. Kaymaz, Pervâne Mu'înü'd-dîn, s. 166; F. Sümer ise Anadolu da toplamda 35 gün kaldığını söylemektedir. F. Sümer, Yabanlu Pazarı, s. 61.

inayetiyle istemiş olduğumuzu yapmaktan bizi hiçbir şeyin alıkoyamayacağını göstermek ve bunu öğretmek istedik. Oradan onun anasını, oğlunu ve kızının oğlunu almamız ve tanrının yardımına mazhar olmamız kâfidir'' diyerek Pervane Muineddin Süleyman'ın talebini reddetmiştir.⁴⁸⁴

Pervane Muineddin Süleyman, Sultan Baybars'ın Anadolu'dan ayrılmasından sonra Abaka Han'a Seyfettin Erbeği elçi olarak göndermiştir. Olup bitenden dolayı Abaka Han'a kendini masum olarak göstermeye çalışmıştır.⁴⁸⁵ Sultan Baybars'ın göndermiş olduğu mektupları da Abaka Han'a göndermiş kendisinden Sultan Baybars'ın biat etmesini istediğini söylemiştir.⁴⁸⁶ Bu haber üzerine Abaka Han hemen Anadolu'ya hareket etmiştir. Elbistan ovasına geldiği zaman karşılaştığı dehşet verici manzara karşısında büyük bir üzüntüye kapılmıştır. Memluk kuvvetlerinin sayısı hakkında Pervane Muineddin Süleyman'dan bilgi istemiştir.⁴⁸⁷ Pervane Muineddin Süleyman'ın verdiği sayı ile kendisinin öğrendiği sayının tutmaması üzerine, Pervane Muineddin Süleyman'a senin Sultan Baybars'la anlaştığın husustaki haberler doğruymuş demiştir. Bunun üzerine kendisini savunmaya çalışsa da Pervane Muineddin Süleyman Abaka Han'ı inandıramamıştır.⁴⁸⁸ Abaka Han Sultan Baybars üzerine yürümek istemiş ise de bunu ümeranın mevsim şartları dolayısıyla kış aylarına ertelenmesini talep etmeleri üzerine Sultan Baybars'a bir mektup göndermiştir.⁴⁸⁹ Sultan Baybars üzerine gitmekten son anda vazgeçen Abaka Han, Kayseri'ye dönerken Konya'da Cimri'yi tahta çıkaran Karaman oğlu Mehmed Bey ile Aksaray'da başkaldıran Kızıl Hamid üzerine şehzade Kongurtay ile Fahreddin Ali'yi göndermiştir.⁴⁹⁰

Sultan Baybars'tan intikamını alamayan Abaka Han öfkesini Anadolu'daki Türkmen halktan çıkarmıştır. Elbistan'dan Kayseri'ye geldiğinde Kayseri'nin ileri gelenleri dâhil halkı katlederek şehri yağmalamıştır. Abaka Han'ın katliamları Erzurum'a kadar uzanmıştır. Anadolu'da büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. İlhanlı

⁴⁸⁴ İbn Şeddad, s.89; N. Kaymaz bu görüşme konusunda; İbn Abdi'z-Zahir'in Gazâ-nâmê'sinden naklen şu bilgiyi vermektedir: *"Biz verdiğimiz sözü tuttuk. Defalarca kendilerinin davetlerine icab ettik. Buna karşılık onlar anlaşma şartlarını yerine getirmediler; aramızda geçen yazışmalara sadık kalmadılar. Harb sahasında bizim askerimizin sol kanadının karşısında yer aldılar; atlarını küffarın hizmetine verdiler. Tatarların egemenliği altına girdiklerinden beri onlar fesat kumkuması insanlar olmuşlardı. Anadolu ülkesinde bizim askerimiz arasına girebilecek ve bize yarar sağlayacak asker yoktur. Çünkü geçmişte yemiş oldukları darbelerin korkusundan onların hiç birinde Moğolların karşısına çıkacak cesaret kalmamıştır. Onlar zevk sefaya düşkün insanlardır, iş becerecek ve savaş yapacak kimseler değil. Kumandanlıkla alakası olmayan bezm adamlarıdır. Ona (pervaneye) de ki biz Anadolu'nun durumunu, yollarını öğrenmiş ve kendisinin annesini, oğlunu ve kızının oğlunu esir etmiş bulunuyoruz. Bizim için bu kadar zafer kâfidir. Hacca giden kimsenin orada yerleşip kalması gerekmez. Artık kendilerine daha başka bir yardım yapma niyetinde değiliz. Bu hususta başkaca müzakereye de ihtiyaç yoktur. Biz ahirete Anadolu halkını öldürerek ve mallarını yağmalayarak değil, ölümden koruyarak gitmek istemiştik. Sizin tatarlara severek verdiğiniz mallardan ve onların ganimet olarak aldıkları şeylerden elimizi uzak tuttuk. Saltanat tahtına oturduğumuz Âl-i Selçuk tahtını kendimize mal etmek değildi. Sadece size bizim hiçbir engel bulunmadığını göstermiş ve hiç kimsenin bizim kudretimiz karşısında korkmadan duramayacağını anlatmış olmak içindi. Allah'a şükür ki bizim atlarımızın eğerleri bu tahttan daha yüksektir ve değerlidir. Bizim ülkemizde bu taht ile aynı ayarda olan kaç hükümdar vardır."* N. Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-dîn, 167-168. Ayrıca Abû'l-Farac, *"bizim tahtınıza çıkmamız Selçuklu tahtını alıp sevinmek için değildi. Bize kendi tahtımız ve Kudüs'ün fethi kâfidir"* diyerek kızgınlığını dile getirmiştir. Abû'l-Farac, II, 599-600.

⁴⁸⁵ İbn Şeddad, s.,91; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s., 334.0

⁴⁸⁶ İbn Bibi, s. 623; Reşidüddin Fazlullah, Elbistan savaşını Abaka Han'a Tudavun haber askerlerinden Bugaday'ın haber verdiğini söylemektedir. Reşidüddin Fazlullah, s. 113.

⁴⁸⁷ Baybars el-Mansûri, s. 75.

⁴⁸⁸ İbn Şeddad, s. 91; Erdem, İlhanlı İlişkileri, s.246.

⁴⁸⁹ Reşidüddin Fazlullah, s. 113.

⁴⁹⁰ N.Kaymaz Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, s.177.

veziri Sahibi Divan Şemseddin Cüveyni, bazı şehirleri satın alarak Abaka Han'ın öfkesinden kurtarmıştır. Bu şehirlerden bir tanesi Sivas'tır.⁴⁹¹ Halkın bir kısmı hayatını kurtarabilmek için Bizans sınırına çekilmiş, bir kısmı ise Sultan Baybars'a sığınmıştır. Sultan Baybars'a sığınan Türkmenler, onun emri ile Antakya, Gazze ve Sis bölgesinde iskân edilmişlerdir. Sultan Baybars böylelikle Moğollar ile arasında bir tampon bölge oluşturmuştur.⁴⁹²

8.9. Pervane Muineddin Süleyman'ın Öldürülmesi

Abaka Han Anadolu'da katliamlar yaptıktan sonra idari alanda değişiklik yapmıştır. Anadolu'nun idaresi Kongurtay Noyan'a bırakılmıştır. Daha sonra Pervane Muineddin Süleyman ve Fahreddin Ali'yi yanına alarak 1277 Aladağ'a doğru yola çıktı. Kayseri'den yola çıktıktan sonra Kogonya (Şebin Karahisar) kalesine geldiklerinde Abaka Han kalenin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Pervane Muineddin Süleyman kale muhafızından kalenin teslim edilmesini istemiş ise de kale muhafızı teslim etmemiştir. Bunun üzerine Abaka Han Pervane Muineddin Süleyman'a "*Sen düşmanısın*" diyerek ihanetle suçlaması üzerine tekrar kale muhafızına kaleyi teslim etmesini istemiş ise de muhafız yine olumsuz cevap vererek çocuklarının geleceği için Sultan Baybars'a teslim edeceğini söylemiştir. Abaka Han'ın bunun üzerine Pervane Muineddin Süleyman'a güveni kalmayarak göz hapsine almışlardır.⁴⁹³

Aladağ'a ulaşıldığında Pervane Muineddin Süleyman ve adamlarının yargılanması için divan toplanmıştır. Pervane Muineddin Süleyman, düşmanın gelişini haber vermemek, düşmandan kaçmak ve huzura vaktinde gelmemek konusunda suçlu bulunmuştur. Bunun üzerine Pervane Muineddin Süleyman'ın gözetim altına alınmasına karar verilmiştir. Fakat Sultan Baybars'a gönderdiği elçiler gelerek yazmış olduğu mektupları getirmeleri üzerine, onun Sultan Baybars ile ittifak yaptığı resmi olarak ortaya konmuştur.⁴⁹⁴ Bunu duyan Abaka Han öldürülmesini emretmiştir. 2 Ağustos 1277 yılında Aladağ'da öldürülmüştür.⁴⁹⁵

Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde Pervane Muineddin Süleyman önemli yer edinmiştir. İran'dan gelen Muineddin Süleyman babasının şöhretin arkasına alarak zamanın şartlarını iyi kullanmasıyla birlikte devlet erkânı içerisinde önemli noktalara gelmiştir. Hatta bir dönem ülkenin yönetimini eline geçirmiştir. Kendi hırsları gereğince Moğol tabiiyetini kabul ederek sultanların çocuk yaşta olması ve devlet erkânının ihtirasları sonucunda başlayan iktidar savaşlarında Moğolların da desteğini alarak kargaşa ortamını kendisi için iyi yönetmiştir. Bunu yaparken de Moğol tabiiyetine karşı olan herkesle başta II. Keykâvus olmak üzere mücadele etmiştir. Muhalif isimlerin bertaraf edilmesinden sonra Anadolu topraklarını kendisine mülk edinmeye başlamıştır. IV. Kılıç Arslan ile ihtilafa düşmesinin akabinde abisi gibi onu da bertaraf ettikten sonra III. Keyhüsrev'in sadece ismen sultan olduğu süreçte yönetimi tamamen eline almıştır. Aslında Pervane Muineddin Süleyman bir "*sultan*" gibi hareket etmekteydi. Muhaliflerin ortadan kaldırılmasından sonra Anadolu'da oluşan huzur ortamında hiç hissetmediği rahatsızlığı son noktaya kadar hissetmekteydi Bunun nedeni de Moğollara tam bağımlılığı sonucunda kendisini baskı altında hissetmesindendir. Bu dönemde

⁴⁹¹ İbn Şeddad, s.92; İbn Kesir, c.XIII. s. 287; Reşidüddin Fazlullah, s.113.

⁴⁹² Cüneyt Kanat, "Memlükler'in Baybars Zamanındaki (1260-1277) Suriye Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Tölü", III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyum Bildirileri, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana 1998, s.431.432.

⁴⁹³ İbn Şeddad, s. 92-93; N. Kaymaz, Pervâne Mu'înü'd-dîn, 177.

⁴⁹⁴ Reşidüddin Fazlullah, s. 114

⁴⁹⁵ İbn Seddad, s. 93; İbn Bibi, s. 625-626; Aksarâyî, s. 90; İbn Kesîr, c. XIII, s. 467; Kaymaz, Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman, s. 179; Spuler, s. 85.

Moğollara karşı izlediğı bağılık politikasından vazgeçerek Sultan Baybars'tan yardım istemiştir. Sultan Baybars'ın Anadolu'ya gelmesini beklerken ikili politika yürtmştir. Bu politikanın sonucunda bedelini hayatıyla ödemiştir. Pervane Muineddin Süleyman, Anadolu'da Türk siyasi tarihinin dönüm noktalarından bir tanesini teşkil etmiştir. Pervane Muineddin Süleyman devri kapandığında ülkenin doğıusu Moğolların bir eyaletine dönerken Türkmenlerin olduğı batı da ise bağımsızlık ateşi yanmaktaydı. Bu gelişmeler Anadolu'da beyliklerin doğımasının akabinde cihan imparatorluğı olacak Osmanlı Devletinin kurulmasına vesile olacaktır.

9. SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti kuruluşundan Alaeddin Keykubad'ın vefatına kadar geçen yüz atmış iki yıllık süreçte Anadolu'da saadetli ve güçlü bir dönem yaşamıştır. 1237 yılında Sultan Alaeddin Keykubad'ın vefatından sonra ise tahta çocuk yaşta olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in çıkması ve Sadeddin Köpek'in yönetimi ele geçirmek için uyguladığı entrikalar nedeniyle devlet duraklama dönemine girmiştir. Diğer yandan yaklaşan Moğol tehlikesine karşı önemli tedbirler alan Sultan Alaeddin Keykubad'ın bir suikaste kurban gitmesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin bekası açısından çok önemli bir kayıp olmuştur. Çünkü Alaeddin Keykubad'dan sonra tahta çıkan oğlu II. Gıyaseddin Sadeddin Köpek başta olmak üzere kendi menfaatlerini düşünen diğer devlet adamlarının etkisi altında kalmış ve Moğollara karşı etkili tedbirler alamamıştır. Nihayetinde 1243 yılında Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşı'nda tecrübesiz devlet adamları ve komutanların sözüne uyarak güçlü bir orduya sahip olmasına rağmen öncü birliklerle Moğollar üzerine hareket etmiştir. Az sayıdaki öncü birlikler kalabalık Moğol ordularıyla karşılaştığında paniğe kapılarak geri çekilmiş bu da Moğolları cesaretlendirmiştir. Dolayısıyla 1243 Köseadağ Savaşı Türkiye Selçuklu Devleti için sadece yenilgi olmakla kalmamış aynı zamanda Moğol tahakümünün başlangıcı olmuştur. Bu yenilgiden sonra Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev canını zor kurtararak kaçmış bunun üzerine devlet adamları da Moğol tehlikesini bertaraf etmek için Moğollara değerli hediyeler ve yüksek miktarda harç ödeme yöntemine kullanmışlardır. Moğollara karşı izlenen bu zayıf politika onların daha da cesaretlenmesine neden olmuş bundan sonraki süreçte Moğollar Anadolu'daki Selçuklu Devleti'ni ve halkını tamamen bir sömürge olarak kullanmaya başlamıştır.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra oğulları II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alaeddin Keykubad arasında başlayan saltanat mücadeleleri ise bundan sonraki süreçte Moğollara Türkiye Selçuklu siyasetinde etkin bir rol oynamak için çok önemli bir fırsat vermiştir. Bu taht mücadeleleri sırasında Moğol Han'ın huzuruna çıkan ve ona biat eden kişi Selçuklu tahtına geçmesi için Moğol Han'ından yarlıg almış buna karşı gelen kişilerde cezalandırılmıştır. Moğollar kendilerinin yönetebileceği isimleri kendi istedikleri koşullarla sultan ilan ederek ülkeyi idare ediyorlardı. Kısaca artık Türkiye Selçuklu Sultanları adeta Moğolların Anadolu'daki valileri gibiydi. Diğer yandan Türkiye Selçuklu tahtına çıkmak nasıl Moğol Han'ın elinde ise inmekte onların elindeydi. Nitekim sürekli bir şekilde Moğol Han'ın huzuruna davet edilen II. Keykavus bunu çeşitli bahanelerle reddedip kardeşlerini gönderdiği için Moğolların gözünden düşmüştür. Ancak her defasında huzura çıkarak bağlılığını arz eden IV. Rükneddin Kılıç Arslan Moğollar desteklenmiştir. Fakat bunun yanı sıra Pervane uineddin Süleyman'ın Moğollara karşı onu kötüleme politikası işe yaramış Moğollar tarafından tahta çıkarılan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölüm fermanı yine Moğollar tarafından verilmiştir. Bu olaylar Moğolların Türkiye Selçuklu Devlet yönetiminde ne denli etkili olduğunun önemli bir ispatıdır. Hatta Moğollar Türkiye Selçuklu hükümdarlarını önemsemeyerek vezirleri

dahi kendileri atamış atadıkları bu vezirleri hükümdar kadar yetkilendirmişlerdir. Mesela IV. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra yerine çocuk yaştaki oğlu III. Keykavus çıkarılmıştır ancak vezir Muineddin Süleyman Pervane devlet yönetiminde tam yetkiyle donatılmıştır. Dolayısıyla Moğollar sadece Sultanların belirlenmesinde etkili olmamış yine devlet kademelerinde görev yapacak isimler üzerinde de aynı derecede etkili olmuşlardır. Moğolların görevlendirdiği devlet adamlarından Şemseddin İsfahanî ve Muineddin Süleyman güçlü bir destekle yönetimi ele almışlardır. Moğollar Türkiye Selçuklu Devleti üzerinde kurduğu bu siyasi hâkimiyetin yanı sıra ekonomik açıdan da olumsuz etkiler bırakmıştır Zira kendilerine yarlıg verdiği hükümdarlardan ekonomik beklentiler içerisine giren Moğollar oldukça yüksek miktarda vergiler talep etmişlerdir. Selçuklu hükümdarları bu vergileri ödemek için halka ağır yükler bindirmek zorunda kaldığı gibi bizzat Moğollardan da borç almak zorunda kaldığı zamanlar olmuştur. Aksi takdirde Moğolların tehlikesiyle karşılaşmak kaçınılmaz bir durum olmuştur. Anadolu halkını çeşitli ağır vergilerle sömürmüştür. Moğolların savaşlar sırasında bazı önemli şehirleri tahrip etmesi ve şehir surlarını yıkması da hem ekonomik hem de sosyokültürel açıdan önemli kayıplara neden olmuştur. Özellikle başkent Konya surlarının yıkılması devletin itibarını ortadan kaldırdığı gibi başkent her an Moğol işgaline açık olması güvenlik zafiyetine ve Moğol tehdidinin yoğun bir şekilde hissedilmesine neden olmuştur.

Bunların yanı sıra ülkenin ve halkın geleceğini düşünen devlet adamları da mevcuttu. Bunlardan en önemli isim Celâleddin Karatay olmuştur. Saltanat mücadelelerinin hızlandığı süreçte üç kardeşin ortak yönetimini sağlayarak onun hayatta olduğu süre zarfında huzur tesis edilmiş ise de Karatay'ın vefatından sonra hızla saltanat mücadeleleri devam ederken Anadolu Moğol tahakkümü altında ağır vergilerle yaşam mücadelesi vermiştir. Saltanat mücadelelerinin temelinde İran kökenli devlet erkânının yönetimde güç sahibi olmaları da bulunmaktadır. Selçuklu hanedan üyeleri saltanat makamında sadece ismen oldukları bir hale gelmiş ve böylelikle ülkeyi “**vezir sultan**” olarak ifade edebileceğimiz kişiler yönetmiştir.

Bu dönem Anadolu'nun ve Türk tarihinin akışında önemli bir dönem olmuştur. Bu süreçte Anadolu'ya yoğun Türkmen göçü gerçekleşmiş, Türkiye Selçuklu Devletinin zayıflamasıyla birlikte Anadolu'da beylikler kurulmaya başlamıştır. Bu Türkmenler Moğollarla mücadeleden kaçınmamışlardır. Saltanat mücadelelerinde Moğol karşıtılarıyla II. Keykâvus'u desteklemişlerdir. Bunun yanı sıra Anadolu'ya gelen Türkmenlerin içerisinde derviş ve sûfiler, manevi bakımdan güçlendirmiş ve çeşitli akımların Anadolu'da vücut bulmasını sağlamışlardır.

KAYNAKÇA

- ABÛ'L-FARAC, 1999. G. (Bar Hebraeus), Abû'l-Farac Tarihi, II, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, TTK. Ankara.
- Abraham Costantin Mouradegea D., 2014. Moğol Tarihi, Yay. Haz. Ekrem Kalkan, İstanbul.
- AKNERLİ, 2012. OKÇU Milleti Tarihi, Çev. Hrand D. Andreasyan, Yeditepe Yay. İstanbul.
- AKROPOLİTES, G, 2008. Vekayinâme, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat. Yay, İstanbul.
- AKSARAYÎ, Müsameretül-Ahbâr, 2000. Çev. Mürsel Öztürk, TTK. Ankara.
- AKTAŞ, Y, 2015. Türkiye Selçuklu Devletinin Diploması Tarihi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- ALPTEKİN, C, 1972. "Türkiye Selçukluları", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi, c.8, İstanbul, ss. 209-357.
- ANADOLU SELÇUKLULARI DEVLETİ TARİHİ III, 1952, Neşr.: Feridun Nafiz Uzluk, Ankara.
- ANDREASYAN, H, 1956. "Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynaklar", Tarih Dergisi, I/2, s. 401-438.
- ARTUK, C, 1993. III. Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler", Malazgirt Armağanı, TTK. Yay., Ankara, ss. 287-296.
- AVCIOĞLU, D, 2001. Türklerin Tarihi, c. V, İstanbul.
- BABINGER, F, 1992. Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Kültür Bakanlığı ve Yayınları, Ankara.
- BARTHOLD, W, 1997. "Baliş" İ.A. MEB, c.2, ss. 279-280.
- _____, 1997, "Berke Han". İ.A., M.E.B., c. II. Eskişehir. ss. 553-555.
- BAŞTAV, Ş, 1989. Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devri (1261-1461), Ankara.
- BAYBARS el-MANSÛRÎ, 2016, Et- Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye, Trk. Trc. Hüseyin Polat, TTK. Ankara.
- BAYINDIR, A, 2017. Selçuklularda Saltanat Mücadeleleri, Basılmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- BAYKARA, T, 1985. Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara.
- CAHEN, C, 2008. Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çev. Erol Üyepazarcı, TVY, İstanbul.
- _____, 1970, "Baba İshak, Baba İlyas, Hacıbektaş ve Diğerleri", Çev. İsmet Kayaoğlu, AÜİFD., XVIII/I, Ankara, ss. 193-202.
- ALİCAN, M. 2016. Tarihin Kara Yazısı Moğollar, İstanbul

- CRANE, H. G, 1975. Material Fort he Study of Muslim Patronage in Seljuq Anatolia; The Life and Work of Jalâl Al-Dîn Qarâtâi, Harvard Üniversitesi, Doktora Tezi, Cambridge, Massachusetts.
- CÜVEYNÎ, Alâeddin Ata Melik, 2013. Tarih-i Cihan Güşa, Çev. Mürsel Öztürk, TTK. Ankara.
- ÇATAL, Y, 2009. Anadolu Selçuklu Devleti'nde III. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi (1266-1284), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- ÇELİK, Z, 2014. Moğol İstilas ve Türkiye Selçuklu Devleti, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- ÇETİN, A, 2008. Ortaçağ Türk Tarihi Ana Kaynakları, Kriter Yay., Ankara.
- DAŞ, M, 2000. "Selçuklu Ülkesinde Bizanslı Mülteciler", Toplumsal Tarih, XIV, S.94, Aralık. ss. 4-12
- DELİLBAŞI, M, 1999. "Türk Tarihinin Bizans Kaynakları", Cogito, S.17, İstanbul.
- DEMİRLİ, E, 2007. "Sadreddin Konevî" TDVİA, c. 35, ss.420-425.
- DURMUŞ, E, 2009. "Türkiye Selçukluları Devrinde Harezmli Bir Türk Emiri: Hüsameddin Baycar", FÜ. SBD. XIX/I, Elazığ, ss. 223-232.
- EBÜLFEREC-İBNÜLİBRÎ, 2011. Tarihi Muhtasarüddüvel, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, TTK Ankara.
- EFLÂKÎ, Ariflerin Menkıbeleri I-II, 1995. Çev.: Tahsin Yazıcı, M.E.B. İstanbul.
- EKİCİ, K, 2005. Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266), SDÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- ERDEM, A, D, 1998. İlhanlı-Memlük Münasebetleri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- ERDEM, İ, 1995. Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308), AÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ERKİLETLİOĞLU, H, GÜLER, O, 1996. Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri, Erciyes Üniversitesi Basımevi, Kayseri.
- ERSAN, M, 2007. Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, TTK. Ankara.
- _____, 1999. "Türkiye Selçuklularında Hediye ve Hediyeleşme I", Tarih İncelemeleri Dergisi, S. XIV, İzmir. ss. 95-104.
- ERÜNSAL, İ, 1974. Müneccimbaşı Tarihi, I, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- ERZİ, A. S, 1997. "İbn-i Bîbî", md., İA., MEB, c.5/2, Eskişehir, ss.712-718.
- Feridun bin Ahmed, 2004, Sipehsâlâr Risalesi, Çev.: Tahir Galip Seratlı, Elest Yay., İstanbul.
- GALTSYAN, A.G, 2005. Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar, XIII. Ve XIV. Yüzyıllara Ait Eserlerden Alıntılar, çev.İlyas Kamalov, İstanbul.
- GÖKHAN, İ, 2017. "Ağaçeriler", Kahramanmaraş Ansiklopedisi, c. 1, ss.85-86.
- GÖKSU, E, 2009. "Erzurum'un Sonbaharı" Turkish Studies, Vol 4/8. ss. 1286-1297.

_____İsyanı'nın Bastırılmasındaki Rollerini" Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, ss. 211-133.

_____,2018,,Türkiye Selçuklularında Ordu, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

GÖKSU, M, 2000. Şerefeddin Hatîroğlu ve Moğollara Karşı İsyanı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya.

GROUSSET, R, 1980. Bozkır İmparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur, Çev: M. Reşat.

GÜNALTAŞ, Ş, 1991. İslam Tarihinin Kaynakları, Tarih Müverrihler, Endülüs Yay. İstanbul.

GÜNDÜZ, T, 2009. Bozkırın Efendileri, Yeditepe Yay., İstanbul.

GÜNLER, M, 2011. Türkiye Selçuklu Devletinde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

HUART, CL, 1987, "Ağaçeriler", İA., MEB, c. 1 İstanbul.

İBN BÎBÎ, 1941, Anadolu Selçukî Devleti Tarihi, Çev.: M. Nuri Gençosman, Not.: F. Nafiz Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara.

_____,2014. El Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umuru'l-Alâiyye (Selçuknâme), çev.Mürsel Öztürk, TTK Ankara.

_____,2007. Selçuknâme (Muhtasar İbn Bîbî), Çev.: Mükrimin Halil Yinanç, Kitabevi Yay., Ankara.

İBN KESİR, 2000. El-Bidâye ve'n-Nihâye. Büyük İslâm Tarihi, XII, XIII, Çev.:Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul.

İBN ŞEDDÂD, 1941. Baypars Tarihi. al-Melik-al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi, Çev.: M. Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul.

İBNÜ'L-ESİR, 1987. İslâm Tarihi. El-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi, XII, Çev.: Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, Bahar Yay., İstanbul.

JANSKY, H, 2010. "Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâaddin Keykubad"ın Emniyet Politikası", Zeki Velidi Togan'a Armağan, TTK. Yay., Ankara, ss. 117-126.

KANAT, C, 1998. "Memlükler'in Baybars Zamanındaki (1260-1277) Suriye Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyum Bildirileri, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana.

KARA, S, 2006. Selçuklular'ın Dini Serüveni, Şema Yay., İstanbul.

KAYAOĞLU, İ, 1978. "Turumtay Vakfıyesi", VD., XII, Ankara, ss. 91-112.

KAYMAZ, N, 2011. "Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü, TTK. Ankara.

_____, 1999. Pervane Süleyman 13. Yüzyıl İşbirlikçi Emiri Muînüddîn Süleyman, Kaynak Yay. İstanbul.

_____,1970. Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman, AÜ. Basımevi, Ankara.

_____,2014. II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev ve Devri, TTK. Ankara.

- KELEŞ, Bahattin, 2018, “Sultan Baybars ve Abaka Han’ın Kayseri’ye Gelişlerinin Türkiye Selçukları Bakımından Değerlendirilmesi”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, International Journal of Social Science, ss. 327-338.
- KESİK, M, 2006. “Muînüddin Süleyman Pervâne”, TDVİA., c.31, İstanbul.
- KOCA, S, 2009. “Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd’ın Güvenlik Politikası”, Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, C.1 S. 5.
- _____, 2015. “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu’nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu”, Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 37, ss.35-85.
- _____, 2012, “ Dini İnançları ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babaîler Ayaklanması” Gazi Türkiyat, XI, ss.11-38
- _____, “Sultan I. Alâeddîn Keykubâd’dan Sonra Türkiye Selçuk Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Devlet Adamı Sadedin Köpek’in İktidar Teşebbüsü”, ss. 65-97
- KONUKÇU, E, 1992. “Berke Han”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. V. ss. 506-507.
- _____, 2008, “Moğol Sunit Boyundan Otegedai’li Cormahan: Cengiz, Ögedey ve Töre gene Hatun Döneminin (1206-1246) Büyük Noyan’ı”, İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu’na Armağan, (Editörler: Hayrunnisa Alan, Abdolvahap Kara, Osman Yorulmaz), İstanbul.
- KONUŞ, F, 2006. Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi, Konya.
- KOPRAMAN, K. Y, 2002. “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara. ss. 96-126.
- KÖPRÜLÜ, M. F, 1943. “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları”, Belleten, 1943, c. XII, S.27, ss.379-522.
- KÖYMEN, M. A, 1993. “Türkiye Selçukluları Tarihine Dair Yeni Bir Kaynak: el-Veledü’s-Şefik”, Belgeler, XV/19, ss.1-22.
- KUBAN, D, 2002. Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, YKY., İstanbul.
- KÜÇÜK, O. N., 2001, Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları, Rumi Yayınları, Konya.
- MERÇİL, E, 1990. “Bizans’ta Selçuklu Hanedan Mensupları” XI. Türk Tarih Kongresi, 05-09 Eylül c. II. Ankara.
- MEVLÂNÂ Celâleddin Rum-î, Mektuplar, 1999. Trk. Trc. A. Gölpınarlı İstanbul.
- MOĞOLLARIN GİZLİ TARİHİ, 2016. I. Tercüme, Haz.: Ahmet Temir, TTK. Ankara.
- MÜNECCİMBAŞI, 1935. Anadolu Selçukîleri. Müneccimbaşıya Göre, Neşr.: Hasan Fehmi Turgal, Türkiye Matbaası, İstanbul.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah, 2001. Câmî el-düvel, Selçuklu Tarihi II, yay. Ali Öngül, İzmir.

- MÜVERRİH V, 1937. Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269), Çev.: Hrant D. Andreasyan, İÜEF. Yay. İstanbul.
- NİCOL, D. M, 2003. Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453), Çev.: Bilge Umar, TVY., İstanbul.
- NİĞÎDÎ, 2009. Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in El-Veledü's-Şefik Ve'l-Hâfidü'l-Halîk'i, I, Haz.: Ali Ertuğrul, (DEÜ.SBE., YDT.), İzmir.
- NORWICH, J. J, 2012. Bizans, Çev. Selen Hırçın Riegel, c. 3, İstanbul.
- OCAK, A. Y, 2000. Babaîler İsyanı. Alevîliğin Tarihsel Alt Yapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, Dergah Yay., İstanbul.
- ODABAŞI, Z, 2013. "Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri", Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür. Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan, Edt.: Hasan Bahar, Mustafa Toker, M. Ali Hacıgökmen, H. Gül Küçükbezci, SÜ. TAE. Yay., Konya, ss. 575-602.
- OSTROGORSKIY, G, 2015. Bizans Devleti Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÖGEL, B, 1988. "Alaeddin Keykubad Çağında Batı İran'da Çormahan Noyan'ın Durumu", Selçuk Dergisi, Sayı:3 (I. Alaeddin Keykubat Özel Sayısı), ss.13-17.
- ÖZAYDIN, A, "Harzemşahlar", Türkler Ansiklopedisi, c. 4. ss. 883-889.
- ÖZBEK, S, 1999. "Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri (1250-1277)", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (2), Mayıs. ss.43-61.
- ÖZDEMİR, H. A, 2005. Moğol İstilâsı. Cengiz ve Hülâgû Dönemleri, İz Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZERGİN, M. K, 1965. "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", İEFTD, 196, c. VX, S.20. ss. 141-170.
- ÖZGÜDENLİ, O, 2012, "Vakfiye", TDVİA, c. 42, İstanbul. ss. 465-467.
- PACHYMERES, G, 2009. Bizanslı Gözüyle Türkler, Çev.: İlcan Bihter Barlas, İKS. Yay., İstanbul.
- Reşîdü'd-Dîn Fazlullah, 2010. Cami'üt-Tevârih. Selçuklu Devleti, Çev.: Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş, Selenge Yay., İstanbul.
- RİCE, Tamara T, 2015. Anadolu Selçuklu Tarihi, çev. Tuna Kaan Taştan, Ankara.
- ROUX- Jean P, 2001. Moğol İmparatorluğu Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- RUBRUK, W, 2001. Moğolların Büyük Han'ına Seyahat 13. Yüzyılda İstanbul'dan Karakum'a Yolculuk (1253-1255), Trk. Trc. Ergin Ayan, İstanbul.
- RUNCİMAN, S, 2008. Haçlı Seferleri, c.III, Trk. Trc. Fikret Işıltan, TTK Ankara.
- SEVİN, V, 2001. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Ankara.
- Quentin, Simon de S, 2006. Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248, Çev.: Erendiz Özbayoğlu, Haz.: Tufan Karasu, Daktav Yay., Alanya.
- SOLAK, K, 2011. Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- SPULER, B, 1987. İran Moğolları. Siyaset, İdare ve -Kültür, İlhanlılar Devri. 1220-1350, Çev.: Cemal Köprülü, TTK. Yay., Ankara.
- SÜMER, F, 1963, “Çukur-ova Tarihine Dair Araştırmalar”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C.1,S.1. ss.1-98.
- _____,1969, “Anadolu’da Moğollar”, Selçuklu Dergisi, I, ss. 1-149.
- _____,1989, “İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmedî Celayir”, Belleten, C.LII, S.206, Ankara.
- _____,2002, “Kılıç Arslan IV”, TDVİA, c.25, Ankara, ss404-405.
- _____,2002, “Kılıç Arslan IV”, TDVİA, c.25, Ankara, ss. 358-359.
- _____,1962, "Ağaçeriler", Belleten, S. 103, c. XXVI, Ankara.
- _____,1988, "Ağaçeriler", TDVİA. c.1. İstanbul. ss. 460-461.
- _____,1985 , “Yabanlu Pazarı”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- ŞAPOLYON, E, B, 1972. Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Ankara.
- ŞEŞEN, R, 1998. Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı, İTSKV. Yay., İstanbul.
- TEMİR, A, 2016. Moğolların Gizli Tarihi I. Tercüme, TTK. Basımevi, Ankara.
- TURAN, O, 2010. “II. İzzeddin Keykâvüs’e Ait Bir Temlik-name”, Z.V. Togan’a Armağan, Ankara.
- _____,1999. Selçuklular ve İslamiyet, İstanbul.
- _____,2014. Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Ankara.
- _____,1947. "Şemseddin Altun-aba Vakfiyesi ve Hayatı", Belleten, Ankara, c.XI, S.41-44, ss.197-235.
- _____,1948. “Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”, Belleten, c. XII, S.45-48,ss.17-173.
- _____,1977.“Keyhüsrev II” İA. MEB, Eskişehir, c.VI, ss 620-629.
- _____,1999. Selçuklular ve İslamiyet, İstanbul
- _____,2011. Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul.
- UYAR, M, 2012. “Moğol İstilas Döneminde Selçuklular”, Selçuklu Tarihi El Kitabı, edt. Refik Turan, Ankara.
- UYUMAZ, E, 2002. “Türkiye Selçuklu Devleti-Eyyûbî Münasebetleri”, Türkler Ansiklopedisi, c. 5, Ankara. ss. 86-96.
- _____,2003. Sultan I. Alaeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237), TTK, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İ, H, 1988. Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÜNALAN, V, 2015. Türkiye Selçuklu Devleti’nde Yaşanan Otorite Zafiyeti ve Bazı Devlet Adamlarının İktidarı Ele Geçirme Teşebbüsleri (1237-1277), Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT. Kayseri.

ÜREMİŞ, A, 2005. Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası, Ebabil Yayınevi, Ankara.

YİNANÇ, M. H, 2008. "Maraş Emîrleri", Latin harflerine çeviren Selim Kaya, VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri, edt. İ. Gökhan-S. Kaya, Kahramanmaraş.

_____,2013. Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

YUVALI, A, 2017, İlhanlı Tarihi, Bilge Kültür Yay. İstanbul.

_____,1990, “Tarihi Devirlerde Ermenilerin İdari Statüleri”, Yakın Tarihimizde Van Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Van.

_____,1994, İlhanlı Tarihi I, Kayseri.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, soyadı : Sadık PİŞTAV

Uyruğu : T.C.

Doğum yeri ve tarihi: Yalvaç/ 17.07.1990.

Medeni hali : Bekar

Telefon : 506 693 35 07

e-posta: s_pistav@hotmail.com.

pistavsadik631@gmail.com

Eğitim

Derece Eğitim Birimi Mezuniyet tarihi

Lisans KSÜ/ Tarih Bölümü 2014

Lise Yalvaç Atatürk Lisesi 2007

İş Deneyimi

Yabancı Dil

Yayınlar

1. ÖZDAMAR, Toroshan, PİŞTAV Sadık, “Ramazanoğulları ve Karamanoğulları Münasebetleri”, Ramazanoğulları Beyliği Sempozyumu, Adana, 2017.
2. PİŞTAV, Sadık, “Ali Bey (Şehsuvaroğlu)”, Kahramanmaraş Ansiklopedisi, C.1, Kahramanmaraş, 2017.